

PÉNZHAMISÍTÁS HAZAFIAS CÉLBÓL?

**A FRANKHAMISÍTÁSI BÜNYÜG POLITIKAI
HÁTTERÉNEK MEGVIZSGÁLÁSÁRA
KIKÜLDÖTT PARLAMENTI BIZOTTSÁG
JELENTÉSE ELJÁRÁSÁNAK
BEFEJEZÉSÉRŐL ÉS EREDMÉNYÉRŐL,
1926**

**SZERKESZTETTE:
KÁNTÁS BALÁZS**

PÉNZHAMISÍTÁS HAZAFIAS CÉLBÓL?
A FRANKHAMISÍTÁSI BŰNÜGY POLITIKAI
HÁTTERÉNEK MEGVIZSGÁLÁSÁRA KIKÜLDÖTT
PARLAMENTI BIZOTTSÁG JELENTÉSE ELJÁRÁSÁNAK
BEFEJEZÉSÉRŐL ÉS EREDMÉNYÉRŐL, 1926

A forrást közreadja, jegyzetekkel ellátta, a bevezető tanulmányt írta
és az életrajzi adattárat összeállította:
Kántás Balázs

szakmai lektor:
Prof. Dr. Zinner Tibor

ISBN 978-615-6250-16-2

A forráskiadvány a
HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSÁÉRT
TÁRSASÁG
támogatásával és társkiadásában valósult meg.

HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSÁÉRT
TÁRSASÁG
MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR
BUDAPEST
2021

TARTALOM

AZ 1925-ÖS FRANKHAMISÍTÁSI BOTRÁNY ÉS TÁGABB
POLITIKAI KONTEXTUSA.....4

A FRANKHAMISÍTÁSI BŰNÜGY POLITIKAI
HÁTTERÉNEK MEGVIZSGÁLÁSÁRA KIKÜLDÖTT
PARLAMENTI BIZOTTSÁG JELENTÉSE ELJÁRÁSÁNAK
BEFEJEZÉSÉRŐL ÉS EREDMÉNYÉRŐL.....40

A TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁSOKBAN
ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK
ÉLETRAJZI ADATTÁRA.....146

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM.....172

SUMMARY. COUNTERFEIT FOR PATRIOTIC PURPOSES?
REPORT OF THE PARLIAMENTARY COMMITTEE FOR
INVESTIGATING THE POLITICAL BACKGROUND TO
THE FORGERY OF FRENCH FRANCS ABOUT FINISHING
ITS ACTIVITY AND ITS RESULTS, 1926.....181

Az 1925-ös frankhamisítási botrány és tágabb politikai kontextusa

A frankhamisítási botrány politikai előzménye: a Fehér Internacionálé gondolata

A számos állam számára súlyosan igazságtalan versailles-i békeszerződés aláírása után a vesztes államok egyes politikusai érthető módon nem nyugodtak bele a vereségbe és a jelentős területi veszteségekbe, és a revízió lehetőségét keresték, lehetséges szövetségesek segítségének bevonásával is. Magyarország új politikai vezetése 1919-től kezdve is élénken kereste a kapcsolatot a németajkú, elsősorban bajor és osztrák jobboldali és radikális jobboldali politikai erőkkel és a hozzájuk kötődő, első világháborús veteránokból álló paramilitáris alakulatokkal. Német-bajor részről Erich Ludendorff tábornok, Max Bauer ezredes, illetve az ekkor még csak feltörekvő szélsőjobboldali politikus, Adolf Hitler 1919 végén megkísérelték egy nemzetközi revizionista szerveződés létrehozását. A német radikális jobboldali politikusok leginkább a mind Németországban, mind Ausztriában igen nagy számban működő, elsősorban első világháborús veteránokból álló félkatonai szervezetek, szabadcsapatok összefogásában látták volna a politikai viszonyok megváltoztatásának lehetőségét. A Ludendorffék által elképzelt terv lényege tehát a bajor–német szabadcsapatok, az osztrák szélsőjobboldal, valamint az éppen zajló magyarországi ellenforradalom és fehérterror vezetőinek együttműködési megállapodása lett volna, persze a politikai hatalom mihamarabbi erőszakos átvétele által mind Németországban, mind Ausztriában – Magyarországon ekkor már sejteni lehetett, hogy a hatalom az

antant támogatásával tartósan a szegedi ellenforradalmi kormány jobboldali politikusai és a Nemzeti Hadsereget vezető Horthy Miklós fővezér kezébe kerül.

1919 telén Ludendorff tábornok és Bauer ezredes Trebitsch Ignácot, a magyar születésű nemzetközi kémét és szélhámost küldték Magyarországra azzal a megbízatással, hogy a készülő Kapp-puccs¹ támogatására megnyerje a magyar jobboldali köröket. A bajor és az osztrák radikális jobboldallal elsősorban erősen nacionalista, a Kettőskereszt Vérszövetség² nevű titkos

¹ A Kapp-puccs a weimari köztársaság megdöntésére irányuló puccskísérlet volt a német szélsőjobboldali politikai erők részéről, jórészt Németország első világháborús vereségébe beletörődni nem akaró katonák és rendőrök fegyveres részvételével 1920 márciusában, melyet lényegében Luddendorf tábornok és Wolfgang Kapp főtitisztviseelő és földbirtokos vezetett. Berlin elfoglalása után Kapp megdöntöttnek nyilvánította a köztársasági kormányt, önmagát kancellárrá nyilvánította, és a német néphez intézett kiáltványban meghirdette a versailles-i béke revízióját és legtöbb elemében a későbbi nemzetiszocialista politikai rendszerre hasonlító új politikai kurzust. A puccs végül két nap alatt kudarcba fulladt, Kapp Svédországba emigrált.

² A Kettőskereszt Vérszövetség 1919-ben, a szegedi ellenkormány különítményes tisztjei által alapított titkos, irreguláris katonai alakulat, mely szoros átfedésben működött az Ébredő Magyarok Egyesületével és Magyar Országos Véderő Egylettel, a korszak befolyásos szélsőjobboldali, erősen militáns társadalmi szervezeteivel. Vezetője Siménfalvy Tihamér ezredes, 1926-tól tábornok volt, és vezetőségi tagjai között találjuk többek között Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt is. Tagjai nagy számban részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben. Működéséről források hiányában viszonylag keveset lehet tudni, célja az ellenforradalmi rendszer baloldali politikai erőktől való védelme, a trianoni békeszerződés a magyar hadsereget sújtó súlyos fegyverkezési korlátozásainak kijátszása, illetve középtávon az elcsatolt területek egy része visszafoglalásának szabotázs- és diverziós akciókkal történő előkészítése volt. Az 1920-as években társadalmi

katonai szervezethez kötődő tiszti csoportok keresték a kapcsolatot – Trebitsch és Bauer ezredes első magyarországi látogatásuk alkalmával például Prónay Pál alezredessel folytattak tárgyalásokat.³ A titkos katonai alakulat és annak az államfővel is szoros és jó kapcsolatot ápoló parancsnokai egy rövid ideig a magyar külpolitikára is bizonyos fokú befolyást gyakoroltak.

A radikális jobboldal 1920 márciusában, Németországban megkísérelte a hatalomátvételt, ám az úgynevezett Kapp-puccs a hadsereg tétovázása miatt, amely nem állt a puccsisták mellé, de nem védte meg a legitim német kormányt sem, kezdetben a kormány meneküléséhez vezetett, de a puccs nyomán kitört általános sztrájk és a bankárok, valamint a gyáriparosok ellenállása miatt napokon belül megbukott. Trebitsch 1920 májusában Bauer ezredessel és von Stefany századossal együtt Ludendorff levelét kézbesítve utazott ismét Budapestre, és ekkor már Horthy Miklóst keresték fel,⁴ akit ekkorra már Magyarország kormányzójává választott a parlament.⁵ A német radikális jobboldali politikusok és a frissen megválasztott magyar államfő egy esetleges német–

úton szervezték be a katonaviselt tagokat, a szervezet a kormány és a hadsereg tudtával és beleegyezésével titkos fegyverraktárakat és katonai kiképzőközpontokat tartott fenn, tagjai pedig számos súlyos, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményben is érintettek voltak. A szervezet működéséről lásd: *Árnyékhadseg? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox, 2020.

³ Bernard WASSERSTEIN, *Az igazj Trebitsch. Az átváltozóművészt*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016, 217–238.

⁴ Trebitsch Ignácot, mint Bauer ezredes útitársát a Horthyval való tárgyaláson, megemlíti Zadravec István, a magyar Nemzeti Hadsereg táborigazgatója is emlékirataiban. Vö. ZADREVECZ, i. m. 134.

⁵ Horthy Miklóst 1920. március 1-jén választotta kormányzóvá a nemzetgyűlés.

osztrák–magyar jobboldali erők közötti, elsősorban katonai jellegű összefogás lehetőségéről tárgyaltak. Hozzáteendő, hogy a felek valóban az együttműködés komoly szándékával folytatták tárgyalásaikat, Ludendorff pedig ekkor még teljes mértékben elképzelhetőnek tartott volna egy általa *Febér Internacionálénak*⁶ nevezett, a közép-európai jobboldali erők között létrejövő együttműködést. Ludendorff szívélyes levelében Magyarországot a nacionalista eszme megmentőjének nevezte, egyúttal pedig a bajor forradalmi szervezeteknek nyújtandó anyagi támogatást is kért.⁷ A németek az alábbi főbb pontokból álló, igen részletes együttműködési tervet ajánlották a magyar fél részére:

1. Németországból titkos irreguláris katonai alakulatok utaznak Magyarországra.
2. Ezeket az embereket magyarországi titkos táborokban kiképzik.
3. A kiképzéshez szükséges anyagi erőforrásokat a magyar kormány hamis orosz rubel nyomtatásával és terjesztésével teremti elő.
4. A Magyarországon kiképzett bajor katonai alakulatok titokban beszivárognak Bécsbe, és megfelelő időben megdöntik az osztrák szociáldemokrata kormányt.

⁶ WASSERSTEIN, i. m. 239–260.

⁷ Vö. *Erich Ludendorff levele Horthy Miklóshoz Németország és Magyarország egymásrautaltságáról és a közép-európai ellenforradalmi szervezkedésről*, in *Horthy Miklós titkos iratai*, szerk. SZINAI Miklós–SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 33–38; valamint SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archívnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

5. Bécs elfoglalása után a bajor–magyar–osztrák koalíciós csapatok megtámadják Csehszlovákiát.
6. Ezután a fent említett csapatok elfoglalják Poroszországot, ahol Ludendorff katonai diktatúrát vezet be.
7. Ily módon megerősödve a Fehér Internacionálé kormányai és hadseregei Szovjet-Oroszországban robbantanak ki fehér forradalmat, és megdöntik a kommunista kormányzatot.
8. Az oroszországi sikeres restauráció után a Fehér Internacionálé tagállamai hadat üzennek az antantnak, és a győztes fél újrarajzolja Európa térképét, melynek keretében Magyarország is visszakapná a trianoni békeszerződés előtti határait.⁸

Itt említhetjük meg, hogy Ludendorffék különösen nagy reményeket fűztek a bolsevik kormányzat ellen harcoló, monarchista orosz erők részvételéhez a Fehér Internacionáléban, hiszen az elhúzódó orosz polgárháború végkimenetele 1919-ben még nem volt eldöntött tény, és a kommunista forradalom kitörése óta több százezer cárista, vagy legalábbis a bolsevik kormányzattal nem szimpatizáló orosz állampolgár hagyta el hazáját. A fehér orosz emigránsok legnagyobb csoportja éppen Németországban telepedett le, illetve még mindig sok orosz hadifogoly is tartózkodott az ország területén, akik megtagadták a hazatérést Szovjet-Oroszországba, számos cárista orosz tábornok pedig többek között ezekkel a katonákkal ekkor még elképzelhetőnek tartotta a bolsevik rendszer megdöntését. Ludendorff ugyancsak Trebitsch Ignácon és Bauer ezredesen keresztül Vaszilij Biszkupszkij tábornokkal vette fel a kapcsolatot, aki 1920

⁸ GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek, 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 42–43.

júniusában maga is személyesen járt Budapesten, és részt vett a német, az osztrák és a magyar felek tárgyalásain.⁹ A tárgyalások során ugyancsak részletes terveket taglaló memorandumok születtek,¹⁰ ám a tényleges együttműködésre a bolsevik erők ellen ténylegesen harcoló, egyébként igen szétagolt és rosszul szervezett fehér orosz haderővel többek között a nagy földrajzi távolságok miatt Közép-Európából a Fehér Internacionáléban részt venni tervező államok részéről nem igazán kerülhetett sor.¹¹

A főként budapesti székhelyű, európai revizionista jobboldali erők közötti tárgyalások persze nem folyhattak teljes titokban, azokról a francia és az angol hírszerző szervek is idejében értesültek, az antant pedig már ekkor határozott tiltakozásának adott hangot, ez pedig külpolitikai téren óvatosságra intette a magyar kormányzatot.¹² A bajor nacionalista politikai erők mellett az 1920-as év folyamán a magyar kormány párhuzamosan az osztrák radikális jobboldali politikai erőkkel és paramilitáris szervezetekkel is élénken kereste a kapcsolatot ugyanezen közép-európai fehér koalíció létesítésének reményében.¹³ A magyar kormány és katonai vezetés, illetve velük szoros együttműködésben a magyar nacionalista társadalmi szervezetek

⁹ WASSERSTEIN, i. m. 254–255.

¹⁰ A Fehér Internacionálé orosz vonatkozásairól, illetve az orosz–magyar relációról részletesebben lásd: KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangel báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet–Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport, MOSZT-füzetek 1., 2015.

¹¹ WASSERSTEIN, i. m. 255.

¹² KARSAI Elek, *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*, Budapest, Táncsics Kiadó, 1969, 63–64.

¹³ G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918-1921*, 84–122.

meglehetősen ellentmondásos játékot játszottak, ugyanis terveik között szerepelt Ausztria választott baloldali kormánya megdöntésének elősegítése, és a helyi jobboldali és radikális jobboldali politikai erők hatalomra segítése, akár magyar katonai intervenció által is.¹⁴ Magyar radikális jobboldali katonatisztek „Remény” fedőnévvel egy – persze soha meg nem valósult – hadművelet tervét is kidolgozták.¹⁵ Az osztrák radikális jobboldali paramilitáris szervezetek amúgy igen szoros kapcsolatban álltak az elsősorban Ludendorff vezette bajor nacionalista körökkel is, így a titkos tárgyalások nem csupán a magyar és az osztrák fél között folytak, hanem azokon párhuzamosan természetesen az illetékes bajor politikusok is részt vettek, a magyar vezérkar pedig az osztrák félkatonai szervezetek gyengesége és Csehszlovákia katonai készülődése miatt az esetleges Ausztria elleni intervenciót elsősorban bajor irreguláris katonai alakulatok támogatásával tartotta csak kivitelezhetőnek.¹⁶ Az 1920 folyamán komolyan és intenzíven folyó bajor–magyar–osztrák titkos tárgyalásokat személyesen Teleki Pál miniszterelnök és külügyminiszter irányította, magyar részről Siménfalvy Tihamér ezredes, a Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos irreguláris katonai alakulat vezetője, bajor részről Rudolf Kanzler, az ORKA (Organisation Kanzler) nevű jobboldali milícia vezetője és Georg Heim parasztpárti politikus, osztrák részről pedig elsősorban a keresztényszocialista párt radikális jobbszárnyának tagjai, például Johannes von Liechtenstein herceg vettek részt.¹⁷ 1920. augusztus

¹⁴ G. SOÓS, i. m. 90.

¹⁵ HU-HL-VKF-1920-II-21197.

¹⁶ Uo. Idézi: G. SOÓS, i. m. 90–91.

¹⁷ G. SOÓS, i. m. 91.

25-én és 26-án a felek Teleki miniszterelnök svábhegyi villájában gyűltek össze, és arra a megegyezésre jutottak, hogy „a [szociáldemokrata] Renner-kormány lehetőleg eltávolítandó, és ennek helyére egy polgári köztársasági kormány helyezendő, Ausztriának Németországhoz való csatlakozása, valamint a monarchista restauráció kérdése egyelőre kikapcsolatik, miután ezek a kérdések mindnyájunkat az entente-tal, Magyarországot pedig elsősorban a kisentente-tal hoznák ellentétbe. Ezen program keresztülviteléhez mindenekelőtt az osztrák keresztényszocialista párt megnyerése szükséges, Wiesner követ úr vállalkozott ennek kieszközölésére, valamint a bajorokkal való közvetítésre. Wiesner és Teufel urak a legközelebbi napokban Bajorországba utaznak, később pedig Bécsben lesz egy megbeszélés. A magyar kormány tőle telhetőleg támogatni fogja ezen politikát, katonai beavatkozás részünkről nincs tervbe véve.”¹⁸

A magyar kormány tehát az Ausztria elleni katonai intervenció tervéről 1920 augusztusára látszólag letett, ám továbbra is mindent elkövetett, hogy a közelgő osztrák parlamenti választásokon lehetőleg jobboldali kormány kerüljön hatalomra, így módon pedig konspiratív eszközökkel igyekezett beavatkozni az új osztrák állam belügyeibe. A magyar katonai intervenciót ugyanakkor már a bajor paramilitáris vezető, Rudolf Kanzler sem helyeselte. A bajor, a magyar és az osztrák fél között továbbá jelentős érdekellentétek is fennálltak, például nem tudtak megegyezni a királykérdésben, illetve nem állapodtak meg Nyugat-Magyarország majdani területi hovatartozásáról, mely a magyar és az osztrák viszony egyik sarkalatos pontja volt. A magyar kormány végül a bajor radikális jobboldali politikai erőkkel egy jelentős mennyiségű fegyver szállítására vonatkozó egyezményt kötött csak

¹⁸ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/309. Bizalmas utasítás Denghy müncheni konzulnak, Budapest, 1920. 08. 30. Idézi: G. SOÓS, i. m. 91.

meg, melyhez utólag az ugyancsak erősen jobboldali, Ludendorff-fal jó kapcsolatokat ápoló Gustav von Kahr bajor tartományi miniszterelnök is hozzájárult.¹⁹

Párhuzamosan az osztrák és bajor jobboldali erők között is élénk tárgyalások folytak, melyeknek fő célja bajor részről az osztrák jobboldali félkatonai szervezetek német parancsnokság alatt történő egyesítése, illetve hosszabb távon a közreműködésükkel a németajkú államok egyesítése lett volna, azonban itt is jelentős érdekellentétek és véleménykülönbségek álltak fenn a felek között. 1920. szeptember 6-án és 7-én Bécsben további tárgyalások zajlottak bajor és osztrák radikális jobboldali szervezetek között, amelyeken feltehetőleg Gratz Gusztáv, ekkoriban bécsi magyar követ is részt vett, ahol a felek egymás antikommunista céljainak kölcsönös támogatásáról állapodtak meg, ugyanakkor az osztrák keresztényszocialista politikusok az utolsó pillanatban letettek az osztrák kormány erőszakos megdöntésének tervéről.²⁰ Az osztrák Heimwehr-milíciák vezetői ugyanis kijelentették, hogy a szociáldemokrata kormány katonai úton való megdöntéséhez szükséges fegyveres erőt nem tudják biztosítani, azonban mindent igyekeznek megtenni, hogy a közelgő választásokon Ausztriában jobboldali, az ő elképzeléseiknek inkább megfelelő kormány kerüljön hatalomra.

A magyar kormány elsősorban anyagi támogatásáról biztosította az osztrák Heimwehr-szervezeteket, abban a reményben, hogy későbbi külpolitikai céljaihoz még hasznukat veheti majd.²¹ Bajorországban ezzel párhuzamosan Ludendorff

¹⁹ G. SOÓS, i. m. 92.

²⁰ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/263.

²¹ G. SOÓS, i. m. 93.

tábornok és radikális elveket valló köre már nem igazán akart hallani a korábbi, szeptemberi tárgyalásokon megszavazott, sokkal óvatosabb és józanabb forgatókönyvről, és mindenképpen a katonai fellépés mellett kötelezték el magukat, az első világháború vesztes országai által létesítendő *Elnyomott Népek Szövetsége* fantáziánévre hallgató katonai együttműködés gyors létrehozása által. Ludendorff e célból a magyar kormánytól ismét jelentős anyagi támogatást igényelt, immár nem először és nem is utoljára,²² és elsősorban azt várta, hogy a magyar kormány az Ébredő Magyarok Egyesületén (ÉME)²³ vagy a Magyar Országos Véderő Egyleten (MOVE),²⁴ a bajor ellenforradalmi erőkkal szoros

²² HU-HL VKF-1920-II-23152. Idézi: G. SOÓS, i. m. 94.

²³ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos súlyos, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd jelentősebben az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetsocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredőké fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Leváltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

²⁴ A Magyar Országos Véderő Egylet 1918. november 15-én, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-korszak a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét

kapcsolatot ápoló, befolyásos magyar radikális jobboldali egyesületeken keresztül nyújtson pénzügyi segítséget.²⁵ Teleki ekkorra már azonban kifejezetten ellenezte a bajor radikális jobboldal magyar részről történő anyagi támogatását, főként az ÉME-n és a MOVE-n keresztül, és a magyar kormány az Elnyomott Népek Szövetségében való részvételt és ily módon a belesodródást egy esetleges újabb katonai konfliktusba egyre inkább nemkívánatosnak és kockázatosnak értékelte.²⁶

A magyar kormány persze érthető okokból óvatos volt, és a hatalmas területi veszteségek miatti elkeseredettséggel és a belőle fakadó radikalizmussal szemben győzni látszottak a reálpolitikai megfontolások, ugyanakkor nem utasította el egyértelműen az Elnyomott Népek Szövetsége nevű – tulajdonképpen csak

katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök volt. Az 1920-as években az Ébredő Magyarok Egyesületével együtt korszak egyik meghatározó antiszemita-revizionista egyesülete, a vezetésben az 1930-as évek második felétől kezdve a nyilasok és más szélsőjobboldali pártok képviselő kerültek többségbe (pl. Bánkúti László, Baross Gábor, Endre László, Feilitzsch Berthold, stb.). 1942-től vezetősége a magyar szélsőjobboldali szervezetek összefogására mozgósított, tagjai pedig nagy arányban adták a Nyilaskeresztes Párt párhadseregét. 1944 elején 144 fiókegységgel rendelkezett, melyek egyenként átlagosan 200 tagot számláltak. Csaknem mindegyikhez tartoztak fiatalokat tömörítő lövészklubok. A német megszállás után belügyminiszteri rendelettel a kisebb fasiszta jellegű egyesületeket is a MOVE-be olvasztották. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360. Történetéről lásd Dósa Rudolfné erősen marxista szellemben íródott, de adattartalmában használható monográfiáját: DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

²⁵ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/263.

²⁶ Uo. Idézi: G. SOÓS, i. m. 95.

elképzelés formájában létező – együttműködéshez való csatlakozás majdani lehetőségét, és Ludendorffnak és körének küldött válaszában úgy fogalmazott, hogy a bajor szervezetekkel való jó kapcsolatot továbbra is igyekszik fenntartani. Jelezte továbbá, hogy a Magyarországot és Németországot földrajzilag is elválasztó Ausztriát mindenképpen saját politikai-katonai céljaik szolgálatába kellene állítani, ha nem is egy rögtön végrehajtandó katonai intervenció révén.²⁷

Az osztrák ellenforradalmi csoportok és a magyar kormány viszonyát többek között az rontotta meg, hogy Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdésében a Monarchia két nagy utódállamának nem sikerült megegyeznie, e kérdés eldöntése pedig a győztes antanthatalmakra, elsősorban a franciákra várt.²⁸ A kérdés még egy ideig tisztázatlan maradt, azonban mind a hivatalos osztrák kormánykörökkel, mind pedig a hatalmi aspirációktól fűtött osztrák radikális jobboldallal rontotta a magyar kormányzat viszonyát, a felek pedig igyekeztek számukra minél kedvezőbb döntést elérni a nagyhatalmaknál.

1920 októberében a szociáldemokrata Renner kancellárt a keresztényszocialista Michael Mayr váltotta az osztrák kormányfői székben, a magyar kormány, vagy legalábbis kormányközeli radikális jobboldali magyar katonai körök ennek ellenére titokban ismét fontolóra vették egy Ausztria elleni katonai intervenció lehetőségét. Novemberben a magyarok Janky Béla müncheni katonai attasén keresztül ismét kapcsolatba léptek Ludendorffal,

²⁷ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/384.

²⁸ G. SOÓS Katalin, *Magyar-bajor-osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/Tomus XXVII., 3–43, 23.

1921 januárjában pedig Belitska Sándor honvédelmi miniszter utasítására az ekkoriban fedésben működő magyar vezérkar kidolgozta egy Ausztria elleni katonai beavatkozás tervét arra az esetre, ha a szomszédos államban kommunista hatalomátvétel következne be, és radikális baloldali kormány kerülne hatalomra.²⁹ A terv kidolgozása után gróf Ráday Gedeon a Külügyminisztérium megbízásából Münchenbe utazott, hogy az esetleges akció részleteit Kahr bajor miniszterelnökkel és Rudolf Kanzler bajor paramilitáris vezetővel megtárgyalja, 1921 január 16-án pedig a kormányzó jelenlétében lefolytatott titkos tanácskozáson a magyar kormány eldöntötte, hogy az Ausztria elleni esetleges katonai akcióra csak és kizárólag német (bajor) közreműködéssel kerülhet sor.³⁰ A magyar kormányzati döntés azt is magában foglalta, hogy ha a bajor politikai erők esetleg saját elhatározásukból látnák szükségesnek a katonai beavatkozást Ausztriában és hajtanák végre azt, Magyarország akkor is támogatná őket, és elsősorban anyagi támogatást, felszerelést és hadianyagot biztosítana számukra, illetve önkéntes magyar irreguláris katonai alakulatok is a bajor erők segítségére sietnének. Ezen magyar egységeket a Kettőskereszt Vérszövetség biztosította volna,³¹ melynek, mint már említettük, igen nagy szerepe volt a bajor, az osztrák és a magyar (szélső)jobboldali politikai körök közötti revizionista célzatú titkos tárgyalásokban, sőt, magyar részről többek között éppen a KKVSz-hez kötődő, radikális jobboldali katonatiszti körök voltak az ilyen irányú katonai együttműködés fő szorgalmazói.

²⁹ HU-HL VKF-1921-1-266. Idézi: G. SOÓS, i. m. 25.

³⁰ Uo.; G. SOÓS, i. m. 26.

³¹ HU-HL VKF-1921-1-266.

A közép-európai kommunistaellenes katonai együttműködés tervét, a kérdést kissé leegyszerűsítve, az antant, elsősorban Franciaország és Anglia nem nézte túlzottan jó szemmel, már csak azért sem, mert az osztrák és a bajor fél álláspontjából erősen kiolvasható volt Ausztria és Németország egyesítésének, az Anschlussnak a szándéka is. 1921. január végén Gratz Gusztáv korábbi bécsi magyar követ, ekkor már új magyar külügyminiszter nagy mennyiségű, jelentős diplomáciai információ birtokában kifejezetten lebeszélni igyekezett a magyar kormányt mindenféle esetleges meggondolatlan katonai akcióban való részvételnek még csak a gondolatáról is. Jelezte, hogy Anglia és Franciaország a magyar–német–osztrák úgymond fehér, bolsevistaellenes ligát csupán ürügynek fogja tekinteni a Párizs környéki békeszerződések revíziójára – gondolatai természetesen nem jártak messze az igazságtól –, és megítélése szerint reális veszély, hogy bármiféle Ausztria elleni magyar katonai aktivitás esetén a Magyarországgal szomszédos kisantant államok is beavatkozzanak.³²

Gustav von Kahr bajor tartományi miniszterelnök a nemzetközi diplomáciai színtéren egyre inkább vesztesre állt Franciaországgal szemben, és bajor részről a tárgyalás jogát fokozatosan átengedte Rudolf Kanzlernek. Ráday Gedeon és a bajor paramilitáris vezető 1921 februárjában együttműködési megállapodást is aláírtak a magyar kormány és a bajor ORKA milíciák között, ám ez leginkább névleges, szimbolikus nyilatkozat volt csupán. A felek megállapodtak, hogy ha és amennyiben alkalom kínálkozik, az ORKA megkísérel „rendet csinálni” Ausztriában, ehhez pedig a magyar kormány anyagi segítséget

³² HU-MNL-OL-K 64-1921-41-34.

nyújt, az ORKA sikeres fellépése esetén pedig a trianoni békeszerződést is semmisé nyilvánítják. Kanzlerék azonban túl nagy összeget, mintegy 4,5 millió márkát kértek a magyar kormánytól a kockázatos, bizonytalan kimenetelű akció megszervezésére, amelyet a magyar fél nem akart biztosítani, így a tényleges megegyezés végül nem jött létre.³³

Összességében elmondhatjuk, hogy az Ausztria elleni katonai intervenció gondolata az adott politikai helyzetben teljes mértékben irreális volt, és ezt a felek 1921 első felében végül belátták. Bár Ausztria új kancellárja jobboldali, keresztényszocialista politikus lett, a párt mérsékeltebb szárnyához tartozott, a magyar kormány pedig inkább az osztrák keresztényszocialisták radikális szárnyához kezdett közeledni. Az osztrák Heimwehr-milíciák és a kormányzó keresztényszocialisták radikális szárnya között szoros kapcsolatok álltak fenn, és igen hamar felmerült a mérsékelt Mayr-kormány megbuktatásának lehetősége is. Az esetleges magyar vagy bajor katonai intervenció helyett az újabb tárgyalásokat már leginkább az a gondolat határozta meg, hogy az osztrák jobboldali paramilitáris szervezeteknek maguknak kellene Ausztriában a kormányváltást kieszközölniük, a bécsi és alsó-ausztriai Heimwehr-szervezetek nevében pedig elsősorban Josef Metzger tábornok, illetve Ignaz Seipel későbbi kancellár³⁴ képviselte az osztrák felet. Az osztrákok a magyar kormány részéről anyagi támogatást vártak a Heimwehr-milíciák komolyabb felfegyverzésére, mire a magyar kormány cserébe azt kérte, hogy amennyiben az osztrák radikális jobboldali erőknek sikerülne a saját elképzelésüknek megfelelő kormányt

³³ HU-MNL-OL-K 64-41-72. Idézi: G. SOÓS, i. m. 29.

³⁴ Ignaz Seipel bő egy évvel később, 1922. május 31-én Ausztria kancellárja lett.

hatalomra juttatniuk Bécsben, Ausztria ideiglenesen mondjon le Nyugat-Magyarország területéről, illetve a tárgyalások egészen addig folytatódjanak az ügyben, míg az új osztrák kormány nem képes a nyugat-magyarországi kérdést a magyar fél számára kedvezően rendezni. Bár az osztrák Heimwehr-szervezetek vezetősége és a Seipel vezette csoport egyáltalán nem voltak mentesek a legitimizmus gondolatától, IV. Károly 1921. március végi magyarországi, komolytalannak minősíthető visszatérési kísérlete Ausztriában is teljes mértékben irreálissá tette a Habsburg-restauráció elképzelését. Masirevich Szilárd bécsi magyar követ 1921. március 31-én jelentette Gratz Gusztáv külügyminiszternek, hogy személyesen tárgyalt Seippellel, akit IV. Károly Magyarországról történő határozott eltávolítása mélységesen lesújtott. Többek között ez volt az a momentum, amely Seipelt is rádöbentette, mekkora a régióban az antanhatalmak politikai befolyása, és hogy a Heimwehr-milíciák közreműködésével történő fegyveres kormányváltás Ausztriában gyakorlatilag épp olyan irreális elképzelés, mint a Habsburg-restauráció.³⁵ Ausztriában IV. Károly visszatérési kísérletét komoly politikai viták követték, Mayr kancellár pedig a parlamentben azon határozott véleményének adott hangot, hogy Ausztriára nézve kötelezőnek tartja a Saint Germain-i békeszerződésben rögzített köztársasági államformát, és minden eszközzel meg fogja azt védeni mindenféle legitimista-monarchista szervezkedés szemben.³⁶ Bár Ignaz Seipel nem sokkal később kormányra került, maga is a nemzetközi nagypolitikai érdekekhez való igazodásra, konszolidációra kényszerült.

³⁵ G. SOÓS, i. m. 35.

³⁶ G. SOÓS, i. m. 36.

IV. Károly visszatérési kísérlete Magyarországon kisebb belpolitikai válságot idézett elő, a legitimistaként ismert Gratz Gusztáv külügyminiszter 1921. április 4-én lemondott, ezt pedig Teleki Pál miniszterelnök április 8-ai lemondása követte. Telekit a miniszterelnöki székben Bethlen, Gratzot a külügyi tárca élén gróf Bánffy Miklós követte. A bethleni konszolidáció időszaka ugyan megkezdődött, de a magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások egy esetleges antikommunista-revizionista szövetség létesítésére egy ideig még folytatódtak. A korábbi tárgyalások főbb pontjaiban továbbra is egyetértettek a felek, Ausztria és Magyarország viszonya azonban, részben a magyarországi legitimista puccskísérlet okán még negatívabbá vált. A bajor Kanzler mellett az osztrák radikális jobboldalt a tárgyalások ezen fázisában elsősorban stájerországi politikusok képviselték, mint például Anton Rintelen stájer tartományi miniszterelnök, Ausztria későbbi oktatási minisztere.³⁷ A bajor ORKA szervezet vezetése a tárgyalások során elsősorban a Párizs környéki békék általános érvénytelensége mellett érvelt, és azt szorgalmazta, hogy az osztrák és a magyar fél baráti egyezmény keretében rendezze Nyugat-Magyarország hovatartozásának vitás kérdését.³⁸ Tekintve azonban, hogy Ausztriát ilyenkor már csak helyi befolyással rendelkező politikusok képviselték a titkos tárgyalásokon, a kérdésben elfoglalt álláspontjuk a nemzetközi nagypolitika szempontjából nem sokat számított. Mind az osztrák, mind a német radikális jobboldali

³⁷ Ugyan Anton Rintelen 1918 és 1926 között valóban betöltötte Stájerország tartományban a Landeshauptmann (kb. tartományi miniszterelnök) tisztséget, a korszakban ez a pozíció a bécsi központi kormányzathoz képest meglehetősen korlátozott hatalommal járt.

³⁸ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1921/198.

szervezetek további anyagi támogatást kértek a magyar kormánytól, és ebben jelentős rivalizálás is mutatkozott köztük. 1921 májusától magyar részről – a kormány tudtával és felhatalmazásával – a Kettőskereszt Várszövetség képviselői voltak jelen a tárgyalásokon, Siménfalvy Tihamér ezredes pedig azt a kérést intézte az ORKA felé, hogy lehetőleg igyekezzen bevonni ne csupán a stájer radikális jobboldali erőket, hanem Ausztria összes hasonló szervezetét, elsősorban befolyásos bécsi politikusokat az együttműködésbe.³⁹ A tárgyalások során felmerült az a kérdés, hogy ha az ORKA-nak sikerül Ausztriában radikális jobboldali kormányt hatalomra juttatni, akkor Ausztria készen engedményeket tenni a nyugat-magyarországi kérdés terén Magyarországnak, amelyre Rintelen stájer tartományi miniszterelnök nem volt képes határozott választ adni. Metzger tábornok megkísérelte a felek közötti ellentéteket kibékíteni, ez a törekvése azonban kudarcot vallott. Morlin Ervin külügyminisztériumi osztálytanácsos 1921 májusában arról tájékoztatta a magyar kormányt, hogy ekkor már valószínűleg maga Rintelen sem hitte komolyan, hogy a Mayr-kormány helyére az ORKA embereit tudná ültetni.⁴⁰ A bajor és osztrák radikális jobboldali szervezetek tevékenysége egyre inkább a magyar kormánytól való újabb és újabb anyagi támogatások kicsikarására kezdett korlátozódni, tényleges, legalábbis a magyar kormány számára bármilyen szempontból is hasznosítható politikai-katonai tevékenységet azonban saját hazájukban egyre kevésbé végeztek.⁴¹ Láng Boldizsár ezredes 1921. május végén informálta a magyar

³⁹ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1921/199.

⁴⁰ HU-MNL-OL-K 64-1921-41-221.

⁴¹ G. SOÓS, i. m. 41.

kormányt az osztrák Heimwehr-szervezetek széttagoaltságról és rossz felszereltségéről.⁴² Bajorország ezzel párhuzamosan hatalmas gazdasági és társadalmi krízissel küzdött, és a helyi kormányzat egyre kevésbé engedhette meg magának, hogy a szövetségi kormány akaratától eltérő külpolitikát folytasson, a különböző radikális jobboldali paramilitáris szervezetek között pedig ugyancsak jelentős széthúzás mutatkozott, politikai tevékenységük pedig egyre inkább Bajorország tartományi határai közé szorult vissza.⁴³ A bajor és az osztrák radikális jobboldal hatalomra kerülése akkor és ott egyre inkább néhány, az első világháború lezárása után végbement változásokat elfogadni képtelen, sértett és nyughatatlan politikus lázálma lett, semmint reális politikai lehetőség. A vesztes államok jobboldali politikai erőinek katonai szövetsége helyett az 1920-as években csupán sokkal kisebb szabású politikai bosszúra, a győztes államok gazdaságát gyengíteni szándékozó, irredenta indíttatású pénzhamisításokra került sor...

A szokolhamisítások

A 1921-ben lelepleződött szokolhamisítás,⁴⁴ azaz a hamis csehszlovák korona forgalomba hozatalára tett kísérlet a későbbi, jóval nagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó frankhamisítási botrány afféle főpróbájának tekinthető. Az első világháború után,

⁴² HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1921/244.

⁴³ G. SOÓS, i. m. 41.

⁴⁴ A szokol szó jelentése csehül és szlovákul sólyom, a csehszlovák köznyelvben a bankjegyeken látható madárembléma miatt hívták így a papírpénzt. A szokolügyről jó összefoglalót nyújtanak Bethlen István iratai. HU-MNL-OL-K 468-17. csomó; HU-MNL-OL-K 468-B/20 pallium-b-dosszié. Idézi: ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56, 32.

amikor az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával annak monetáris struktúrája is összeomlott, remek lehetőség kínálkozott a pénzhamisítók számára.⁴⁵ A hamis csehszlovák koronát forgalomba hozó csoport élén Mészáros Gyula magyar turkológust, néprajztudóst, egyetemi tanárt, Teleki Pál miniszterelnök barátját, a Turáni Társaság⁴⁶ prominens tagját találjuk; a szervezet az Osztrák Keresztényszocialista Párt jelentős támogatásával Ausztriában, Grazban hamisította az új csehszlovák állami pénz legnagyobb címletét, az ötszázkoronást. A hamisítók gyakorlatilag azonnal lebuktak, amikor Bécsben, 1921 júliusában 200 darab hamis ötszázkoronást akartak forgalomba hozni. Mészárost és egyik segítőtársát, Győrffy Andrászt az osztrák hatóságok perbe fogták, de a magyar külügyminisztérium hathatós

⁴⁵ ABLONCZY, *A frankhamisítás, i. m.*

⁴⁶ A Turáni Társaság nevű, erősen jobboldali, féltudományos, ezoterikus-hazafias egyesület 1910-ben alakult meg. Céljai között szerepelt többek között a gazdasági kapcsolatok erősítése és kialakítása az úgynevezett keleti országokkal (Ázsia, illetve a Balkán országai), továbbá „vezérszerep a magyarnak a turáni népcsaládban tudományos és gazdasági téren”. Létrejöttét az akkoriban egyre nagyobb körben elterjedő turanizmus ezoterikus eszmeisége inspirálta, céljai között szerepelt a feltevése szerint közös ázsiai eredetű, ún. turáni népek (törökök, mongolok, finnugorok, stb.) gyökereinek feltárása, megismerése és nyilvánossággal való megismertetése. Ebből a szervezetből nőtt ki magát 1920-ban az MTA keretein belül létrehozott, tudományos kérdésekkel foglalkozó Kőrösi Csoma Társaság, továbbá a Magyar–Finn Társaság, Magyar–Észt Társaság, 1924-ben a Magyar Nippon Társaság, 1943-ban pedig a Magyar–Török Társaság. Tagjai többek között tudósok, utazók, arisztokraták, politikusok és pénzemberek voltak megtalálhatók, köztük a korszak befolyásos személyiségei is. Azt egyesület Turán címen folyóiratot is kiadott. (Ld. ABLONCZY Balázs, *Keletrre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.)

közbenjárására jelentős összegű óvadék fejében szabadon bocsátották őket.⁴⁷ A magyar kormány ebben az időben – nem meglepő módon – jelentős hírszerző- és propagandahálózatot működtetett Csehszlovákiában, a trianoni békeszerződés előtt a Magyar Királysághoz tartozó Felvidéken, szoros kapcsolatban a szlovákiai kisebbségi magyar politikai élet szereplőivel. Ez a szervezet volt az úgynevezett Felvidéki Comité, a szokolhamisítási ügy résztvevői pedig erősen kötődtek ehhez a hálózathoz, melyben Kánya Kálmán – ebben az időben külügyminiszter-helyettes, később külügyminiszter – ugyancsak igen tevékenyen közreműködött. Még az a hír is szárnyra kapott, hogy Mészáros Gyuláékért egyenesen gróf Bánffy Miklós külügyminiszter fizette ki az óvadékot, és a pénzt maga Teleki Pál – korábbi és későbbi – miniszterelnök vitte ki Bécsbe, amit persze a magyar kormány igyekezett cáfolni.⁴⁸ Összességében megállapítható, hogy a balul sikerült szokolhamisítás egyértelműen egy irredenta érzelmek által hajtott, magas magyar politikai körök által – tevőlegesen vagy hallgatólagosan – támogatott akció volt, és miként arra összegző tanulmányában Ablonczy Balázs is felhívja a figyelmet, feltehetőleg személyi átfedések mutathatók ki a szokol- és a valamivel későbbi frankhamisítás kulcsfigurái között. Mészáros Gyula, a szokolhamisító csoport vezetője például Windischgrätz Lajos hercegnek – aki az 1848-as szabadságharc osztrák altábornagyának unokája volt –, a frankhamisítás egyik értelmi szerzőjének, a legitimista politikai kalandornak szűkebb baráti köréhez tartozott.⁴⁹ Bár Mészáros a szokolbotrány után Törökországba távozott, a

⁴⁷ ABLONCZY, *A frankhamisítás, i. m.*, 32.

⁴⁸ ABLONCZY, *A frankhamisítás, i. m.*, 32–33.

⁴⁹ ABLONCZY, *A frankhamisítás, i. m.*, uo.

frankhamisítás előkészítésében is szerepet vállalhatott, az akcióban pedig ugyancsak feltűnően sok felvidéki illetőségű vagy származású személy vett részt.⁵⁰

Érdeemes megemlíteni, hogy 1922-ből is ismerünk egy szokolhamisítási ügyet, amely talán az előző hamisításhoz is kapcsolódott. A vádak szerint Kovács Tivadar, Tarnovszky Pál és Szalay János 1922 decemberében Budapesten arra tettek előkészületeket, hogy 50 szokolos bankjegyeket hamisítsanak, amihez be is szerezték a szükséges kellékeket: másológépet, festéket, papírt, körzőt és egy üvegklisét, ezek segítségével Szalay János vádlott a laboratóriumában cinklemez klisét is készített. A nyomozás során tett vallomások arról tanúskodnak, hogy Kovács Tivadar – a korszak ismert szélsőjobboldali szereplőinek, a Kovács testvéreknek az egyike – egy bizonyos Jablonszky Jenő nevű felvidéki magyar honvéd főhadnagytól kapta a hamisításhoz szükséges üvegklisét, néhány rajzot és a mintaként szolgáló 2 bankjegyet; Jablonszky állítólag azt indítványozta, hogy a hamis pénzt a Kettőskereszt Vérszövetség⁵¹ titkos katonai szervezet

⁵⁰ ABLONCZY, *A frankhamisítás, i. m.*, uo.

⁵¹ A Kettőskereszt Vérszövetség feltehetőleg 1919-ben, a szegedi ellenkormány különítményes tisztjei által alapított katonai titkos társaság, mely szoros átfedésben működött az Ébredő Magyarok Egyesületével és Magyar Országos Véderő Egységgel. Vezetője feltehetőleg Siménfalvy Tihamér ezredes volt, vezetőségi tagjai között találjuk többek között Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt is. Tagjai részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben is. Működéséről források hiányában keveset lehet tudni. (Vö. ZADRAVECZ István, *Páter Zadraveczt titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.; PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.; SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos*

részére bocsássák, akik azt a jövőben irredenta célra fordítják, és így zavart keltenek a Felvidéken. Kovács Tivadar hamisítási szándékát közölte Tarnovszky Pállal, azzal az indoklással, hogy „felsőbb helyen” is kívánják e terv megvalósítását. Tarnovszky egy felvidéki barátjától, Balázsovich Jenő főhadnagytól 150 ezer koronát kapott a hamisítás anyagi előkészületeihez. Kovács bemutatta Tarnovszkyt Szalay János műszaki rajzolóknak, akit megbíztak a kivitelezéssel, majd Tarnovszky és Szalay együtt megvásárolták a szükséges anyagokat. A Szalay laboratóriumában elkészült cinklemez kliséjét eljuttatták Makay Imre⁵² századosnak, a Kettőskereszt Vérszövetség egyik parancsnokának, ám a vádlottak állítása szerint az az utasítás érkezett vissza, hogy „felsőbb helyen” nem járulnak hozzá a szokolhamisításhoz, így a klisé és a rajzokat megsemmisítették. (A „felsőbb hely” adott esetben a Kettőskereszt Vérszövetség magasabb parancsnokságát, Siménfalvyi Tihamár ezredest vagy Csörgey Károly vezérkari ezredest, a tüzérség későbbi főszemlélőjét jelenthette, amely állami titkos katonai szervként működött.) A három vádlott hiába vonta vissza a nyomozás során tett vallomásait, és hivatkoztak arra, hogy a felszerelések egy kísérleti fényképezési eljáráshoz kellettek, a királyi törvényszék a részletes és egymást kiegészítő vallomások alapján pénzhamisításra irányzott szövetség vétségében bűnösnek

naplója és emlékirata 1920–1945, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.) A szervezet működéséről ld. *Árnyékhadserég? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox, 2020.

⁵² Makay Imre: tüzér százados, a Prónay-különítmény tisztje, a Kettőskereszt Vérszövetség állítólagos vidéki parancsnoka. (PRÓNAY, *i. m.*, 161–162.)

találta, és két hónap fogházra ítélte őket.⁵³ (Ugyanezzel a cselekménnyel együtt tárgyalta a törvényszék Kovács Kornél, Kovács Árpád, Kovács Tivadar, Becker István, Szalay János, Szobodeczky Aladár, Umlauff Siegfried, Tarnovszky Pál, Sztahó Szavér és Láng Ede büntetőügyét, akiket az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felfogatására irányuló szervezkedéssel vádoltak, ám végül bizonyítékok hiányában valamennyiüket felmentették. Az egyetlen tárgyi bizonyíték, 18 kg ekrazit⁵⁴ lefoglalása nem volt elegendő az elmarasztaló ítélethez, noha olyan súlyos vádpontokat is megfogalmazott az ügyészség, mint a Dohány utcai zsinagóga felrobbantására, ismert politikusok elrablására, terrorcsapatok szervezésére, valamint egy nagyváradi bankrablásra tett előkészületek, illetőleg különböző lőfegyverek és robbanóanyag beszerzése a fenti célok megvalósítására.⁵⁵ A Kovács testvéreknek persze magasabb pártfogóik is lehettek, többek között Andréka Károly főkapitány-helyettes, a budapesti politikai rendőrség vezetője személyében.⁵⁶)

A frankhamisítási botrány

A szokolhamisításnál valamivel komolyabb frankhamisítás az 1920-as években, elsősorban a revizionista ideológia mentén

⁵³ A Kovács testvérek és bűntársaik ügyében hozott ítélet Márffy József és társai büntetőügyében iratainak csatolt részeként is fennmaradt, ld. HU-BFL-VII-5-c-25646/1924.

⁵⁴ A Kovács fivérek szervezkedéséről a sajtó is érzékletesen beszámolt. Pl. *Tizennyolc kilogramm ekrazitot találtak Czigány Ferenc pót-városatyja lakásán*, Pesti Napló, 1923. június 23.

⁵⁵ Ld. HU-BFL-VII-5-c-25646/1924.

⁵⁶ Vö. VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015, 60–61.

működő, radikális jobboldali titkos társaságok és paramilitáris szervezetek működésének, illetve a német-osztrák-magyar titkos tárgyalások és a Fehér Internacionálé elvetélt gondolatának sajátos utójátékának is tekinthető. Az 1925-ben kirobbant, mára jól ismert, nagy bel- és külpolitikai visszhangot kiváltó botrány mind célját, mind megvalósítását tekintve elhibázott és Magyarországra nézve középtávon sokkal inkább káros, mint hasznos akciónak bizonyult.⁵⁷

A frankhamisításról a szokolüghöz hasonlóan elmondható, hogy mélyen érintettek voltak benne a legmagasabb magyar politikai körök, még ha a szereplők nem is egyforma intenzitással álltak ki a szándék mellett. Tény, hogy 1925. december 15-én Amszterdamban a holland rendőrség őrizetbe vette Jankovich Arisztid magyar honvéd ezredest, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter sógorát,⁵⁸ miután hamis ezerfrankos bankjegyekkel akart fizetni, majd szállodai szobája átkutatása során egész bőröndnyi hamis pénzt találtak a nyomozók, ez pedig olyan nemzetközi botrányt okozott, mely majdnem a miniszterelnök, Bethlen István lemondásával végződött. Jankovich diplomata státuszára hivatkozva akart kibújni a felelősségre vonás alól, és a magyar külügyminisztérium diplomáciai futárigazolványát mutatta fel a holland rendőrségnek, ráadásul a magyar külügyi tárca meg is erősítette Jankovich diplomáciai megbízásának tényét, mindez

⁵⁷ A frankper iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-193/1926; valamint a tárgyalási jegyzőkönyvek kivonatait a Magyar Távirati Iroda napi hírei is közölték: HU-MNL-OL-K 429–1926. 05. 07.–10. 14. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Frankper_1926_frankper/?pg=0&layout=s

⁵⁸ Ebből kifolyólag az is nehezen képzelhető el, hogy Csáky Károly honvédelmi miniszter valamilyen szinten ne lett volna involvált a frankhamisításban.

pedig nyilván szintén a magyar kormány magas szintű érintettségére utalt. Nem sokkal később rendőrkézre kerültek Jankovich ezredes bűntársai, Mankovich György harisnyagyáros és újságíró, valamint Marsovszky György újságíró, volt tüzér hadnagy, Gömbös Gyula korábbi parlamenti titkára is.⁵⁹

Bár maga a botrány csak 1925-ben tört ki, a szervezkedés már 1921–1922 körül megkezdődött, és a magyar politikai erők egy része ebben az időben, mint fentebb már ismertettük, élénk kapcsolatban állt a német (elsősorban bajor) szélsőjobboldali politikai szereplőkkel.⁶⁰ A hamis frankok nyomtatása és forgalomba hozatala a francia gazdaság gyengítése céljából eredetileg tehát a radikális jobboldali német katonai és politikai körök terve volt, a németek azonban az 1923-as müncheni sörpuccs kudarca és a radikális jobboldali erők háttérbe szorulása után félretették az ötletet.⁶¹ A tervet végül hasonló szellemiségű, magyar politikai szereplők valósították meg, mégpedig német segítséggel beszerzett eszközökkel. A frankhamisítás egyik vezéralakja, Windisgrätz Lajos herceg, egykori közéleti miniszter, a magyar legitimista politika erők egyik osztrák származású vezéralakja, a korszak egyik ismert kalandorpolitikusa az 1920-as években jó kapcsolatokat ápolt a magyar szélsőjobboldallal is, így az akkor feltörekvő fajvédő politikussal, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnökkel is, így Gömbös, a nagy politikai manipulátor és a korabeli jobboldali titkos szervezetek *spiritus rector*ának szerepe ebben az ügyben is egyértelműnek látszik.

⁵⁹ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 165.

⁶⁰ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 33.

⁶¹ ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, 293.

Egyértelműnek látszik már csak azért is, mert többek között a fentebb említett Marsovszky György hadnagy, Gömbös Gyula egykori titkára volt az egyik terjesztő, aki hamis frankbankjegyekkel lelepleződött. Marsovszky a frankperben később egyébként zavarosan túlzó, romantikus vallomást tett, mely szerint meggyilkolták volna, ha megpróbál kiszállni az ügyből, végül idegkimerültséggel egy időre egy hollandiai szanatóriumba került.⁶²

A hamisítási ügy további fontos szereplője volt Arthúr Schultze litvániai születésű, német bankszakember is, aki a körülményeket egyébként komolyabb hamisítási akcióra alkalmatlannak minősítette. A kormány és a legmagasabb magyar politikai körök támogatásáról egyértelműen tanúskodik többek között Gerő László honvéd őrnagy, katonai térképész szerepe, aki a trianoni békeszerződés katonai korlátozásai okán rejtetten működő katonai szerv, a formálisan a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Állami Térképészeti Intézet egyik alapítója volt. Schultze és Gerő lényegében együtt biztosították a technikai hátteret és szakértelmet a hamis bankjegyek előállításához, a hamis pénz nyomtatására használt gépek pedig 1924. augusztus 8-án érkeztek meg Magyarországra Németországból, Münchenből.⁶³ A hamisításhoz szükséges papírt a magyar összeesküvők ugyancsak Németországból szereztek be, mégpedig Eugen Trauttman müncheni térképnyomdász közreműködésével.⁶⁴

Gerő László későbbi visszaemlékezése szerint szintén a magyar állami vezetés magas szintű érintettségére utal, hogy Janky Kocsárd (ekkoriban még ugyancsak rejtésben tevékenykedő)

⁶² ABLONCZY, i. m. 50–51.

⁶³ ABLONCZY, i. m. 37.

⁶⁴ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, 168.

honvéd vezérkari főnök⁶⁵ 1925-ben feltehetőleg mindenről tudott, az egyik hamisításhoz használt, külföldről rendelt nyomdaberendezés árát pedig egyenesen a magyar Pénzügyminisztérium egyenlítette ki.⁶⁶ Ezzel együtt magának Bethlen István miniszterelnöknek a feljegyzései is arról tanúskodnak, hogy ő maga már viszonylag korai stádiumban, 1922-ben tisztában volt a majdani hamisítók szándékával,⁶⁷ és barátját, Teleki Pál korábbi miniszterelnököt kérte meg, hogy a hamisítást lehetőleg minden erejével igyekezzen megakadályozni.⁶⁸

Bethlen Istvánról minden valószínűség szerint elmondható, hogy józan gondolkodású realpolitikusként igyekezett elejét venni a Magyarország stabilitását és külkapcsolatait veszélyeztető, kalandorjellegű szabotázsakciónak, és bár politikai felelősség az ügyben terhelheti, büntetőjogi valószínűleg nem.⁶⁹ A Térképészeti Intézettel szoros munkakapcsolatban álló, civilben földrajztudós Teleki Pál saját későbbi vallomása szerint szemmel tartotta Gerő Lászlót, és arra igyekezett rávenni, hogy az győzze meg Windischgrätz Lajost: a hamisítás nem kivitelezhető abban az

⁶⁵ A trianoni békeszerződés megtiltotta a vesztes országoknak a fegyverkezést és a hadászati értelemben véve komolyabb, támadó hadműveletek végrehajtására alkalmas hadsereg fenntartását, ezért a fegyverkezés és hadseregfejlesztés sokáig – Németországhoz hasonlóan – Magyarországon is csak titokban folytatható. Vezérkara, tervező- és kidolgozó-szervezete általában harcképesebb hadseregeknek van, Magyarországnak ellenben ekkoriban formálisan csak minimális létszámú, területvédelmi és belbiztonsági feladatokra alkalmas katonasága lehetett, a vezérkar és a tényleges vezérkari főnök tehát egy ideig rejtve tevékenykedett.

⁶⁶ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 40.

⁶⁷ *Bethlen István titkos iratai*, 204–207. Idézi: ABLONCZY, i. m. 41.

⁶⁸ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála*, 167–171.

⁶⁹ ROMSICS, i. m. 296–297.

értelemben, hogy annak eredményeképpen elfogadható minőségű, a lebukás kockázata nélkül forgalomba hozható hamis frankbankjegyek keletkezzenek, illetve Nádasy Imre országos rendőrfőkapitány is azt az utasítást kapta, hogy figyeljen oda a szervezkedésre, és az érintetteket igyekezzen lebeszélni róla.⁷⁰

Mint nem sokkal később kiderült, ironikus módon Nádosynak, aki az 1920-as években számos jobboldali, irredenta titkos társaságban, többek között az Etelközi Szövetségben is vezetőségi tag volt,⁷¹ illetve egyes vélemények szerint a Kettőskereszt Vérszövetségben is vezető szerepet töltött be,⁷² irányító szerepe volt az irredenta célokat szolgáló frankhamisításban, nem csupán hallgatólagosan támogatta és nézte azt tétlenül a rendőrség első embereként. A hamisítók körülbelül 35 000 darab ezerfrankos bankjegyet terveztek előállítani és forgalomba hozni, ebből a valóságban – több ütemben és változó technikával, kő- és fémnyomatokkal is⁷³ – körülbelül 30 000 darab, változó minőségű hamisítvány készült el, ebből körülbelül 4400 volt jó, 9000 közepes, 16 000 darab pedig gyatra minőségű.⁷⁴ Jankovich Arisztid és bűntársai amszterdami fiaskója után a terjesztőket, közreműködőket sorra tartóztatták le Hamburgban, Koppenhágában és Milánóban. A magyar hatóságok végül főszervezőkként őrizetbe vették Windischgrätz Lajos herceget, a

⁷⁰ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 37–38.

⁷¹ ZADRAVECZ, i. m. 188–189.

⁷² CSÁNK Endre, *Nádasy, a titkos társaságok vezére*, Magyarország, 1926. április 4., 7.

⁷³ A frankhamisítás numizmatika és technikai háttéréről bővebben lásd: GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

⁷⁴ ABLONCZY, i. m. 37.

titkárát, Rába Dezsőt, a komornyikját, Kovács Gáspárt, valamint a tevékenységüket éveken át fedező Nádasy Imre országos rendőrfőkapitányt.

A magyar bíróság a perben Teleki Pált tanúként hallgatta meg, aki minden valószínűség szerint – később nyilvánosságra került feljegyzéseinek tanúbizonysága alapján – jóval többet tudott annál, mint amit a bíróságnak elmondott, és jóval jelentősebb szerepe volt az ügyben, mint ahogyan azt a perben hivatalosan értékelték.⁷⁵ Rába Dezső a bíróság előtt tett vallomásaiban ugyancsak Telekit jelölte meg mint a frankhamisítás egyik irányítóját. Bethlen István miniszterelnök pozíciója egy időre instabillá vált, de végül a helyén maradt, többek között azért, mert a nyugati nagyhatalmak részben őt mint nyugatias gondolkodású-orientáltóságú politikust látták a magyarországi konszolidáció és stabilitás biztosítékának.⁷⁶ Bethlent persze nagyon komoly támadások érték az ellenzék részéről, és a szomszédos kisantant országok vezetése, többek között Edvard Beneš csehszlovák államelnök is úgy ítélte meg, hogy a magyar miniszterelnök is jelentős szerepet játszhatott a frankhamisítási ügyben, és Bethlen

⁷⁵ Ablonczy Balázs is felhívja rá a figyelmet összegző tanulmányában, hogy miniszterelnökként még Teleki Pál nevezte ki Nádasy Imrét országos rendőrfőkapitánynak, Gerő László katonai térképészt a cserkészmozgalomból ismerte, Mészáros Gyula turkológussal, a szokolhamisítási ügy kulcsfigurájával pedig még a Turáni Társaságban dolgozott együtt. Mészáros Gyula a frankhamisításban is szerepet játszott, Teleki szoros kapcsolati hálója az érintettekkel igen határozottan a korábbi/későbbi miniszterelnök vezető szerepére utal. Vö. ABLONCZY, i. m. 48.; valamint: ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016, 103–104.

⁷⁶ ROMSICS, i. m. 295–296.

lemond(at)ását szorgalmazta.⁷⁷ Francia részről felmerült ugyanez a lehetőség, és a magyar Állami Térképészeti Intézet hamisításban játszott szerepe miatt még Magyarország ellen lefolytatandó, igen szigorú katonai vizsgálat lehetősége is szóba került. Elsősorban az angol és az olasz kormány és diplomácia közbenjárásának köszönhető, hogy Bethlent végül is a Népszövetség és a Nagykövetek Tanácsa nem marasztalta el különösebben, sőt, Anglia nevében Austin Chamberlain brit külügyminiszter a konzoldiáció jegyében nem csupán Magyarország nemzetközi pénzügyi, de katonai ellenőrzésének mihamarabbi megszüntetését is támogatta.⁷⁸ Bethlen rutinos reálpolitikusként ügyesen lavírozott mind a kül-, mind a belpolitikai színtéren, Magyarországon pedig, ahol Trianon sérelme és az irredentizmus eszméje érthető módon hatotta át a közvéleményt, sokan egyenesen hazafias cselekedetként értékelték a balul sikerült pénzhamisítási akciót, a hamisítókkal látszólag szolidáris miniszterelnök imázsa pedig egyenesen növelte Bethlen népszerűségét.⁷⁹ Horthy Miklós komrányzó ugyancsak rendíthetetlenül támogatta a miniszterelnököt, akinek így a hatalmas botrányból sikerült maga és kormánya számára politikai tőkét kovácsolnia. Bár Bethlen Isván kormánya 1926. október 14-ével formálisan lemondott, a kormányzó ezt nem fogadta el.⁸⁰ Ellenben mindez jó alkalom volt arra, hogy a frankhamisítási botrányban leginkább kompromittálódott kormánytag, a rendőrséget is felügyelő Rakovszky Iván belügyminiszter, aki feltehetőleg fedezte Nádosy

⁷⁷ ROMSICS, i. m. 294.

⁷⁸ ROMSICS, i. m. 295.

⁷⁹ ROMSICS, i. m. 297.

⁸⁰ ROMSICS, i. m. 297–298.

Imre és társai tevékenységét, szükséges tisztáltozatként 1926. október 15-ével távozhasson a miniszteri székéből, a belügyi tárca élén pedig Scitovszky Béla követte.⁸¹

A frankügy tárgyalása során a bíróság előtt a vádlottak gyakorlatilag mind hazafias tettek vallották cselekedetüket, ez pedig számottevően enyhítette a büntetésüket. Windischgrätz Lajost négyévi szabadságvesztésre ítélték, ennek egy részét szanatóriumban és szállodákban töltötte le. Német társa, Arthur Schultze litván származású bankszakember idegösszeomlást kapott, majd egy elmegyógyintézetben gyomorvérzés következtében elhunyt.⁸² Nádasy Imre rendőrfőkapitányt a bíróság három és fél év börtönbüntetésre ítélte, de Horthy Miklós jóvoltából végül kormányzói kegyelemben részesült,⁸³ és rövidesen szabadon távozhatt, majd nyugállományba vonult.⁸⁴ Rába Dezső, Windischgrätz titkára a mindössze tízhavi börtönbüntetést kapott.⁸⁵

A frankhamisítás eseményei és háttere, illetve az akció ideológiai mozgatórugói mára jórészt ismertek, és az irredenta titkos társaságok, többek között a Kettőskereszt Vérszövetség szerepe az ügyben is bizonyíthatónak látszik, hiszen Siménfalvy Tihamér ezredes, a titkosszolgálati jellegű, diverziós tevékenységet végző katonai alakulat vezetője a Honvédelmi Minisztériumon

⁸¹ ROMSICS, i. m. 298.

⁸² ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 169.

⁸³ A Budapesti Királyi Törvényszék végzése Nádasy Imre kormányzói kegyelemben való részesítése tárgyában, 1928. április 4., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 588–590.

⁸⁴ Nádasy Imre kérvénye a belügyminiszterhez nyugdíjának folyósítása ügyében, 1928. május 14., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 593.

⁸⁵ *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 837.

belül viselt bizalmas beosztásából fakadóan segédkezett a frankügy eltussolására tett kísérletekben is, illetve a per folyamán közvetített a vádlottak között. Windischgrätz Lajos naplója szerint ugyanis Siménfalvy ezredes levelet írt neki a fogházba, mely szerint Bethlen miniszterelnök kezeskedik róla, hogy Windischgrätz minden kívánságát teljesíti, ha a tárgyaláson hallgat. (Számos más korabeli, a szélsőjobbhoz kötődő perhez hasonlóan Windischgrätz védelmét a frankperben dr. Ulain Ferenc látta el.)⁸⁶ A Kettőskereszt Vérszövetség neve még a tárgyaláson is felmerült, a tárgyalásvezető bíró többek között Vass József népjóléti és munkaügyi minisztert, a miniszterelnök állandó helyettesét kérdezte, mit tud a jobboldali titkos társaságok szerepéről az ügyben, ő azonban azt állította, legfeljebb az ellenzéki sajtóból, névről ismeri ezeket a szervezeteket, és semmiféle tudomása nincs a működésükről vagy a frankhamisításban játszott szerepükről.⁸⁷

A feltűnően enyhe ítéletek kiszabása után a botrány viszonylag gyorsan elsimult, a károsult francia Banque de France pedig mindössze jelképes 1 frank kártérítést kért a magyar államtól. Összességében ugyanakkor elmondható, hogy az ügy jelentős presztízavesztéseket okozott a fokozatosan konszolidálódó, ám az első világháború, a trianoni területelcsatolás és a többszörös

⁸⁶ Vö. PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968, 103–104; valamint DÓSA Rudolfné, i. m. 134. Ha a marxista történészek rendszerváltás előtt keletkezett szakmunkáit elfogult történelemszemlélet jellemzi is, sok megállapításuk nyilván helytálló. A Siménfalvy Tihamér szerepéről tanúskodó levéltári forrás: Windischgrätz Lajos 1926 elején a gyűjtőfogházban írt sajátkezű naplója, 1926 január–június, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 545–549.

⁸⁷ HU-MNL-OL-K 429–1926. május 7.–október 14. 329. o.

polgárháború traumáinak nyomait még mindig szükségszerűen magán viselő Magyarországnak.

A magyar ellenzéki és a nemzetközi sajtó az ügy kapcsán negatív színben tüntette fel mind Bethlent és Telekit, mind pedig Horthy Miklós kormányzót, továbbá a francia állam sem rejtette véka alá azon véleményét, hogy az igen kínos és Franciaország irányában barátságtalan incidensért alapvetően a legmagasabb rangú magyar politikusokat is felelősnek tartja.⁸⁸ A magát a bíróságon jogi értelemben tisztázó Teleki neve mellett a diplomáciai iratokban még jó ideig ott maradt a „frankhamisításban érintett” megjelölés, és egy időre visszavonult a parlamenti politizálástól – az 1926-os választásokon nem indult a kormánypárt képviselőjelöltjeként.⁸⁹

A forrásközlés elvei

A kétségtelenül hazafias motivációktól hajtott, ám végül meglehetősen balul elsült pénzhamisítás története nagy vonalakban mára ismert a történettudomány számára, azonban a résztvevők és az üggyhöz kapcsolódó források nagy száma miatt még mindig derülhetnek és derülnek ki időről időre újabb apró részletek. Forráskiadványunk egy elérhető, mégis viszonylag kevés helyen idézett összefoglaló forrást, az ügy kivizsgálására létrehozott magyar parlamenti bizottság 1926-os jelentését adja közre, mely bár nem mentes az elfogultságoktól és nyilván egyes kormánypárti politikusok szerepének tisztázására törekszik, mégis jó összefoglalóját nyújtja a két világháború közötti magyar politikátörténet e sajátos, furcsa fejezetének.

⁸⁸ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 49.

⁸⁹ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 172.

A szövegközléskor a huszadik századi források publikálásának elveit és bevett gyakorlatát követtük. Mivel nyomtatásban is megjelent, a mai magyar olvasó számára is igen jól érthető és követhető dokumentumról van szó, alapvetően változatlan formában közöljük a forrásszöveget, ám ahol kellett, apróbb módosításokat hajtottunk végre rajta a magyar nyelv mai helyesírási és központoszási szabályai szerint. A forrás integritása és hitelessége indokolja, hogy azt teljes terjedelmében, mindenfajta érdemi változtatás, kihagyás, illetve felül- vagy alulstilizálás nélkül adjuk közre, stilisztikai javításokat tehát a közölt szöveg nem tartalmaz. A közölt dokumentumot továbbá, ahol azt szükségesnek éreztük – főként személyek, állami vagy társadalmi szervezetek, sajtóorgánumok, történelmi események, stb. említésekor – szövegkritikai és magyarázó jegyzetekkel láttuk el.

A FORRÁS

A frankhamisítási bűnügy politikai hátterének megvizsgálására kiküldött parlamenti bizottság jelentése eljárásának befejezéséről és eredményéről⁹⁰

Tisztelt Nemzetgyűlés!

A frankhamisítás bűnügyének kipattanása után a Nemzetgyűlés 1926. évi január hó 20-án megtartott ülésén Farkas István nemzetgyűlési képviselő indítványa alapján, a kormány hozzájárulása után a nemzetgyűlés 25 tagú parlamenti bizottság kiküldését határozta el a bűnügy politikai hátterének kivizsgálása céljából.

A nemzetgyűlés az indítvány elfogadásával egyidejűleg a bizottság hatáskörét is megállapította az indítvány következő szövegezésében: »A bizottságnak joga van meghívni mindazokat, akiknek felvilágosítására feladata teljesítése érdekében szüksége van. A miniszterek is felvilágosítás céljából készséggel hajlandók a bizottság előtt megjelenni. A hatóságok a szükséges iratokat rendelkezésre fogják bocsátani és a szükséges felvilágosításokat a törvény keretein belül meg fogják adni. Az esetleges titoktartás kötelezettsége alól való felmentést a kormány az ügy érdekében előzékenyen kezeli. Amennyiben a bizottság a letartóztatottaktól kívánna felvilágosításokat beszerezni s őket e célból kihallgatni vagy a bíróságnál levő iratokba akarna betekintést szerezni, illetőleg azokról másolatokat venni, ez iránt az igazságügy-miniszter útján a bírósághoz fordul, amely ezeket a megkereséseket a törvényes

⁹⁰ A forrás eredetileg az alábbi helyen került publikációra: Nemzetgyűlési Irományok, 1922–1926/ XVII. kötet, 1028. szám, 132–186.

kereten belül teljesíti. A bizottság ülései a Ház tagjaira nézve sem nyilvánosak.«

A bizottság 1926. évi január hó 22-ón megtartott ülésében szabályszerűen megalakult s titkos szavazással megválasztotta elnökét és jegyzőjét. Majd következő, 1926. évi január hó 25-én tartott ülésén ugyancsak titkos szavazással megválasztván előadóját, érdemleges tárgyalásait megkezdette. Tekintettel arra a körülményre, hogy a bizottság hatáskörével azonos parlamenti bizottság a magyar parlament történetében még nem szerepelt, amelynek eljárási szabályai a jelen esetben alkalmazást nyerhetnének, a bizottság ügyrendjének s illetőleg eljárási szabályainak megállapítására a házszabályok 132. §-a alapján albizottságot küldött ki, elhatározván egyidejűleg, hogy az ügy sürgősségére való tekintettel érdemleges tárgyalásait már az albizottság határozatának meghozatala előtt nyomban megkezdi. A kiküldött albizottság ügyrendet nem dolgozott ki, az a bizottság ülésen önmagától kialakult tárgyalási rend folyamánya gyanánt feleslegessé válván.

A bizottság érdemleges munkájának megkezdése előtt a t. Nemzetgyűlés által megállapított hatáskörrel kapcsolatban diszkusszió tárgyává tette a bizottság feladatát, célját is, mely a tárgyalások folyamán pozitív formába ugyan nem öntetett, de a kialakult vélemények alapján körülbelül úgy határozható meg, hogy a bizottság feladata, eljárásának célja: megállapítása annak,

- a) mi volt a frankhamisítási büntény célzata, mely célok vezették a tetteseket a bűncselekmény elkövetésénél;
- b) ha a büntetteseket eljárásukban politikai cél vezette, az egyes alkalmilag összeverődött társaság kezdeményezése és ténykedése volt-e, avagy összeköttetésbe hozható-e valamely

felelős állásban lévő, avagy vezető politikussal, politikai vagy társadalmi egyesülettel;

c) a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban annak megelőzése, megghiúsítása, végül a tettesek személyének megállapítása körül merültek-e fel jelenségek, amelyekből a kormány politikai felelőssége az 1848: III. t.-c. 32. §-a alapján megállapítható lenne, akár valamely tényleges intézkedése, akár pedig szükséges intézkedés idejében való megtételének elmulasztása folytán.

A bizottság egyöntetű állásfoglalása az eljárás lefolytatására nézve az volt, hogy a szükséges bizonyítás a bűnügy politikai hátterének kivizsgálásával kapcsolatban a legszélesebb mederben folytatandó le, minden olyan okirat beszerzésével és egyén személyes meghallgatásával, amely, illetőleg akinek vallomása a kitűzött cél elérése szempontjából legkisebb mértékben is figyelembe jöhetett. Elkerülhetetlenül szükségessé tette ezt a nemzet becsülete, amely a bűntény következtében a külföld előtt súlyos támadásban részesült a szomszédos államok ellenséges érzületű sajtója és propagandája részéről, különösen a bűntény céljának és terjedelmének célzatos és hamis beállítása folytán.

Kétségtelen az is, hogy csak a legszélesebb körű bizonyítás lefolytatása tisztázhatja végleg azt a tényt, hogy a bűncselekmény elkövetésétől maga a nemzet távol van, az meggyőződésével, hagyományaival, nemzeti erkölcsével ellenkezik. A büntettek méltó büntetése tekintetében az egyedüli helyes felfogás az, mely ezt a független és pártatlan bíróságra bízta; viszont a politikai felelősség szempontjából az a nemzet érdeke, hogy mindazokkal szemben, akiket a bűncselekmény elkövetése, megelőzése, meggátálása, végül a büntettek személyének megállapítása körül

elkövetett cselekedetekért vagy mulasztásokért esetleg politikai felelősség terhel, ez a felelősség a legszigorúbban meg is állapíttassák. Igen természetes, hogy e téren a bizottság feladata kizárólag a tényállás teljes és objektív megállapítására terjed ki, a felelősség meg- vagy meg nem állapításának a kérdése a Nemzetgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozván.

A bizottság tárgyalása a Nemzetgyűlés egyhangú határozata értelmében titkos volt. A bizottság a feladata körébe tartozó tényállás megállapítása céljából a következő bizonyítást folytatta le: meghallgatta – és pedig részben ismételten is – a m. kir. miniszterelnök, a m. kir. belügyminiszter, a m. kir. igazságügy-miniszter, a m. kir. külügy- és kereskedelemügyi miniszter, a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter felvilágosításait, meghallgatta gróf Khuen-Héderváry Sándor, Kozma Miklós, báró Perényi Zsigmond, Samassa Aurél, Darvas Lajos, Friedrich István, Nagy Vince, Wild József, gróf Teleki Pál, Gömbös Gyula urakat, továbbá Windischgraetz Lajos herceg, Rába Dezső, és Haits Lajos terhelteket. Meghívta a bizottság Nádosy Imre, Kurtz Sándor és Gerő László terhelteket is, akik azonban közölték a bizottsággal, hogy megjelenni nem óhajtanak. Beszerezte a következő iratokat:

- a) Benoist francia rendőrtisztviselő által a nyomozó hatóságok rendelkezésére bocsátott hágai bünygyi iratokat, Jankovich Arisztid naplójának fényképmásolatával együtt;
- b) a hágai táviratok és választáviratok szövegét a külügyminisztériumtól;
- c) a kir. ügyészségtől Baross Gábor terhelte, továbbá Elischer János és Horváth Loránd tanuknak a frankhamisítási bünygyben felvett vallomásait;

- d) Jankovich Arisztid visszahonosítására vonatkozó okiratokat a belügyminisztériumtól, nyugdíjaztatására vonatkozó okiratokat a honvédelmi minisztériumtól;
- e) a Nemzeti Szövetség és a Társadalmi Egyesületek Országos Szövetsége alapszabályainak jóváhagyására vonatkozó okiratokat a belügyminisztériumtól;
- f) a dr. Paulay Gyula m. kir. büntetőtörvényszéki bíró által a hágai igazságügyi hatóságoktól beszerzett holland nyelvű jegyzőkönyvek hiteles magyar fordításait;
- g) a hamis útlevelekkel kapcsolatban lefolytatott vizsgálat során felvett jegyzőkönyveket a kir. ügyészségtől.

Egyének meghallgatása alkalmával a bizottság elnöke minden egyes alkalommal hangsúlyozta, hogy válaszadásra törvényes szankcióval nem kényszeríthetők, az ország érdeke azonban megkívánja, hogy a feltett kérdésekre nyilatkozzanak. Ha állampolgári kötelességtudásból válaszol az illető, az igazmondásra egyéni reputációja, becsülete kötelezi. A terhelteket pedig arra is figyelmeztette az elnök, hogy a bizottság előtti meghallgatásukra is vonatkozik mindaz a jog, ami a terheltet a bűnvádi perrendtartás szerint megilleti.

A kir. büntetőbíróságnál elfekvő nyomozati és pótnyomozati iratok áttanulmányozása és a bizottságot érdeklő adatok megszerzése céljából a bizottság háromtagú albizottságot küldött ki, amely a bűnügyi iratokat napokon keresztül tanulmányozva s azokból esküt tett parlamenti gyorsírók igénybevételével részletes kivonatokat eszközölve, jelentését a bizottságnak megtette.

A vizsgálóbizottság a beszerzett okiratok, meghallgatott vallomások és felvilágosítások alapján – mellőzve az ügy

büntetőjogi vonatkozásait s kizárólag a politikai háttér és felelősség kérdéseit tartva szem előtt – a következő tényállást állapította meg:

A bűnügy kezdőpontja

Herceg Windischgraetz Lajos és Nádosy Imre országos főkapitány terhelteknek a nyomozás során tett egybehangzó vallomásaiból, továbbá a bizottság által beszerzett iratokból és bekért felvilágosításokból a bizottság megállapította, hogy a hamis pénz gyártására való szövetkezés 1923. év elején történt. Hogy kik voltak közvetlen részesei a bűnszövetkezetnek, az pontosan meg nem állapítható, mert erre vonatkozóan herceg Windischgraetz Lajos a vallomástételt megtagadta.

Herceg Windischgraetz Lajos vallomása szerint először kőklisékkel kísérletezett 1922. év elején, amely kövek sorsáról felvilágosítást adni nem tud. A kövekkel való munka azonban tökéletlen volt, a klisék hamis pénz előállítására alkalmatlanok voltak, egyébként is hűjával volt a megfelelő felszerelésnek, miért is a kísérletezések abbamaradtak. Később a herceg külföldön, közelebbről meg nem határozható helyen érdeklődött a bankjegyelőállítás technikája iránt, és sikerült olyan szakvéleményt beszereznie, amely a kövek használatát teljesen feleslegessé teszi. Ez 1923. év tavaszán lehetett.

A gondolat eredete

Maga a pénzhamisítás gondolata herceg Windischgraetz Lajos vallomása szerint nem tőle ered; a forrást illetően csak annyit ad elő, hogy az külföldről származik. Arra vonatkozólag, hogy a terveket kikkel beszélte meg, kiknek a tanácsát kérte ki, vallomást tenni nem hajlandó.

A gondolat eredetére vonatkozólag meghallgatott Rába Dezső, herceg Windischgraetz Lajos titkára annyit ad elő, hogy a herceg előadása alapján tudja, hogy az idea és a tervek Németországból származnak. Megemlíti későbbi vallomásában azt is, hogy Windischgraetz herceg levélbeli összeköttetésben állott Ludendorff és Seeckt tábornokkal, hogy továbbá a hercegtől nyert értesülése szerint Ludendorff tudott a dologról. Ezen vallomását azonban a herceggel történt szembesítése után odamódosította, hogy az összeköttetés során írt levelekben a frankhamisításról szó nem volt s Ludendorffra vonatkozó állítása tévedésen alapul.

Finanszírozás kérdése

Az akció finanszírozásával kapcsolatban herceg Windischgraetz Lajos vallomása során kijelentette, hogy azt nagy részben ő finanszírozta. Részt vettek abban kis részben mások is, de azok nevét nem árulja el. A rendelkezésre álló okiratok és vallomások alapján arra, hogy a finanszírozásban más is részt vett volna, bizonyítók nem foglaltatik. Rába Dezső a nyomozás során tett vallomásában hivatkozik ugyan Baross Gáborra, mint aki az akció finanszírozásában – állítása szerint 20 millióval – szintén részt vett volna» ez az állítás azonban ez idő szerint még csak valószínűsítve sincs.

E kérdéssel kapcsolatban a nyomozás során kihallgatott Rába Dezső vallomásában annyit ad elő, hogy a hamisítványok összeállításának, valamint terjesztésének költségeit a herceg viselte, hogy a hercegen kívül azonban még más is részt vett volna abban, nem tudja. Ugyancsak nem tudja, hogy hogyan történt a finanszírozás, mert ezekbe a kérdésekbe a herceg nem avatta be. Herceg Windischgraetz Lajos vallomásából megállapíthatóan az

akció céljaira a következő összegeket fordította: 1922. év végén, vagy 1923. év elején a Földhitelbanktól felvett 10 millió koronát, 1923. év végén két milliárd osztrákkorona kölcsönt vett fel, amelyből 1,200,000.000 koronát fordított e célra. 1924-ben a Hans Engel bécsi cégtől 1 millió csehkoronát vett fel s ugyancsak 1924. év decemberében másfél milliárd osztrák koronát, amelyet az akció céljaira fordított, 1925-ben két budapesti cégnél 1.200,000.000 koronát vett fel, amelyből 800 milliót fordított e célra. 1925. év novemberében 250 millió koronát. Mindezen adósságainak konvertálása céljából a Földhitelintézetnél 1925. év végén 53.000 angol fontos kölcsönt vett fel.

Nádosity Imre országos főkapitány bekapcsolódása

A bűnügyi iratok és az elhangzott vallomások alapján tényként állapítható meg, hogy a bűnügy részleteibe herceg Windischgraetz Lajos már eljárásának kezdetén beavatta Nádosity Imre országos főkapitányt. Miként herceg Windischgraetz vallomásában kijelenti »talán az első néhány hónaptól eltekintve, állandó összeköttetésben állottam Nádosityval, aki az egész akcióról, annak minden módozatáról és kiviteléről, a tervekről éppen úgy tudott, mint én. Nádosity Imre tudtán kívül és hozzájárulása nélkül semmi sem történt ebben az ügyben. Én Nádosity Imrét ebben az ügyben mintegy hátvédőnek tekintettem, mert úgy véltem, hogy ő mint országos rendőrfőkapitány, hivatali állásával is fedezi az én akciómat azáltal, hogy azt nemcsak, hogy nem akadályozza meg, hanem elősegíti és támogatja.«

Maga Nádosity Imre vallomásában beismeri, hogy körülbelül három évvel azelőtt avatta be az ügybe herceg Windischgraetz, azonban az akciót a maga részéről ellenezte. Később azonban az

akcióba belement és a herceggel ez ügyben havonként egyszer-kétszer érintkezett s az akció minden fázisáról tudomással bírt.

A Térképészeti Intézet bekapcsolódása

A fentebb előadottak szerint herceg Windischgraetz akciója. elején kőklisékkel kísérletezett, melyek azonban megfelelő eredményre nem vezettek. Amidőn a herceg külföldön a pénzügyártás technikájával kapcsolatban megfelelő szakvéleményt szerzett, szüksége volt olyan emberre, akinek révén terveit tényleg megvalósíthatta. Összeköttetésbe lépett Haits Lajos vezértanácsnokkal, a Térképészeti Intézet vezetőjével, akivel terveit közölve, azok kivitelére megfelelő embert kért. Haits Lajos, aki – miként vallomásában előadja – megszállott területről származó egyén, midőn a herceg előadása alapján meggyőződött arról, hogy ez nyílt, hazafias akció és- nem valami haszonleséssel van egybekötve, akkor, mint annak keresztülvitelére egyedül alkalmas egyént, Gerő Lászlót a Térképészeti Intézet tanácsnokát ajánlotta. Miként Haits Lajos a nyomozás során tett vallomásában előadja: »arról volt szó t. i, egyelőre csak klisé t. csinálni és a nyomás történt volna valahol Sárospatakon vagy máshol, amint a herceg említette. Tehát csak kliséről volt szó, hogy az átadassék a hercegnek. Azt kérdezte, hogy van-e itt abszolút megbízható ember, ez tehát jellem és tudás tekintetében csak Gerő lehetett«.

Tehát legalkalmasabb egyén gyanánt Gerő László, a Térképészeti Intézet tanácsnoka mutatkozott, akit annak hangoztatása mellett, hogy az akció célja önzetlen, nemes és hazafias s hogy a tervezett akciót Nádosy Imre országos főkapitány is ismeri, azzal egyetért, s azt támogatja, a herceg tervének tényleg meg is nyert. Gerő László vállalkozott arra, hogy a maga technikai

tudását és munkaerejét a tervezett akció érdekében herceg Windischgraetz Lajos rendelkezésére bocsátja. A herceggel történt megbeszéléseinek eredménye az volt, hogy ilyen nagyarányú, hosszabb időt igénybe vevő kísérletek és munkálatok legeredményesebben a Térképészeti Intézetben végezhetőek el, mely munkálatok keresztülviteléhez az intézet vezetőjének, Haits Lajos vezértanácsnoknak hozzájárulása szükséges. Haits Lajos, aki megelőzőleg csak a klisékkel való kísérletezésekhez járult hozzá, a vezetése alatt álló intézet végzetes bekapcsolásához a nyomozás során tett beismerő vallomása szerint csak hosszas rábeszélés után adta meg engedélyét, és pedig a hangoztatott nemzeti szempontok által vezéreltetve ós különös figyelemmel arra, hogy az akcióról maga Nádosi Imre országos főkapitány is tud.

A Térképészeti Intézetben a munkálatok herceg Windischgraetz vallomása szerint 1924. év június havában, illetőleg a nyár elején indultak meg Gerő vezetése mellett, az ő alkalmazottainak közreműködésével és most már az intézet vezetőjének, Haits vezértanácsnoknak beleegyezésével és felelősségére.

Tudott a munkálatokról Kurtz Sándor főtanácsnok is, aki az intézet helyettes vezetője volt, és akit az akcióba Windischgraetz és Haits ugyancsak beavattak. Ezen ténykörülmenyre vonatkozólag Kurtz Sándor a nyomozás során tett vallomásában a következőket mondja: »1924. őszén lehetett, amidőn egy alkalommal Haits Lajos vezér tanácsnok a Térképészeti Intézet akkori vezetője magához kérte és előadta, hogy egy felsőbb helyről kapott direktíva értelmében az intézet hamis ezerfrankosokat fog gyártani. Megkért még arra, hogy ne érdeklődjem a részletek iránt, hanem legyek

meggyőződve, hogy ez az egész akció egy igen komoly háttérű hazafias cél szolgálatában áll.

A herceg megbízása alapján Gerő László a pénzhamisítás technikájának tanulmányozása céljából ismételten járt külföldön, – az iratokból és vallomásokból közelebbről meg nem állapítható helyeken – részben egyedül, részben a herceg titkáranak, Bába Dezsőnek társaságában, akit a herceg tervébe teljes egészében beavatott.

Mészáros Gyula szerepe

A bűnügy résztvevőinek egyes vallomásaiban szerepel dr. Mészáros Gyula neve is. A bizottság személyével kapcsolatban a következőket állapította meg: Rába Dezső vallomása szerint: »Mészáros Gyula többször járt a hercegnél és folytatott vele tárgyalásokat, amelyekbe azonban őt nem avatták be, mert a tárgyalások zárt ajtók mögött folytak. Hogy ezen megbeszélések mikor voltak, arra nem emlékszik.« Windischgraetz Lajos herceg Mészáros Gyulának a szerepére vonatkozóan nem nyilatkozik. Vallomása szerint Mészárossal 1925 novemberében nem találkozott, csak az óv tavaszán volt fentnevezett Budapesten néhány hétig.

Nádossy Imre a nyomozás során tett vallomásában a következőket mondja: »Arra a kérdésre, hogy Mészáros Gyulának volt-e valami része az akcióban, csak annyi felvilágosítást adhatok, hogy az akció legkezdetén ő is részt vett a megbeszéléseken, azonban hamarosan kikapcsolódott és én a hercegnél többé nem láttam. Sem azt, hogy mikor voltak ezek az első megbeszélések, sem azt, hogy mikor kapcsolódott ki Mészáros, közelebből megjelölni nem tudom.

Ezen vallomások alapján a bizottság megállapította, hogy Mészáros Gyula doktor az akció kezdetén, annak megbeszélésein kétségtelenül részt vett, hogy azonban annak végrehajtása során volt-e szerepe és ha igen, milyen, azt megállapítani nem sikerült.

Schultze Arthur szerepe

Az egyes részesek vallomásaiban szerepel egy Schultze nevű német származású egyén is.

A bizottság a rendelkezésre álló adatok alapján megállapította, hogy ily Schultze nevű egyén az akcióban tényleg részt vett, de hogy tevékenysége miben merült ki, az pontosan megállapítható nem volt.

Windischgraetz Lajos herceg Schultze személyével kapcsolatban a következőket vallja: »Ez a Schultze egy litván-orosz-német ember, aki különben dolgozott a francia államnyomdában, az orosz államnyomdában és nem egy politikai személy, egy technikus, egy művezető, a németországi szocialistapárthoz tartozik.«

Vallomása egy további részében előadja, hogy mivel Schultzénak túlzott követelései voltak, végkielégítéssel elbocsátotta és nevezett a fővárosból hirtelen elutazott. Gerő László Schultzera vonatkozólag vallomásában a következőket adja elő: »Schultze nevű embert ismerek, őt a herceg mutatta be nekem, a megismerkedésünket követő napon és arra kért, adjak neki alkalmat, hogy az intézetben kísérleteket végezhesen. Járt is az intézetbe körülbelül két héten keresztül és ott inkább általános reprodukciókat, technikai kísérleteket végzett, melyek azonban ezzel a frankhamisítással szoros összefüggésben nem állottak. Nem bíztam benne. Ebben a hamisításban lényeges része nem

volt, mert se munkáinak, se tanácsainak hasznát nem vettük. Nekem az volt a benyomásom, hogy csak azért jött az intézetbe, hogy ott szerzett tapasztalatait gyümölcsöztesse. Szerepére visszagondolva, úgy vélem, hogy kém lehetett és meggyőződésem, hogy alighanem ő árulta el a hamisítást. Rövid ittlét után megszökött.«

A bizottság megállapította még Schultze személyével kapcsolatban a bűnügyi iratok alapján, hogy nevezett ez idő szerint Berlinben lakik, a berlini államrendőrség által a magyar bűnügyi hatóságokkal közölt címen, egyedül.

Gépek, papírklisék

A gépek eredetére vonatkozóan a bűnügyi iratokból megállapítható, hogy azok nagy részben Németországból, részben Bécsből hozattak, még pedig Gerő vallomása szerint a megrendelés 1924. előtt történt, azonban csak 1924. év folyamán különböző időpontokban érkeztek meg. Vannak azonban adatok arra vonatkozólag is, hogy egyes gépek, illetőleg géprészek Angliából hozattak.

Az 1924. év munkálatai hasznavehető papíryanag előállításával teltek el, melyhez a nyersanyag hasonlóképpen Németországból hozott, és herceg Windischgraetz vallomása szerint hosszas kísérletezések után 1925. év április hó közepe táján sikerült az első felhasználható papíryanagot előállítani, mely időtől kezdve naponta 400 dupla ívet állítottak elő. Időközben a klisék is elkészültek és mikor ilyen módon úgy a papíryanag, mint a klisék készen voltak, kezdetét vette a bankjegy utánzatok előállítása.

Parancsnokváltás a Térképészeti Intézetben

Időközben 1924. óv december 31-én a Térképészeti Intézet eddigi vezetője Haits Lajos vezértanácsnok nyugalomba vonult, és helyét Kurtz Sándor főtanácsnok foglalta el. Szükségessé vált ennek következtében Kurtz Sándor főtanácsnok megnyerése. Kurtz, akit Haits Lajos és Gerő László már előbb beavattak a frankhamisítás tervébe, aki azonban abban ez ideig tevékeny részt nem vett, eleinte nagyon aggályoskodott, azonban hosszas rábeszélés után ráállt. A jelenetet Gerő vallomásában a következőképpen ismerteti: »Kurtz ellenezte a dolgot, hosszas vonakodás után azonban meghajolt az érvek előtt, azonban felülről utasítást akart kérni. Azonban Gerő és Windischgraetz megértették vele, hogy ezt magasabb érdek tiltja. Amidőn Windischgraetz herceg töviről-hegyire megmagyarázta, hogy miről van szó és ismételten felhozta, hogy Nádosy garantálja a felsőbb körök támogatását, Kurtz beadta a derekát és kezet adott Windischgraetznek a dologra. Felettes hatóságához nem ment.«

Tanulmányutak, Jankovich bekapcsolódása

Jankovich ezredes ezen akcióba 1925. óv nyarán kapcsolódott be oly módon, hogy saját előadása szerint a hercegtől, akinek régi harctéri ismerőse volt, állást kért. Nevezett Pálffy János grófhoz ajánlotta, ahol azonban megfelelő állást nem tudott kapni. A herceg ekkor ajánlatot tett Jankovichnak arra, hogy rábízna egy titkos hazafias vállalkozás egyik fontos szerepét. Amidőn Jankovich a herceg ajánlatát elfogadta, a herceg közölte vele az ezerfrankos bankjegyek készítésére és kibocsátására vonatkozó terveit. Á nyár folyamán a herceg megbízásából Rába Dezső társaságában Párizsba utazott a bank- és tőzsdeművelet technikájának tanulmányozására, továbbá nyomtatványok, levelek

és borítókék megszerzése céljából. Rába ez alkalommal saját vallomása szerint csak mint érdektelen kísérő utazott, mert franciául nem értvén, Jankovichnak a tanulmányok folytatásában segítségére nem lehetett. Párizsban az Árkád-szállóban szálltak meg és pedig Rába Radó Dénes, Jankovich pedig Járay Antal álnév alatt. Ez alkalommal sikerült különböző nyomtatványokat és borítékokat szerezni a Banque de France-ból, amelyeket a bankjegyek értékesítése folyamán óhajtottak felhasználni.

A tanulmányúton Rába Dezső vallomása szerint általános benyomásokon kívül semmit sem szereztek és a herceg ezúttal elégedetlen is volt, amiért később újabb tanulmányút vált szükségessé.

Útlevelek

A vonatkozó útleveleket Nádosy Imre, herceg Windischgraetz Lajos és Rába Dezső egybehangzó vallomásai alapján herceg Windischgraetz felkérésére Nádosy Imre szerezte meg oly módon, hogy azok elkészítésére levélbeli utasítást adott Hetényi Imre főkapitány helyettesnek.

Időközben, 1925. szeptemberben a bankjegyek nyomása befejeződött és jelentette Gerő László a hercegnek, hogy a kész bankók a Térképészeti Intézetből elszállíthatók. A bankjegyek közül természetesen azok készítése közben sok rosszul sikerült, úgy hogy a hamisítványok pontos megszámlálása és azok minősítés szerinti osztályozása vált szükségessé. Herceg Windischgraetz a hamisítványokat Zadravetz István róm. kath. tábori püspök lakására szállította, akivel erre nézve megelőzően megállapodásra jutott.

Zadravetz István püspök szerepe

Zadravetz István róm. kath. tábori püspök kihallgatás alkalmával a rendőrségen tett vallomásában előadja, hogy még 1920-ban ismerkedett meg Windischgraetz herceggel egy sárospataki útja alkalmával. Azóta az érintkezést a herceggel társadalmilag is fenntartotta. Emlékezete szerint 1924. év elején Windischgraetz herceggel egy alkalommal a Felvidék visszaszerzésének lehetőségéről beszélgetett. A herceg erősen hangoztatta, hogy politika ós eredmény nincs pénz nélkül. Pénzt pedig a kormánynak kell adnia, mint ahogy a többi állam is teszi. Jelezte is a herceg, hogy ebben az ügyben a kormánnyal már érintkezésben is van. 1925 szeptemberében levelet kapott a hercegtől, amelyben találkozót kért. Ezen a találkozón a herceg közölte, hogy van pénz a felvidéki akciók céljaira és arra kérte, hogy a Felvidékre kiküldendő futároktól az irredenta-esküt vegye ki. A püspök ebbe beleegyezett. Nem sokkal ez után a herceg arra kérte a püspököt, hogy a jelzett célra szerzett pénz őrzését vállalja magára, nehogy a herceg a társaság előtt anyagi érdek gyanújába kerüljön. Október első napjaiban Windischgraetz és titkára, Rába Dezső előzetes bejelentés után egy kofferben el is vitték a pénzt a püspök lakására, mely alkalommal a herceg közölte a püspökkel, hogy nem rendes pénzről, hanem hamis frankról van szó. A püspököt – vallomása szerint – erősen meglepte a herceg kijelentése, mert megelőzőleg szó sem volt hamis pénzről, miért is arra való hivatkozással, hogy rövidesen úgyis Olaszországba utazik, kérte a herceget, hogy a pénzt vigyék el lakásáról. A pénz azonban továbbra is ott maradt, azon indokolással, hogy azt meg kell olvasatni és majd azután rendelkeznek vele. Rövidesen jött is néhány fiatalember Rába vezetésével a püspök lakására és arra kérték, hogy a fentebb jelzett

irredenta-esküet vegye ki tőlük. Ennek a kérelemnek a püspök eleget is tett. Ezután megkezdődött a pénz megszámlálása. Közben a püspök Rómába utazott és mire onnét visszatért, a pénz már nem volt lakásán.

A rendőrségen tett ezen vallomását Zadravetz István püspök a kir. ügyészség előtt ismételten módosította, hangoztatva, hogy a hamisítás előzményeiről nem tudott, azok megbeszéléseiben részt nem vett, csak akkor szerzett tudomást, hogy a pénz hamis, amidőn az már a lakásán volt és azt neki a herceg elárulta.

A kivett esküvel kapcsolatban előadta, hogy hazafias célzatú esküt máskor is vett ki és nem volt tudomása róla, hogy jelen esetben milyen célra veszi azt ki.

Baross Gábor szerepe

A bankjegyek készítésével kapcsolatban felmerült a bankjegyek mikénti értékesítésének gondolata is.

1925. év augusztus hó végén az almádi fürdőben nyaraló Baross Gábor levelet kapott Nádosity Imre országos főkapitánytól, amelyben írja, hogy vele egy fontos ügyet óhajt közölni. A levél folytán Baross Budapestre utazott és felkereste Nádosityt, aki előadta, hogy egy irredenta akcióról van szó, hamis frankok készültek s ezek értékesítésére nézve tanácsot kér. A kir. ügyészség előtt tett vallomásában Baross Gábor előadta, hogy az országos főkapitány ezen közlésén szerfelett megrémült és kérdezte, minek kell ilyen eszközökhöz folyamodni. Nádosity megnyugtatóan igyekezett őt, hazafias célokat emlegetett, a lelkére beszólt és kérte, hogy legyen segítségükre az akció lebonyolításában. Majd hivatalából herceg Windischgraetz lakására vezette, ahol látta

Baross az egész halom francia bankóutánzatot. Állítása szerint mint laikus is azonnal észrevette, hogy az utánzatok rosszak, azok papírja vastagabb, színük rossz, a nyomás elcsúszott, szóval, hogy forgalomba nem hozhatók. Ezen látogatása után Baross visszautazott Almádiba, ahonnét csak szeptember 10-én érkezett vissza. Vallomása szerint visszaérkezése után ismét hívták Windischgraetz lakására, mely alkalomkor minden törekvése arra irányult, hogy Windischgraetzet és Nádosyt a tervükről lebeszélje és kimutassa, hogy azok kivihetetlenek. Terveiket helytelenítette, azonban – vallomása szerint – őket jobb belátásra bírni teljesen lehetetlen volt. Ekkor arra gondolt, hogy miután pénzkereskedelmi kérdésekben nem szakértő, egy szakembert visz oda, aki őket terveik kivihetetlenségéről meg fogja győzhetni. E célból felvitte magával Windischgraetz lakására Elischer Jánost, az Elischer és Havas bankcég egyik belfogóját, akivel előzetesen megbeszélte, hogy a tervezett akció minden részletét helyteleníteni fogja. Elischer Baross Gábor vallomása szerint a megbeszélés szerint is járt el, azonban eredménytelenül. Ekkor Baross – vallomása szerint – abban állapodott meg Elischerrel, hogy az értékesítés lehetőségeinek a helyszínen való kitapasztalása céljából egy szakértőnek külföldre való utazását fogják ajánlani a társaságnak, akivel azonban már előzetesen abban fognak megállapodni, hogy visszatérése után az értékesítés teljes lehetetlenségét fogja jelenteni. E célra megnyerték Horváth Loránd cégvezetőt, aki különben is üzleti ügyekben külföldre volt utazandó. Horváth Loránd ezután megjárta Svájcot, Hollandiát, Németországot és mintegy két hét múlva visszaérkezve, Baross vallomása szerint oly jelentést tett, mely szerint az értékesítési tervek teljesen kivihetetlenek. Miután azonban Windischgraetz és Nádosy a kész hamisítványok

forgalomba hozatalától eltekinteni nem óhajtottak, Baross Gábor vallomása szerint elhatározta, hogy a folyamatban lévő akcióról a miniszterelnököt értesíteni fogja. E végből Horváth Lorándot Kozma Miklóshoz, a Magyar Távirati Iroda főnökéhez küldötte el> megkérve nevezett, hogy a nevek elhallgatásával közölje a miniszterelnökkel, hogy a Nemzeti Szövetség helyiségeiben hamis ezerfrankosok vannak és hogy azok értékesítése küszöbön áll. Baross Gábornak a kir. ügyészség előtt tett ezen vallomása megegyezik Elischer János és Horváth Loránd tanuknak a kir. ügyészség előtt tett vallomásaival.

Rába Dezső a kir. ügyészség előtt tett vallomásában Baross Gábor személyével kapcsolatban kijelenti, hogy nevezett a hamisítás egyes fázisairól már korábbi időben tudomással bírt, sőt 20 millió koronával az akció finanszírozásához is hozzájárult, hogy továbbá értékes tanácsokkal szolgált a hamisítványok értékesítésének megbeszélése során. Ezen vallomását a Baross Gáborral történt szembesítés alkalmával visszavonta., későbbi vallomásában azonban ismét fenntartotta.

Értékesítés terve

A hamis pénz megszámlolásának és osztályozásának technikai munkája, valamint a pénz külföldön való forgalomba hozatalának céljaira gondoskodni kellett megfelelő egyénekről. A herceg ezen cél érdekében egyik régi ismerőséhez, dr. Ferdinandy László budapesti ügyvédhez – aki neki miniszterkorában titkárja volt, s akivel összeköttetését továbbra is fenntartotta – fordult, akit felkért arra, hogy részére szerezzen néhány erre vállalkozó fiatalembert. Nevezett részben közvetlenül, részben közvetett úton erre a célra megnyerte Winkler Istvánt, Stitz Jánost, Marsovszky Györgyöt,

Mankovich Györgyöt, ifj. Andor Endrét, Olchváry Jendt, Olchváry Ödönt és dr. Schwetz Tibort. Ezen fiatalemberek részben Rába Dezső vezetésével, részben pedig egyedül elmentek Zadravetz István tábori püspök lakására és ott esküt tettek arra, hogy a rájuk bízott feladatukat pontosan, lelkiismeretesen és hazafias érzéssel fogják elvégezni. Összesen nyolc egyént nyertek meg ily módon a forgalomba hozatal céljára és pedig Marsovszky György és Mankovich György Amszterdamba, Olchváry Ödön Kopenhágába, Schwetz Tibor és Andor Endre Milanóba, Olchváry Jenő és Stitz János Bécsbe voltak kiszemelve a hamispénz elhelyezésének céljaira, akik közül azonban Olchváry Jenő és Stitz János elutazása közbejött események miatt elmaradt.

Winkler Istvánnak Kopenhágába kellett volna mennie Olchváry Ödönnel, azonban ismeretlen ok miatt visszamaradt. A kilencedik kiküldött Jankovich Arisztid volt. A megállapított terv szerint a hamis bankjegyek értékesítése egy napon történt volna, az e célra alkalmas külföldi városokban, az értékesítés útján szerzett idegen valutákat Jankovich Arisztid vette volna át az egyes kiküldöttektől Berlinben.

A bankók száma

A hamisítványok számát pontosan megállapítani nem lehet. Csak hozzávetőleges számadatra vagyunk utalva a tettesek, illetőleg a részesek egyes vallomásaiból. Windischgraetz herceg előadása szerint 29,370 db. bankjegy készült, amelyek közül 4.400 volt a kifogástalan, 9.000 db kiválogatott középminőségű és 15.970 kevésbé sikerült. Ezekből 7.400 darabot Jankovich vett át, további ezer darab kifogástalan bankjegy Andor Endréhez került Milanóban való értékesítés céljából. 15.970 kevésbé sikerült

bankjegyutánczat a Nemzeti Szövetség Géza-utcai helyiségébe került. Mintegy 5.000 darabot előadása szerint Rába a lakásán elégett. Ezzel szemben Rába előadása szerint a hamisítványok száma körülbelül 25.000 volt. Ebből külföldre értékesítésre ki volt választva mintegy 8.000 darab és az ezt meghaladó mennyiséget elégették. Valószínűtlennek tartja a hercegnek a bankjegyek számára vonatkozó állítását. Gerő vallomásában ugyancsak mintegy 25.000 darabra becsüli a számot, azonban pontosan erre nem emlékszik. Előadása szerint a rendelkezésre álló papíryanag mintegy 40.000 példány elkészítésére volt elegendő, ebből mintegy 10 000 darab veszendőbe ment készítés közben, úgy, hogy legfeljebb 30.000 darab kerülhetett nyomás alá. A nyomás és számlálás közben 10% selejteződött ki, mint hasznavehetetlen, megsemmisített továbbá mintegy 10%, úgy, hogy véleménye szerint, több mint 24–25 ezer darab a bankók száma nem lehetett.

Kozma Miklós szerepe

Kozma Miklós, a Magyar Távirati Iroda főnöke, a kir. ügyészség előtt tett vallomásában, valamint a bizottság előtti meghallgatása során teljesen egybehangzóan adta elő, hogy november hó végén, egy vasárnap délután közvetlenül a miniszterelnök úr elutazása előtt egy ismerőse telefonon felhívta és arra kérte, hogy dr. Horváth Loránd magántisztviselőt, akit ő megelőzőleg nem ismert, soha nem látott és nevét sem hallotta, fogadja, aki egy fontos közlést akar tenni.

Nevezett aznap délutánján feljött Kozma lakására és Horváth Loránd néven mutatkozva be, azt mondta, hogy egy bizalmas természetű közlést akar tenni és kérte, adja becsületszavát arra, hogy sem nevét, sem pedig mást, mint amire őt felhatalmazza,

senkivel közölni nem fogja. Majd, amidőn Kozma kijelentette, hogy ilyen körülmények között becsületszavát adni nem hajlandó, arra kérte, hogy ne legyenek aggodalmai, mert amit vele közölni fog, azt úgysis azért közli, hogy Kozma ezt a miniszterelnöknek megmondhassa, de rajta kívül senkinek. Amidőn pedig ezek után Kozma becsületszavát adta, nevezett azt közölte vele, hogy neki tudomására jutott az, hogy a Nemzeti Szövetségben ládába csomagolva hamis frankok vannak, amelyeket egy társaság a közeljövőben akar értékesíteni. A társaságot közelebbről nem jelölte meg, annyit azonban megemlített, hogy Windischgraetz hercegnek az ügyhöz köze van. Kozma vallomása szerint a közlés által frappírozva, azt a kijelentést tette, hogy a dolgot nem tudja elhinni. Mire látogatója arra kérte, higgye el és közölje ezt a miniszterelnökkel. Kozma Miklós vallomása szerint megemlítette, hogy Perényi báróról igazán nem lehet feltételezni, *hogy a Nemzeti Szövetségben hamis frankokat gyárt, vagy pedig tart, mire látogatója azt mondotta, hogy Perényi bárónak nincs is tudomása róla, hogy a Nemzeti Szövetségben fekszenek ezek a frankok. Megemlítette egyúttal, hogy ő elég jó helyről kapta ezt az információt.

Kozma ezek után magára vállalta az üzenet közvetítését, egyúttal azonban közölte abbeli aggályát, hogy tekintettel ama körülményre, hogy a miniszterelnök genfi utazása előtt egy-két nap van hátra és a miniszterelnök genfi útjára készül elő, megtörténhetik, hogy vele beszélni nem tud. Mire látogatója felhatalmazta őt arra, hogy ezen esetben közölheti a nyert információt Prónay báróval, a miniszterelnök államtitkárával.

Kozma vallomása szerint annyira nem vette komolyan az üzenetet, hogy amikor látogatója elment, órák hosszat

gondolkozott, hogy a miniszterelnöknek tegyen-e erről egyáltalában közlést? Végül úgy határozott, hogy mint kuriózumot közölni fogja a miniszterelnökkel – szavai szerint idézve – mint egy fantasztikus marhaságnak tetsző dolgot. Felment a miniszterelnökségre, azonban a miniszterelnökhöz bejutni nem tudott. Lejövet, a nemzetgyűlés folyosóján értesült, hogy a miniszterelnök a Házban van. Ismét nem tudván hozzá bejutni, a nemzetgyűlés folyosóján lépett hozzá, amidőn a miniszterelnök az ülésteremből kijövet, szobájába sietett egynehány úrral körülvéve, hozzálépett és menetközben nagyon halk hangon, hogy a körülállók ne hallják meg, azt mondotta neki: »Kegyelmes Uram ! Egy olyan fantasztikus marhaságot jelentettek nekem tegnap, amelyet alig akarok neked elmondani. Egy úr, akit én nem ismertem és akinek a nevét nem mondhatom meg, azt közölte velem, hogy a Nemzeti Szövetségben hamis frankok vannak, amelyek állítólag rossz hamisítványok és ezek értékesítésére állítólag rövid időn belül sor kerül.« Vallomása szerint a miniszterelnök ránézett, csodálkozva és azt mondotta: Köszönöm« és tovább ment.

Kozma Miklós vallomása szerint a közlést folytatni akarva, azt gondolta, hogy a miniszterelnökkel közli Windischgraetz nevét is, az utolsó pillanatban azonban megdöbbsent attól, hogy egy nevet így közöljön. Windischgraetz nevét a miniszterelnöknek nem említette.

A miniszterelnök levele Perényihez

A miniszterelnök a bizottság előtt tett felvilágosító nyilatkozatában előadta, hogy bár Kozma Miklós közlésének, amelyet halkán, úgyszólván suttogva mondott fülébe, semmi jelentőséget nem

tulajdonított, azt olyan* anonim jelentésnek tartva, amilyeneket gyakran százával kap, mégis úgy határozott, hogy a dolognak utánanézés és tekintettel arra, hogy a Nemzeti Szövetség élén egy jó barátja, báró Perényi Zsigmond áll, akinek becsületességéről, hazafiasságáról, tisztességéről számtalanszor meggyőződött, a következő levelet intézte hozzá: »Budapest, 1925. november 27. Szigorúan bizalmas. Tisztelt Barátom ! Felhívták figyelmemet arra, hogy a Nemzeti Szövetségnek francia frankhamisítványok vannak birtokában és ezeket fel is akarja használni. Légy kegyes a dolognak utánanézetni és engem megnyugtanni. Óva intem a Szövetséget rajtad keresztül, hogy az ilyen manipulációtól tartózkodjék és hogy ilyenekbe ne bocsátkozzék. Szívélyes üdvözlettel tisztelő híved Bethlen s. k.« A címzés: »Nagyméltóságú Báró Perényi Zsigmond úrnak, b. t. t., a Nemzeti Szövetség elnöke Budapest.«

Ugyanaznap este a miniszterelnök a genfi anyag előkészítése céljából két napra vidékre utazott, ahonnét november 30-án reggel érkezett meg. Megérkezése napján vette báró Perényi Zsigmond válaszlevelét, amelyet államtitkára báró Prónay György juttatott hozzá.

Báró Perényi Zsigmond szerepe

Báró Perényi Zsigmond a bizottság előtti meghallgatása során előadta, hogy amidőn a miniszterelnök levelét kézhez vette, némileg rossznéven vette, hogy a miniszterelnök, aki őt régóta ismeri és ismeri a Nemzeti Szövetséget is, amely az ő vezetése alatt áll, egyáltalában feltételezte róluk, hogy ilyen üzelmeket folytassanak, amelyek nemcsak a büntető törvénykönyvbe ütköznek, de homlokegyenest szemben állanak azzal a programmal, amelyet a Magyar Nemzeti Szövetségben annak

vezetői évek óta hirdetnek. Nagyon jól tudta, hogy ilyen üzelmek a Szövetségben nem történhetnek, mégis a levél tartalmat közölte Majoros Istvánnal, a Szövetség igazgatójával és Szörtsey Józseffel, a Szövetség ügyvezető alelnökével. Már ez alkalommal az volt a benyomása, hogy Szörtsey többet tud a dologról, mint amennyit elmondani kívánt. Ezek után tovább kutatott és bizalmasan sikerült oly információkat szereznie, hogy tényleg vannak egyesek – szavai szerint talán valami titkos társaság – amely ilyen tervekkel foglalkozik és azt az információt is kapta, hogy Nádosy Imre országos főkapitány is tud erről a dologról és hogy ő azt meg is tudja akadályozni. Még aznap este – november 29-én – a Nemzeti Kaszinóban Irt egy levelet a miniszterelnöknek. A levélnek dátuma nincs, azonban könnyű megállapítani megírásának időpontját, mert egy nappal előbb íródott a miniszterelnök genfi útja előtt A levél tartalma a következő: * Tisztelt Barátom ! Folyó hó 27-én kelt nagybecsű soraidra válaszolva, van szerencsém szíves tudomásodra hozni, hogy a Magyar Nemzeti Szövetségnek semmiféle hamisítványok nincsenek a birtokában. Ilyenek értékesítésével vagy hasonló manipulációkkal soha sem foglalkozott és ma sem foglalkozik. Kívánságodhoz képest a dolognak utána néztem és sikerült is ebben az ügyben bizonyos információkat szereznem. Arra kérek, légy kegyes még elutazásod előtt alkalmat adni arra, hogy erről az ügyről előszóval referálhassak.« Hogy honnét szerezte báró Perényi Zsigmond információit, erre vonatkozólag a bizottság előtt nyilatkozni nem óhajtott, tekintettel arra, hogy őt ebbe adott becsületszava gátolta, később azonban a bizottsághoz intézett levelében bejelentette, hogy becsületszava alól feloldatott és informátorát Szörtsey Józsefben nevezte meg.

Báró Perényi Zsigmond a miniszterelnökhöz intézett levelét a Nemzeti Kaszinóban éppen jelen volt báró Prónay György államtitkárnak adta át, megkérve őt, hogy a miniszterelnöknek másnap adja át, egyúttal kérte őt arra is, hogy a miniszterelnöknél eszközölje ki, hogy őt elutazása előtt fogadja, hogy előszóval is elmondhassa. Báró Prónay György báró Perényi Zsigmond előadása szerint már akkor megemlítette, hogy ez nagyon nehéz lesz, mert a miniszterelnök másnap délben érkezik vissza és tekintettel a küszöbön álló genfi útjára, délután már nem jön be, mire báró Perényi arra kérte, hogy közölje a miniszterelnökkel, miszerint a levélben említett ügyről Nádossy Imre tud, tehát tessék őt utasítani. A miniszterelnök báró Perényi Zsigmondot tényleg nem fogadhatta, amidőn azonban báró Perényi közvetlenül a miniszterelnök elutazása után báró Prónay György államtitkárral találkozott, nevezett megemlítette előtte, hogy a miniszterelnök szigorú utasítást adott Nádossy Imrének az eljárásra. Báró Perényi Zsigmond kijelentése szerint tehát teljesen nyugodt volt, mert meg volt győződve, hogy az ügy el van intézve. Ezek után december 22-én délben elutazott Bécsbe és onnan december 30-án érkezett vissza.

Báró Prónay György megbízatása

Báró Prónay György a bizottság előtti meghallgatása során a nyomozó hatóságok előtt tett vallomásával egybehangzóan adta elő, hogy november hó 29-én este a Nemzeti Kaszinóban találkozott báró Perényi Zsigmonddal, aki neki egy levelet adott át a miniszterelnök számára és kérte őt, hogy eszközöljön ki részére a miniszterelnök úrnál kihallgatást. Az ügyet, valamint a levél tartalmát nem közölte Prónayval. Prónay válaszára, amely szerint

nem hiszi, hogy a miniszterelnök fogadhatja bármiféle tárgyban, mert kizárólag a genfi anyaggal foglalkozik és az utolsó napja részint a pénzügyminiszterrel, részint más szakminiszterekkel való tárgyalásokkal lesz elfoglalva, Perényi azt mondta: »Kérlek, említs fel engem a miniszterelnök úrnak, nem rendelne-e magához, mert arról az ügyről, melyet meg akarok említeni, Nádosity országos főkapitány tudomással bír.«

Másnap reggel báró Prónay György előadása szerint, felmenve a miniszterelnökségre, az egyik titkárral beküldötte a levelet azon utasítással, adja azt át a miniszterelnöknek azzal a kijelentéssel, hogy azt báró Prónay György hozta és hogy szeretne a levélre vonatkozólag valamit még a miniszterelnöknek mondani. Még aznap fél kettő tájban bement a miniszterelnökhöz folyó ügyekről referálni. Ennek befejezése után megemlítette a miniszterelnök, hogy báró Perényi Zsigmondtól levelet kapott, mire Prónay közölte vele Perényi szóbeli megbízását.

A miniszterelnök megemlítette, hogy néhány nap előtt a nemzetgyűlés folyosóján valaki figyelmeztette őt, hogy a Nemzeti Szövetségben hamis frankok vannak, s hogy ő ennek következtében levelet intézett Perényihez és óva intette attól, hogy ilyen üzemekkel foglalkozzanak, mert kénytelen lesz közbelépni, Mire Prónay György előadása szerint azt mondta a miniszterelnöknek: »Perényi azt mondta nekem, hogy Nádosity tud erről a dologról.« Mire a miniszterelnök a következő megbízást adta: »Menj el Nádosityhoz s mond meg neki az előzményeket, add nevemben azt az utasítást neki, hogy nézzen utána a dolognak és akadályozza meg.«

Prónay György az utasítás vétele után megkérdezte a miniszterelnököt, ki volt az az úr, aki őt figyelmeztette,

valószínűnek tartva, hogy Nádosy őt az utasítás vétele után erre vonatkozólag megkérdezi, mire a miniszterelnök azt válaszolta, ne nevezd meg, mert nem emlékszem pontosan a személyre, aki azt velem közölte.

Prónay György előadása szerint a miniszterelnökségről lejövet az autóból látta az Apponyi téren Nádosyt egy üzletbe belépni. Megállította az autót és utána ment Nádosynak, s amidőn az üzletből együtt kijöttek, előadása szerint elmondván neki az előzményeket, hogy Perényi írt egy levelet a miniszterelnöknek, s figyelmeztette, hogy Nádosy már tud a dologról, a következőket közölte vele: »A miniszterelnök úrtól jövök s az ő nevében azt a megbízást hozom Neked, nézz utána ennek a dolognak, tedd meg a szükséges lépéseket és akadályozd meg ezeket a dolgokat.«

Nádosy azt kérdezte Prónaytól, ki volt az az úr, aki a miniszterelnököt figyelmeztette, mire Prónay azt válaszolta, hogy a miniszterelnök az illető nevére nem emlékszik. A beszélgetés során báró Prónay György előadása szerint megkérdezte Nádosytól, vannak-e neki bizonyos értesülései, mire Nádosy menetközben azt felelte : »Igen, neki is vannak már bizonyos értesülései, úgy tudja, hogy Windischgraetz foglalkozik ilyen dologgal.« Ezzel beszélgetésük véget is ért.

Prónay György báró előadása szerint erről a beszélgetésről, valamint az egész ügyről a belügyminiszternek említést nem tett. A miniszterelnökkel csak december 17-én találkozott, előadása szerint ugyanis édesanyja, aki már napok óta súlyos beteg volt, 16-ikán meghalt, 18-án volt a szertartás Budapesten és 19-én a temetés falun és mivel tudta, hogy a miniszterelnök 20-ikán elutazik, neki pedig sürgős referálni való ügyei voltak, 17-ikén délután felszaladt a miniszterelnökségre azok elreferálása céljából.

Ezt a dolgot azonban – a Nádosyval való beszélgetést – a miniszterelnöknek nem mondta el. Megbízásának teljesítéséről csak december 24-ikén tett jelentést a miniszterelnöknek, elmondva, hogy megbízásában eljár, hogy a miniszterelnök utasítását átadta Nádosynak.

Futár-igazolvány

Időközben december 2-ikán vagy 3-ikán történt – a nap pontosan meg nem állapítható, – hogy Nádosy Imre országos főkapitány fentjárt a külügyminisztériumban Nuber Sándor követnél, közölte vele, hogy valami hivatalos misszióval ki akarja küldeni külföldre, Amszterdamba Jankovich Arisztid nyugalmazott vezérkari ezredest, adjon tehát neki futárigazolványt és pecsételtesse le írományait. Nuber, akinek semmi oka nem volt a kérést megtagadni, mert hiszen a társmisztériumok gyakran küldenek ki külföldre futárként tisztviselőket, például a pénzügyminisztérium pénzügyminiszteri urakat, akik igen fontos okiratokat, államkötvényeket, sőt értékpapirosokat is visznek ki, s miután az országos főkapitány ajánlatáról és olyan egyénről volt szó, akiről a köteles komolyságot és megbízhatóságot fel lehetett tételezni, a futárigazolvány kiállítása elé akadályokat nem gördített. Néhány nappal Nádosy ezen kérelme után – megállapíthatóan december 7-ikén – megjelent Jankovich Arisztid a külügyminisztériumban s a magával vitt csomagoknak a külügyminisztérium illetékes osztálya által történt lepecsételése után átvette futárigazolványát, amellyel december 10-ikén elutazott végzetes útjára, Amszterdamba.

Hágai táviratok

December 15-ikén délelőtt 11 'órákor a m. kir. külügyminisztérium a következő táviratot kapta a hágai m. kir. követségtől: »Jankovich, aki 14.532. szám alatt kiállított futárigazolvány birtokában van, itt hamisított 2 drb. ezerfrankos felváltásánál le lett tartóztatva. Hivatkozik arra, hogy az országos főkapitány által titkos misszióba küldetett ki, amiről Nuber követ is tud. Kérek távirati választ pénzváltás jóhiszeműsége tekintetében és hivatalos kiküldetés fennáll-e?» E sürgöny december 14-ikén adatott fel Hágában.

A bizottság által meghallgatott Khuen-Héderváry Sándor gróf rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter előadása szerint ez a sürgöny magába véve nem volt gyanús, s az volt a felfogás, hogy Jankovichot az a baj érte, hogy véletlenül két hamis ezerfrankost találtak nála, – amely baleset utóvégre mindenkivel megtörténhetik – és letartóztatták. Ezen feltevésben a külügyminisztérium a Hágából érkezett táviratra a következő választáviratot küldötte december 15-ikon d. e. 12 óra 32 perckor. „M. kir. követségnek Hága. 8. sz. alatti távirati jelentésére: pénzváltás kétségtelenül jóhiszemű. Kiküldetés fennáll. Walkó s. k., Budapest 1925. december 15-én Nuber.

Másnap, december 16-ikán érkezett egy második távirat a hágai tn. kir. követségtől a külügyminisztérium címére a következő tartalommal : »Szigorúan bizalmas. Itteni külügyminisztérium közli, hogy Jankovich Arisztidnek Amszterdamban megtalált poggyászában egész koffer hamis bankjegy találatott. Forster.«

A távirat december 15-ikén adatott fel Hágában és december 16-ikán 10 órákor érkezett Budapestre. A külügyminisztériumban Khuen-Héderváry Sándor gróf rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter a távirat vétele után a következő távirati értesítést küldte Hágába december 16-ikán: M.

kir. követségnek, Hága. 9. sz. alatti táviratára: tartózkodjék Jankovich Arisztid érdekében minden intervenciótól, ottani hatóságokkal kérem szükség esetén közölni, hogy Jankovich Arisztid tekintettel volt ezredesi minőségére és futár ritkasága miatt alkalmi futárként használtatott fel. Lehetőség szerint erről az ügyről szerezzen az ottani hatóságoktól további bizalmas információkat és azokat jelentse táviratilag. Walkó s. k. Kiadta Nuber.«

Ugyanaznap, december 16-ikán a hágai m. kir. követségtől a külügyminisztérium címére egy harmadik távirat érkezett, amely december 16-ikán adatott fel Hágában a következő tartalommal: »Külügyminisztérium értesít, hogy tegnapesti információja megerősítést nem nyert. Jankovich ügyében itteni rendőrség kimerítő jelentését csak a délután folyamán várja. Forster.« Ezen táviratváltás után, december 17-ikén Khuen-Héderváry Sándor gróf felkereste a miniszterelnököt, s vele röviden szóbelileg közölte a táviratok tartalmát.

Ugyanazon, vagy az azt követő napon, tehát december 18-ikán a miniszterelnököt felkereste Nádosy Imre országos főkapitány, akit a miniszterelnök néhány perces audiencián fogadott. Jelentést tett a miniszterelnöknek arról, hogy a Prónay útján küldött utasítást megkapta és hogy hibásnak érzi magát, mivel nem járt el kellő időben és nem akadályozta meg ezt a frankhamisítást. A miniszterelnök az audiencia végén utasította Nádosyt, hogy menjen és tegyen az ügyről bővebb jelentést a belügyminiszternek.

December 18-ikán a miniszterelnök a nemzetgyűlés folyosóján találkozott a belügyminiszterrel, aki a miniszterelnök kérdésére előadta, hogy az ügyről még hivatalos értesítést nem

kapott és közölte egyúttal, hogy Nádosy, akit a miniszterelnök előző, napon jelentéstételre utasított, jelentést nem tett. Ennek következtében a miniszterelnök felhívta a belügyminisztert, hogy Nádosytól most már ő kérjen jelentést.

Másnap, december 19-ikén délelőtt a belügyminiszter a miniszterelnöktől nyert utasítás alapján hivatalában Nádosyt ki is hallgatta. Nádosy ezen kihallgatás alkalmával a belügyminiszter előtt ismét beismerte ama hibáját, hogy a miniszterelnök utasítása dacára ebben az ügyben eddig nem nyomozott. A belügyminiszter a bizottság előtti meghallgatása során előadta, hogy Nádosy ezen beismerése keltette benne az első gyanút Nádosy irányában, hogy t. i. ez ügyben többet tud, mint amennyit beismer.

Kovács Gáspár szerepe

Kovács Gáspár Windisehgraetz Lajos herceg komornyikja volt. Meg nem állapítható módon hét darab hamis ezerfrankos birtokába jutott, melyek közül 1925. évi november 10-ike táján 3 darabot Amszterdamba küldött egy Seewering Johannes nevű bankár címére beváltás céljából. A bankárral összeköttetésbe oly módon jutott, hogy Kovács kislánya a hollandiai gyermekakcióval kapcsolatban Seewering bankárnál volt elhelyezve. Seewering bankár az amszterdami bűnügyi hatóság előtt tett vallomása szerint a három ezerfrankos bankjegy ellenértékét holland valutában megküldötte Kovács Gáspárné címére. Majd november 26-ikán ismét kapott levelet Kovács Gáspár feleségétől, amelyben újabb három darab ezerfrankos bankjegyet küldött beváltás céljából, amelyeknek ellenértékét Seewering bankár ismét megküldötte holland valutában. Ezen hat darab bankjegy hamis voltát az amszterdami bank, amelynél Seewering azokat beváltotta,

megállapítván, – az amszterdami rendőrség kinyomozta, – hogy azok mi úton kerültek a bankhoz, ily módon egyúttal megtalálta az első alapos és komoly nyomot a hamis bankók származását és a pénzhamisítás helyét illetően. A hetedik darab hamis ezerfrankos bankjegyet Kovács Gáspár Budapesten, az Arvai és Salzer cégnél eszközölt bevásárlása alkalmával használta fel, amely bankjegy hamis volta később megállapítatván, a nyomozó hatóságoknak munkájának sikerült az átadó személyét is Kovács Gáspárral kapcsolatban kinyomozni.

A nyomozás megindítása

December 20-án az esti lapokban jelentek meg az első hírlapi közlemények a hágai letartóztatásokkal kapcsolatban. Másnap december 21-én reggel a belügyminiszter telefon útján utasítja Marinovich Jenőt, a budapesti államrendőrség főkapitányát, hogy a hírlapi közlemények alapján a nyomozást indítsa meg, mire nevezett azt felelte, hogy ő már saját hatáskörében ügyis intézkedett.

A következő napon, december 22-én délután érkezett az első átirat a hágai rendőrhatóságtól, amelyben már Nádós Imre országos főkapitány neve szerepel, mint akire Jankovich hivatkozott oly módon, hogy a dologról ő is tud. A belügyminiszter az átirat vétele után nyomban felszólította Nádósyt, hogy a nyomozásban ne vegyen részt, oly formában, hogy Íratott vele egy írásbeli beadványt, amelyben Nádós arra való tekintettel, hogy a hollandi Játiratban az ő neve is szerepel, kérte, hogy a nyomozásban való részvételtől ő felmentessék. A belügyminiszter a felmentést megadta s Marinovich Jenő rendőrfőkapitányt magához hivatva, felszólította, hogy a nyomozás ügyében

közvetlenül neki tegyen jelentést az országos főkapitány kikerülésével.

Ugyanezen a napon Kozma Miklós, a Magyar Távirati Iroda főnöke a bizottság előtti meghallgatása során tett előadása szerint felkereste Nádosy Imrét s tőle a Távirati Iroda részére információt kért. Nádosy azt válaszolta, hogy nem adhat semmiféle információt, ő ebben az ügyben semmiféle funkciót nem teljesít, sőt éppen ma a miniszter kívánságára levelet írt, melyben bejelenti, hogy miután Jankovich számára ő szerezte meg a futárigazolványt, ebben az ügyben nem fog semmiképpen részt venni. Másnap, december 24-én a belügyminiszter jelentést tett a miniszterelnöknek – aki 18.-ától kezdve 24-ig a fővárostól távol volt – a nyomozás állásáról, annak a gyanújának adva kifejezést, hogy Windischgraetznek kell a frankhamisításba belekeverve lennie, amely gyanúját a Nádosyval való beszélgetés alkalmával szerezte s hogy Nádosy valószínűleg már korábban tudott a dolgról. Egyúttal felvetette a miniszterelnök előtt, hogy nem volna-e helyes Nádosy szabadságolása? A miniszterelnök helyeselte a tervet' amire a belügyminiszter még aznap felhívta Nádosyt, hogy menjen szabadságra.

Ugyanezen a napon, tehát december 24-én tette meg Prónay György báró is jelentését a miniszterelnöknek azon utasítás tárgyában, amit a miniszterelnöktől genfi elutazása alkalmával kapott Nádosy személyével kapcsolatban. Prónay jelentette a miniszterelnöknek, hogy Nádosy a neki adott rendeletet tudomásul vette azzal, hogy időközben már ő maga is szerzett bizonyos információkat és beszélgetés közben Windischgraetz nevét is meg említette. Ő tehát úgy vélte, hogy Nádosy már tud az ügyről és abban a meggyőződésben volt, hogy ily módon az utasítás jó

kézben van és az ügy kiderítése meg fog történni. Ily módon a miniszterelnök két helyről kapván jelentést, Nádosy személyével kapcsolatban Prónaytól és a belügyminisztertől, utasította a belügyminisztert, hogy a nyomozást a legerélyesebben folytassa. Egyidejűleg meghagyta a belügyminiszternek, hogy Nádosy és Windischgraetz ellen a nyomozást személyesen vezesse és neki – minthogy néhány napra Budapestről eltávozott – visszaérkezése alkalmával nyomban tegyen az ügyről jelentést. A miniszterelnök december 24-én a fővárosból elutazott és csak 31-ón tért vissza. Megjegyzendő, hogy a december 22-én délután érkezett hollandi távirat a nyomozást hamis vágányra terelte, amennyiben abban két név említettett, akiktől állítólag Jankovich – hágai vallomása szerint – a hamis frankokat átvette, még pedig Somlay István és Kovács Adalbert. Jankovich megküldött vallomása szerint ezekkel a Belvárosi Kávéházban találkozott. Az átirat alapján megindult a nyomozás Somlay István és Kovács Adalbert ellen, amely nyomozás azonban természetesen eredményre nem vezetett, csak napok múlva derülvén ki, hogy Jankovich a hatóságok félrevezetése céljából az amsterdami rendőrhatalóság előtt tett első vallomásában nem létező nevekre hivatkozott.

A belügyminiszter Nádosy Imrét – mint fentebb említettett – december 24-én felhívta, hogy kérjen szabadságot, nevezett azonban az ünnepek alatt, illetőleg az ünnepek utáni második napig ennek eleget nem tett, mire a belügyminiszter közvetlenül az ünnepek után elrendelte Nádosy szabadságolását.

A miniszterelnök utasításának megfelelően a belügyminiszter december 25-én reggelre Nádosy útján lakására rendelte Windischgraetz Lajos herceget. A vele folytatott beszélgetés folyamán a belügyminiszter – előadása szerint – oly

adatoknak jutott birtokába, amelyekből bizonyossággal következtethetett arra, hogy Windischgraetz Lajos az akcióban benne van, azzal azonban egyáltalában nem volt tisztában, hogy kikkel és hogyan tervezte azt?

Ezen beszélgetés folyamán merült először fel a Térképészeti Intézet és Gerő neve s került szóba a Nemzeti Szövetség. A hallottak alapján a belügyminiszter a nyomozást kiterjesztette arra vonatkozólag, hogy Windischgraetz az utóbbi időben kikkel állott összeköttetésben. A kutatások azonban negatívak maradtak és új nyomot megállapítani a rendőrségi nyomozás december 28-ig nem tudott. Ezen a napon érkeztek meg Budapestre a francia kiküldöttek és hozták az egész nyomozásra döntő jelentőségű sárospataki nyomot Kovács Gáspárral kapcsolatban, amely értesítés vétele után a rendőrség emberei nyomban Sárospatakra utaztak és megállapították, hogy a hamis ezerfrankosokat tényleg Kovács Gáspár küldötte el és hogy ugyancsak Kovács Gáspár volt az, aki Budapesten a Király-utcában hamis ezerfrankossal vásárolt.

Időközben – december utolsó napjaiban – megállapította a rendőrség, hogy a Hágába Marsovszky és Mankovich címére küldött sürgönyök Rába kezétől származnak, s ily módon a nyomozás most már két irányban indulhatott meg Windischgraetz személye ellenében, Kovács Gáspár – Windischgraetz komornyikja – kinek előállítására intézkedés történt és Rába Dezső – Windischgraetz titkárja – személyén keresztül.

December 31-én reggel a miniszterelnök megérkezett vidékről. Még a reggel folyamán a belügyminiszter jelenti a miniszterelnöknek a nyomozás eredményét, hogy t. i. Windischgraetz bűnrészessége kétségtelen, és hogy Nádosy

legalább is súlyos mulasztásokat követett el és bűnpártolása legnagyobb mértékben valószínű. A miniszterelnök e jelentés alapján elrendelte, hogy Windischgraetz lakásán azonnal őrizetbe veendő és tekintettel az ügy súlyos bel- és külpolitikai következményeire, elhatározta a sajtó képviselőinek informálását és egy pártközi konferencia összehívását. Ezen az értekezleten a miniszterelnök bejelenti elhatározását az ügy legteljesebb felderítése iránt és kéri a pártokat, hogy az ország fontos érdekeinek szem előtt tartásával tárgyalják az ügyet. Ugyanezen a napon megjelent a rendőr-főkapitányságon Benoist Andié francia megbízott a nyomozás adatainak megismerése céljából. A rendőrhatalóság nevezettet felhívja, hogy közölje a birtokában levő adatokat a bankjegyek előállításának helyére és a nyomdára vonatkozólag. Benoist kijelenti, hogy ilyen adatok birtokában nincsenek, de közli abbeli véleményét, hogy a bankjegyek talán Bécsben állítottak elő, ezzel szemben Emmery Jules véleménye szerint a bankjegyek előállítási helye Magyarország. Ebbeli állításának alátámasztására elmondja, hogy már 1924. március hó 24-én egy diplomáciai körökben járatos és hitelt érdemlő ember a nizzai rendőrségnek bejelentette, hogy Windischgraetz Lajos herceg kifejezetten ezerfrankos bankjegyek hamisításával foglalkozik, továbbá, hogy bizalmas értesülések szerint Jankovich Windischgraetznek jó barátja, Kovács Gáspár nevű egyén pedig – akire az ezerfrankos hamis bankjegyek terjesztése kétségtelenül rábizonyult – a hercegnek körülbelül 17 év óta alkalmazott komornyikja. Alapos tehát a feltevés, hogy a szálak Windischgraetzhez vezetnek.

Ugyanezen a napon, tehát december 31-én, a rendőrség kihallgatja herceg Windischgraetz Lajost, aki vallomása során

leghatározottabban tagadja, hogy a pénzhamisításról tudomása lenne, tagadja, hogy a Hágában letartóztatott Jankovicsal és társaival összeköttetésben állna, és hogy tudomása lenne arról, hogy mik épen kerültek a hamis bankjegyek nevezettek birtokába.

Arra a francia meggyanúsításra, hogy 1922. év folyamán már készített, de tökéletlen hamisításokat, és hogy utóbb ismét egy tökéletesebb hamisítvány készítését végeztette, előadja, hogy ebben a franciák részéről tisztán politikai tendenciát lát. Ártatlansága igazolására házkutatást kér.

1926. január 1-én megjelenik a rendőr-főkapitányságon Benoist André és előadja, hogy Párizsból értesítést kapott, – nem ugyan hivatalos megállapítás, de egy ott szerzett bizalmas jelentés alapján, – hogy Jankovich Arisztid 5–6 hónappal előbb a magyar államnyomdától kapott volna nyomdai eszközöket, melyeket Elefánt-majorban, Nyitra megyében állítottak volna fel. Ezeket egy Schneider nevű rendőrségi ember felfedezte, mire visszaszállították Budapestre. A pénzt, amit Jankovich kivitt Hollandiába, értesülése szerint Sopronból Bécsbe Somlay nevű rendőrségi tisztviselő szállította. Kérte a nyomozásnak ez irányban való kiterjesztését.

A nyomozás eddigi adataiból megállapítható volt herceg Windischgraetz bűnrészessége, valamint az a körülmény is, hogy Nádosy a dolgról tudott. Pozitív bizonyíték hiányában azonban a nyomozás eme stádiumban megrekedt. Január 3-án a belügyminiszter lakására kérte Nádosy Imrét s elébe tárta a gyanú okokat, amelyek vele szemben birtokában voltak, melyeknek hatása alatt Nádosy Imre beismerte bűnrészességét és megtette alábbi írásbeli jelentését az államrendőrségnek:

„Tekintetes Főkapitányság! Abból a célból, hogy a Hollandiában

forgalomba hozni szándékozott ezerfrankos hamis bankjegyek ügyében megindult nyomozást helyes mederbe tereljem, lelkiismereti kötelességemnek tartom, hogy a következőket hozzam a főkapitányság tudomására.

Régebben tudomásomra jutott, hogy Windischgraetz Lajos herceg vezetése alatt hazafias célokra hamis ezerfrankos bankjegyeket akarnak forgalomba hozni. A hamisított pénz értékesítéséből befolyó összeget nemzeti célokra akarták fordítani. Arról is tudomásom volt, hogy ez a terv újabban akut stádiumba jutott és hogy a hamis frankjegyek értékesítése végett egyeseket külföldre akartak kiküldeni. Elismerem mulasztásomat abból a szempontból, hogy ezt a tervet kellő időben le nem lepleztem, noha mindig elleneztem – és annak kivitelét meg nem akadályoztam. Tettem ezt azért, mert nem tartottam lehetetlennek, hogy ilyen módon fontos, nagy nemzeti célok szolgálatára jelentős összegek jutnak a közügy szolgálatára. Sajnos, nem éreztem magamban elegendő lelkiereőt, hogy a tervvel szembeszálljak és azt megakadályozzam. Érzem azonban, hogy hivatali állásomnál fogva nincs jogom a nyomozás részére szükséges adatokat titkolnom. Közvetlen tudomásom csak arról van, hogy az akció olén Windischgraetz Lajos herceg állt és annak megbízásából Rába Dezső is eljár. Egyébről közvetlen tudomásom nincs.

Kiváló tisztelettel dr. Nádasy Imre, s. k.”

Ezzel a bejelentéssel a rendőrség munkája óriási lépéssel haladt előre, s csak Windischgraetz Lajos beismerő vallomása volt hátra. A belügyminiszter Nádasy bejelentését nyomban közölte a miniszterelnökkel és egyúttal megemlítette, hogy a nyomozás szempontjából mily előnnyel járna, ha Windischgraetz Lajost

vallomásra lehetne bírni, ami véleménye szerint csak úgy lenne keresztülvihető, ha Nádós e célból Windischgraetz személyesen keresné fel és őt vallomástételre bírná. A miniszterelnök a belügyminiszter tervéhez hozzájárult és megállapodás történt abban, hogy a már részbeni beismerésben lévő Nádósnyak engedélyt adnak arra, hogy Windischgraetz lakásán felkeresse, de egyúttal intézkedés történt arra nézve is, hogy Nádós ezen megbeszélés után nyomban letartóztatassék.

Január 4-én, a következő napon, Nádós Imre felkereste lakásán a házi őrizetben tartott Windischgraetz Lajost, s közölte vele a rendőrfőkapitánysághoz címzett bejelentését, melynek eredménye gyanánt Windischgraetz Lajos herceg még ugyanezen a napon beismerő vallomást tett. Beismerte, hogy az akció körülbelül négy év óta folyik, de arra vonatkozóan, hogy kikkel és hol készítették a hamis bankjegyek, a vallomás tételt megtagadta. Ugyanezen a napon megtörtént Windischgraetz Lajos és Nádós Imre országos főkapitány letartóztatása.

Ezen vallomásokkal a nyomozás döntő stádiumba jutott és rövid idő alatt részben a Hollandiában letartóztatottak vallomásai, részben pedig herceg "Windischgraetz Lajosnak, Nádós Imrének svégül Rába Dezsőnek beismerő vallomásával részleteiben is tisztázódott.

A Tűzhely Bank Gazdasági és Kereskedelmi RT. szerepe

A bűnügy egyik résztvevője, Mankovich György eddig meg nem állapított módon kezéhez került 150 db. hamis ezerfrankos bankjegyet helyezett el a Tűzhely Bank Gazdasági és Kereskedelmi R.-T.-nál serre 330 millió korona kölcsönt vett fel. December 18-án Mankovich Béla, a letartóztatott Mankovich

György fivére megjelent Windishgraetz hercegnél és előadta, hogy öccsének egy levelét találta meg annak íróasztalán, amelyben beismerte, hogy 150 darab francia ezerfrankos bankjegyet elidegenített és megnevezte a bankot, amelynél az elidegenített francia frankokat letétbe helyezte. Mankovich Béla arra kérte Windischgraetz herceget, adjon tanácsot mitévő legyen ebben az ügyben. Windischgraetz saját vallomása szerint Nádosy Imréhez utasította Mankovichot.

Nádosy Imre december hó 21-én reggel felkereste Baross Gábort, a Postatakarékpénztár vezérigazgatóját magánlakásán és arra kérte, hogy 400 millió koronát bocsásson rendelkezésére. Amidőn pedig Baross Gábor, hivatkozással a törvény által szabályozott kihelyezési lehetőségekre, ezen kérést megtagadta, Nádosy rendkívül izgatottan előadta, hogy egy nagyon fontos belpolitikai dolgról van szó, melynek beláthatatlan következményei volnának, ha a pénzt nem folyósítaná, mire Baross Gábor a 400 millió korona utalványozását a vezetése alatt álló Postatakarékpénztárnál elrendelte és még aznap délelőtt folyamán Mankovich Béla kezéhez a jelzett összeget kifizettette. Mankovich Béla a nyomozó hatóság előtt tett vallomása szerint ezen összegből a 150 darab hamis ezerfrankos kiváltása ellenében mintegy 331 millió koronát, a Tűzhely Bank Gazdasági és Kereskedelmi R.-T.-nál fizetett le, a még fennmaradó, mintegy 69 millió koronát pedig saját üzleti adósságainak fedezésére fordította.

Ezen tényállás alapján a politikai háttér és felelősség szempontjából a következő ténykörülmenyek tisztázása vált szükségessé:

A bűncselekmény célja

A bizottság a rendelkezésre álló anyagból, a tanuk vallomásaiból és a beszerzett iratokból elsősorban annak megállapítását tartotta szükségesnek, hogy mi volt a bűncselekmény célja, milyen cél vezette a bűnözőket cselekedetük elkövetésénél. Erre vonatkozólag azonban egységes, pozitív, világos és határozott megállapítást tenni nem sikerült. A bűncselekmény résztvevői ugyanis csak nagy általánosságban adnak e kérdésekre nézve felvilágosítást, a nélkül, hogy ezen felvilágosításokból egységes, határozott célt, irányt megállapítani lehetne. Maga a bűncselekmény kezdeményezője, Windischgraetz Lajos herceg annak céljára vonatkozóan a következőket mondja: »Az a gondolat, hogy hamis francia ezerfrankosokat készítsünk, annak meggondolásából származott, hogy különböző hazafias és irredenta célok elérése végett az anyagi eszközök rendelkezésre nem álltak és beláttuk, hogy azok megszerzése társadalmi úton lehetetlen. Másfelől pedig valóban sikeres akciót pénz nélkül nem lehet kezdeményezni és véghezvinni, ennél fogva arra gondoltunk, hogy az anyagi eszközöket annak az államnak pénzjegyei meghamisításával érjük el és szerezzük meg, amely a világháború folyamán Magyarországgal legnagyobb mértékben ellenséges indulattal viseltetett, tehát Franciaország pénzének meghamisításával.«

Majd a bizottság előtti meghallgatása során ezeket mondja: »Politikai álláspontom kiindulási pontja a trianoni béke el nem ismerése. Szükségesnek tartottam minden politikai, egyéni és egyéb akciót azon hatalmasságok ellen, amelyek ránk erőszakolták ezt a békét. Ezzel szemben minden politikai eszközt megengedhetőnek tartok.«

A bűncselekmény többi résztvevői is ily általánosságban

hazafias célokat emlegetnek a bűncselekmény célja gyanánt, a nélkül azonban, hogy azok egy egységes irányt mutatnának, a szerint, hogy az illető résztvevők a maguk gondolkozásában és lelki világában milyen hazafias célokat tartottak elsősorban megvalósítandóknak. Így Jankovich Arisztid hágai vallomásában előadja, hogy a franknyomás célja a francia frank letérése, továbbá egy Erdély elleni támadás finanszírozása. E célok mellett szerepelt úgy Jankovich Arisztid, mint pedig másik két letartóztatott társa szerint az is, hogy Magyarország jelenlegi kormányát megbuktassák.

Gerő László szerint a cél a felvidék felszabadítása volt. »Ehhez természetesen pénz kell, mint újfajta harci eszköz. A herceg említette, hogy módjában van összekötéseivel fogva a hamisítványokból befolyó összeget az említett célra felhasználni« – mondja vallomásában.

Rába Dezső szerint: »Az egész akció mindnyájunk szemében, mint hazafias akció szerepelt, még pedig a Tótföld visszaszerzése volt a cél, amit úgy a herceg, mint a többiek állandóan hangoztattak. Háborús eszközökkel, fegyverekkel semmit sem lehet tenni, a cél szentesíti az eszközöket, Trianon után más lehetőség számunkra nincs.«

Majd vallomása későbbi során : »irredenta, a Tótföld visszaszerzése a cél, hazafias, tisztességes, becsületes sajtó megteremtése, azután hazafias egyesületek segélyezése.« Winkler István, dr. Ferdinándy László, Andor Endre, Parragh Ferenc, és Haála József vallomásai szerint az akció hazafias, irredenta-célzatú, részben az elvesztett területek visszaszerzése, részben pedig a francia frank értékének csökkentése.

Haits Lajos a bűncselekmény célját illetőleg a következőket adja elő: »Én is magyar ember vagyok és az én mellemet is megfekszi Trianon. Nem tudok lélegzetet venni. Elszakított területre való vagyok én is, amíg élek, talán nem jövök abba a helyzetbe, hogy lássak megint egy egész Magyarországot. Akkor láttam ezt a kecsegtető nyilatkozatot, egy tiszta hazafias akcióról van szó, amely esetleg visszasegíti az országot.«

A Hágában letartóztatott Marsovszky György elérendő cél gyanánt a következőket jelölte meg: »Magyarországban van egy titkos politikai egyesület, amely nem ért egyet a jelenlegi kormánnyal. A cél tehát az, hogy egy másik kormány kerüljön uralomra.«

Társá, Mankovich György ezeket mondja: »Tagja vagyok azon budapesti titkos politikai egyesületnek, amelynek Magyarország helyreállítása a célja. Tehát mi nem értünk egyet a jelenlegi kormánnyal, amely megengedi, hogy az ország mindjobban megcsonkíttassék.«

Jankovich Arisztid pedig: »Sokszor hallottam, hogy Magyarországon egy titkos politikai egyesület létezik, amely nem tudja magát azonosítani a a jelenlegi kormánnyal és ezért egy másik kormánynak uralomra juttatása a célja. Azonban ezen egyesületre vonatkozólag nem tudok semmit sem mondani. Nem tudtam, hogy Mankovich és Marsovszky mindketten tagjai ezen egyesületnek.«

A bizottság által meghallgatott Rába Dezső meghallgatása során előadta, hogy amennyiben az akció sikerül, annak eredménye feltétlenül kormány' változás lett volna. Baross Gábor a célt illetőleg a következőket vallja: »Nádossy a múlt év augusztus végén Almádiból Budapestre hívott és előadta, hogy egy irredenta-

akcióról van szó.« Majd újabb kérdezősködésre azt felelte: »Fel akarják használni a nyerendő pénzt hazafias külföldi propagandára és az Athenaeum megvásárlására.« Ez utóbbi célra vonatkozólag azonban Windischgraetz herceg kihallgatása során határozottan tagadó választ adott.

Az előadottakból megállapítható, hogy a bűncselekmény tetteseit és részeseit egy egységesen kialakult cél nem vezette. Általános hazafias jelszavak, egységes irány nélkül, továbbá a résztvevők nagy részének vallomása szerint a jelenlegi kormány eltávolítása.

Megállapítja a bizottság, hogy az akció nem volt mentes bizonyos anyagi vonatkozásoktól sem.

Támpontot talál erre a bizottság Jankovich Arisztid naplójának egy következő kitételében: »Futárokkal megbeszélés, egyik sem akar Milanóba, Andorral. Mindnek ruha kell, azaz pénz, 4–5 millió előre.« Majd további vallomásában ezeket mondja: »Windischgraetz említette nekem, hogy különböző szövetségi társaknak, akik egyenesen, vagy közvetve meg voltak bízva hamis frankok kiadásával, pénzügyi jutalmat fog adni, melyet ő mindegyiknek szociális pozíciójával kapcsolatban fog elrendezni.« Baross Gábor a kir. ügyészség előtt tett vallomásában kitér arra, hogy minden erővel lebeszélni igyekezett Windischgraetzet és társait akciójuk megvalósításáról. Előadása szerint azonban: »Windischgraetz hajthatatlan maradt és pedig véleménye szerint azért, mert neki ebben az akcióban sok pénze feküdt, állítólag 130.000 dollár és azt visszaszerezni csak akként remélhette, ha a hamisítványokat értékesíti.«

Végül pozitív adatot szolgáltat a bizottság ezen megállapítására ama körülmény, hogy Mankovich György 150

darab ezerfrankost a Tűzhely Bank Gazdasági és Kereskedelmi R.-T.-nál letétbe helyezve, arra 330 millió kölcsönt vett fel, amely összeget fivérének, Mankovich Bélának előadása szerint saját adósságainak rendezésére fordított. Mindezekből a tényállításokból vonta le a bizottság ama következtetését, hogy a hangoztatott hazafias szándékok és célok mellett az akció nem volt mentes anyagi vonatkozásoktól.

Nádosity Imre szerepe

Nádosity Imre országos főkapitánynak a bűncselekményben való szerepe legjellemzőbben Windischgraetz vallomásából tükröződik elénk: »Én Nádosity Imrét ebben az ügyben mintegy hát védőnek tekinttem, mert úgy véltem, hogy ő mint országos rendőrfőkapitány hivatali állásával is fedezi az én akciómat az által, hogy azt nemcsak, hogy nem akadályozza meg, hanem egyenesen elősegíti és támogatja« – mondja a kir. ügyészség előtt tett vallomásában. Majd ugyanott: »Hogy az akció a hatóságok tudtával történt, akként értelmezendő, hogy ilyen hatóság alatt egyedül Nádosity Imrét, az államrendőrség országos főkapitányát értettem.« (I. 5-én.) Nádosity Imre vállalta tehát a hátvéd szerepét, s a maga személyével és magas hivatalos állásával az egész akciónak mintegy hivatalos jelleget adva, oly színben tüntette azt fel olyanok előtt, akik az akcióval szemben aggályoskodtak, avagy esetleg felsőbbségük utasítását várták, mintha az akció mintegy állami támogatásban részesülne.

Szükség volt ily hátvédőre, az akciónak ily hivatalos színben való feltüntetetésére, különösen a Térképészeti Intézet vezetőinek megnyerésénél, akik a tervezett akcióval szemben aggályaiknak adtak kifejezést és természetesen abba való

bekapcsolódásuk előtt felsőbbségük hozzájárulásának szükségességét hangoztatták. Az aggályok eloszlatására és az akciónak oly színben való feltüntetésére, mintha az tényleg állami támogatásban részesülne, teljesen alkalmas és elegendő is volt az előkelő közfunkcionárius, a magas állás, amelyet betölt, s amelyet annak viselője minden fenntartás nélkül bocsátott Windischgraetz rendelkezésére, a bűnügy fedezésére.

Teljesen megvilágítja a helyzetet e tekintetben Haits Lajos vezértanácsnoknak a Térképészeti Intézet vezetőjének vallomása: »Amidőn felettes hatóságról volt szó, Windischgraetz mindig megnyugtatót; utalt Nádosyra és azt mondta, hogy Nádosy csak elég tekintély.« (XI. 341.)

Amidőn pedig nyugdíjaztatás alkalmával utódának, Kurtz Sándornak, megnyeréséről volt szó s nevezett felsőbbségétől utasítást akart kérni, Haits vallomása szerint: »Gerő és Windischgraetz megértették velem, hogy ezt magasabb érdek tiltja.« Megerősíti ezt ugyancsak Kurtz Sándor főtanácsnoknak, a Térképészeti Intézet helyettes vezetőjének a kir. ügyészség előtt tett vallomása: »Én megmaradtam álláspontom mellett s ragaszkodtam ahhoz, hogy ezt az ügyet felettes hatóságomnak bejelentem. Most már mindhárman kapacitáltak. Windischgraetz főleg azzal érvelt, hogy a kormány (jelen esetben felettes minisztériumom) hivatalosan nem vehetné tudomásul ezt a bejelentést. Ha azonban mindenáron garanciát akarok arra nézve, hogy ez egészen komoly háttérű és hazafias célt szolgáló ügy, úgy hajlandó engem azonnal Nádosy főkapitányhoz vinni. Nádosy nevének hallatára meginogtam. Úgy éreztem, hogy ezek után már nincs jogom az egész ügyet egy, habár hazafias, de különálló egyéni akciónak minősíteni. Úgy véltem, hogy itt tényleg egy hatalmasan

megszervezett, országos fontosságú és kiterjedésű nemzeti akcióról van szó. Nádosy nevének hallatára valami olyasfélét mondhattam: Jól van, beleegyezem, mire Windischgraetz hozzám lépett, megrázta a kezemet.« (X. 111.)

Herceg Windischgraetz Lajosnak tehát két érve volt, amelyekkel a céljainak megvalósításához szükséges embereket megnyerte, egyik a hazafias cél, másik a hivatalos színezet. Ez utóbbi szerepet töltötte be Nádosy, akinek személye és hivatali állása a résztvevők megnyerése céljából elegendő garancia volt. Ezt egyébként maga Nádosy is beismeri vallomásában, amidőn kijelenti, hogy: » amikor Windischgraetz azt állítja, hogy én ezt az akciót elősegítettem és támogattam, ezt csak úgy érthette, hogy hivatalos állásommal való fedezés által részesítettem az akciót támogatásában.« (X. 85.)

Ha már most a kormány felelőssége szempontjából vizsgáljuk a kérdést, az adott helyzet objektív mérlegelése alapján meg kell állapítani, hogy a kormány felelőssége Nádosy ismertetett szerepléséből kifolyólag meg nem állapítható. Maga az a körülmény, hogy egy tisztviselő az ő személyével, hivatali állásának súlyával, egy bűncselekményt titokban fedez, a kormány felelősségének megállapítására nem alkalmas. A felelősség csak ott kezdődik, ha illetékes felsőbbbsége, a kormány, vagy annak egy tagja alantasának felderített hibáját, bűncselekményét fedezi vagy eltussolja. A jelen esetben azonban ennek ismérvei nem forognak fenn.

A miniszterelnök és a kormány szerepe

A bizottság eljárása során a bűncselekménnyel kapcsolatban tüzetes vizsgálat tárgyává tette a miniszterelnök és a kormány

szerepét is. Szükségessé tette ezt a vizsgálatot ama körülmény, hogy egyes vallomásokban – habár csak közvetett tudomás alapján is – hivatkozás történt arra, hogy a bűncselekményről a miniszterelnök, illetve a kormány is tudomással bírt, illetőleg, hogy annak megtörténtét hallgatólag tudomásul vette. E tekintetben mérlegelés tárgyává tette a bizottság Rába Dezsőnek a bizottság előtt tett következő kijelentését: »Már régen, a készítés egész tartama alatt tudott dolog volt, hogy a kormány tudott a dologról. Ezt a herceg és Nádosy mondotta, de mindig a herceg hivatkozott Bethlenre is.«

Majd arra a kérdésre, hogy milyen tényekre alapítja eme következtetését, a következőket mondja: »A Bethlen-levél elküldése után Szörtsey felkereste a herceget lakásán. A herceg ágyban feküdt, Szörtsey mellette ült egy széken és hallottam, hogy diskuráltak. Törték a fejüket, hogy mi is fog történni, hiszen Bethlen tudja a dolgot, nem értik, ez az egész csak formalitás lehet. Ezt a herceg mondotta. – Még ezt megelőzően Nádosy főkapitány úr meglátogatta a herceget egy ízben és azt mondotta: Kórlek Lajos, most egyelőre ezt a dolgot fel kell függeszteni, mert Bethlen megkért engem arra, hogy amíg ő Genfben tartózkodik, addig az egész ügyben semmit sem szabad csinálni. Tehát én bejelentem neked, hogy addig sem az útleveleket, sem a kuririgazolványt nem szerzem meg. Bethlennek az volt a szigorú utasítása, hogy nem szabad az ő genfi cirkulusait zavarni. Ezt a herceg meg is ígérte és abban is megállapodtak a herceg és Nádosy, hogy amíg Bethlen Genfben van, nem csinálnak semmit, addig a külföldi kiküldöttek nem indulnak el. Ez tényleg így is történt.« Majd meghallgatása további során előadja, hogy amikor már kiderült a dolog, egy ízben Windischgraetz találkozott Nádosyval ennek Üllői-úti lakásán és

drámai lefolyású párbeszéd volt kettőjük között, melynek ő passzív hallgatója volt. E beszélgetés alkalmával Nádosy azt mondta a hercegnek: »Kérlek, kedves Lajos, most azután már nem lehet semmit sem titkolni. A kormány tovább nem exponálhatja magát, sem ön, sem más hivatalos személy. Itt nem marad más hátra, mint hogy te magadra vállalod az egész ügyet.«

Rába Dezső tehát három ténykörülmenyből következteti, hogy a kormány, illetőleg a miniszterelnök az akcióról tudott:

a) Nádosynak Windischgraetz előtt tett kijelentéséből a miniszterelnök genfi útja előtt, mely alkalommal Nádosy közölte a herceggel a miniszterelnök állítólagos utasítását; b) a miniszterelnök báró Perényi Zsigmondhoz intézett levelének megérkezése időpontjában Szörtseynek a herceggel folytatott állítólagos beszélgetéséből; c) Nádosynak és Windischgraetznek a bűn felfedezése után Nádosy lakásán lefolyt állítólagos beszélgetéséből.

Mindenekelőtt megállapítja a bizottság, hogy Rába Dezső maga sem állítja közvetlen tapasztalatból szerzett tény gyanánt, hogy a kormány, illetőleg a miniszterelnök tudott az akcióról. Erre a feltevésre csak közvetett úton Windischgraetz, illetőleg Nádosy állítólagos nyilatkozataiból levont következtetés alapján jutott, vonatkozó állításai tehát – eltekintve attól; hogy a bizottság által beszerzett egyéb adatok valóságát nemcsak nem valószínűsítik, de leghatározottabb módon megcáfolják – bizonyító erővel nem bírnak. Rába Dezső vallomásának ama részét, mely a miniszterelnöknek Nádosyval való állítólagos beszélgetésére és a miniszterelnök utasítására vonatkozik, a leghatározottabban megcáfolja a miniszterelnöknek a bizottság előtt tett nyilatkozata, melyben kijelenti, hogy Nádosyval a jelzett időben nem is beszélt,

neki tehát az imputait utasítást nem is adhatta. Megcáfolja továbbá báró Prónay Györgynek a bizottság előtti, s a királyi ügyészségnél tett vallomásával teljesen egyező nyilatkozata, mely szerint ő a miniszterelnök genfi útját megelőzően Nádosy Imrének kifejezett »utasítás«-t adott át a miniszterelnöki megbízás alapján, amely utasítás a következő volt: »Nézz utána ennek a dolognak, tedd meg a szükséges lépéseket és akadályozd meg ezeket a dolgokat.«

b) Ezen »utasítás« tehát épp az ellenkezője volt annak, amit Rába Dezső téves következtetés gyanánt az általa állítólag hallott beszélgetésből levont.

Megállapítja a bizottság, hogy Nádosy Imre a kir. ügyészség előtt tett vallomásában mindenben megerősíti báró Prónay Györgynek ez ügyben tett nyilatkozatát, amidőn beismeri, hogy: »báró Perényi Zsigmondnak és báró Prónay Györgynek velem ismertetett vallomásaiba előadom, hogy; azok a valóságnak megfelelnek. Tényleg úgy történt, hogy nekem báró Prónay György tudomásomra hozta, hogy valaki Bethlen miniszterelnökkel közölte, hogy ilyen akcióról van szó és egyúttal báró Prónay közölte velem, hogy a miniszterelnök az egész akciót helyteleníti, elítéli és egyenesen eltiltja s engem általa, t. i. Prónay által, arra utasít, hogy a dolognak járjak utána s amennyiben tényleg megállapítok valamit, akadályozzam meg az akciót és eljárásom eredményéről tegyek jelentést a miniszterelnöknek. Én jelentést senkinek sem tettem.« (X. 91.) A leghatározottabban megcáfolja végül Rába Dezsőnek a kijelentését Nádosy Imrének a kir. ügyészségen tett vallomása, melyben előadja, hogy: »előadom, hogy ilyen kijelentést ön nem tettem és nem is hallottam, hogy jelenlétemben valaki ilyen kijelentést tett volna. Állítom, hogy én az egész pénzhamisítási ügyről, az egy Baross Gábort kivéve,

senkinek sem szólottam. A Perényi-féle levéllel történetekkel kapcsolatban a valóság az, hogy a miniszterelnöktől a Prónay útján kapott utasításhoz képest a hercegnek megmondtam, hogy az értékesítést hagyja abba, de ezzel kapcsolatban nem mondtam azt is, hogy a miniszterelnök rendelete csak formalitás lenne, és hogy a miniszterelnök hallgatólag tűri a dolgot, vagy hogy a levél írása csak a genfi útra való tekintettel történt volna.«

Mіндеzen határozott és teljesen aggálytalan vallomásoktól és nyilatkozatoktól eltekintve, megcáfolják Rába Dezső kijelentését a bizottság által kétségtelenül megállapított alábbi tények, amelyek homlokegyenest ellenkeznek a kijelentés alapjául szolgáló tényállásokkal. Rába Dezső vallomása szerint a miniszterelnök arra utasította volna Nádosyt, hogy mindaddig, amíg ő Genfben van, ne csináljanak semmit, mire a herceg és Nádosy meg is állapodtak abban, hogy ez idő alatt nem is csinálnak semmit; addig Nádosy sem az útleveleket, sem a kurírigazolványt nem szerzi meg s a külföldi kiküldöttek sem fognak addig elutazni. Ezzel szemben pedig a való tényállás az, hogy Nádosy megszerezte a külföldi kiküldöttek útleveleit; december 3-án eljárt a külügyminisztériumban Jankovich kurírigazolványának megszerzése céljából; 7-én a kurírigazolványt meg is szerezte, a hamispénzt tartalmazó csomagokat lepecsételteti s Jankovich december 10-én elutazik Budapestről végzetes útjára Amszterdamba, illetőleg Hágába. Mindezen tények pedig történnek a miniszterelnöknek Genfben történt elutazása után, illetőleg ott tartózkodása alatt és visszaérkezése előtt, kétségtelen bizonyítékaul annak, hogy a Rába által hivatkozott utasítás, illetőleg beszélgetés és megállapodás meg nem történt. Rába második közvetett úton szerzett vélt bizonyítéka a hercegnek Szörtsey

Józseffel folytatott állítólagos beszélgetése. Ennek a magában véve a bizonyítás szempontjából teljesen értéktelen állításnak valóságát is teljes mértékben megdönti Szörtsey Józsefnek a kir. ügyészségnél tett vallomása, amelyben ezen állítást megcáfolja.

A bizottság megállapítja, hogy Rába Dezső vallomása sok tekintetben ingadozó, hogy továbbá abban számos ellenmondás van, amelyek részben gyengítik, részben pedig teljesen megcáfolják a vallomásában foglalt, s közvetett tudomás alapján szerzett állítások ténybeli 'valóságát. Hogy az ellenmondások közül csak néhányra hivatkozzunk:

a) Rába a bizottság előtt tett vallomásában előadja, hogy ő kezdetben a rendőrségi nyomozás során hazafias kötelességének ismerte hallgatni s a vallomástételt megtagadni: »Erre a rendőrség emberei valóságos attakot intéztek ellenem, s mondták, hogy egész hamis felfogásom van a dologról, azzal, hogy hallgatok nem teljesítek hazafias kötelességet, ellenkezőleg, ártok a hazafias ügynek«, mondja vallomásában, »gyúrtak és megdolgoztak úgy, hogy reggel fél 4 óráig tartott az a vallomás, mely folyamán nagy nehezen kihúztak belőlem egyet-mást.« »Különben sohasem vallottam volna egy szót sem és itt sem mondanék semmit.«

Vájjon, ha a kormány tényleg tudott volna az akcióról s tényleg hozzájárult volna hallgatónak ahhoz, mivel lenne magyarázható a nyomozó rendőrhatóságok azon, – nyilván felsőbb utasítás alapján tanúsított – erélye s nem volna-e természetesebb és indokoltabb, hogy nyomozó közegeinek a legerélyesebb nyomozás helyett a bűncselekmény eltussolására ad utasítást?

b) A herceg és Nádosy abban állapodtak meg, hogy amíg a miniszterelnök Genfben van, addig nem csinálnak semmit, addig a külföldi kiküldöttek sem indulnak el. »Ez – szerinte – tényleg így is

történt.« Ezzel ellentétben a való tény, hogy Nádoss a miniszterelnök elutazása után s Genfben tartózkodása alatt szerezte meg az útleveleket, Jankovich futárigazolványát, pecsételtette le a külügyminisztériumban a hamis bankjegyeket s utaztak el Jankovich, Marsovszky és Mankovich Amszterdamba a bankók értékesítése céljából.

c) Az akció céljával kapcsolatban Rába előadja, hogy »ha ez sikerül, akkor meg fog változni a kormány.« Majd később: »azt magától értetődőnek tartotta mindenki, hogy ha az ő tervei sikerülnek, akkor a kormány változás okvetlenül, automatikusan be fog következni.« Ezt egyébként, hogy az akció egyik célja a kormány eltávolítása, megbuktatása, a részesekek közül többen is hangoztatták, így Jankovich, Marsovszky és Mankovich hágai kihallgatásuk során. Vajjon elképzelhető-e logikusan, hogy egy kormány támogasson, fedezzen egy oly akciót, amelynek célja a kormány megbuktatása, eltávolítása? Az összefüggés célszerűtlensége, a kormány terhére rótt tényállás, ténybeli valótlansága nyilvánvaló.

d) Rába Dezső vallomása szerint Baross Gábor is nyilván, miként állítása szerint a többi résztvevők, tudtak arról, hogy a kormány támogatja az akciót. Ha azonban ez az állítás a valóságnak megfelelne, ha a kormány tényleg tudott volna a pénzhamisítási akcióról, akkor miért közölte Baross annak tervét Horváth Loránd és illetve Kozma Miklós útján a miniszterelnökkel? Ama tény, hogy Baross aggályaitól gyötörve, kötelességének látta a készülő akciót a miniszterelnök tudomására hozni, természetes indokát csakis abban találhatja, hogy a miniszterelnök nem tud a dologról, s hogy Baross is ennek tudatában volt, amidőn a közlés megtételét elhatározta.

Rába Dezső vallomásának értékére nézve a legjellemzőbb Windischgraetz Lajos hercegnek a pótnyomozás során tett vallomása, melyben azon kérdésre : való-e, hogy a herceg a frank hamisítási akció kezdetén Rába jelenlétében beszédet tartott s ez alkalommal említette, hogy »kormánykörök vannak az ügyben« és hogy »a kormány tud a dologról*, kijelenti, hogy: »én ilyen előadást Rábának sohasem tartottam, hanem mivel ő titkárom volt és előtte semmit sem titkoltam, ő szerezhette magának képet az ügyek általános menetéről, s azt a tudomást, amelyet szerzett, a fantáziájában úgy építette ki, hogy az ügybe bekapcsolt magas személyeket, mint például Nádosyt identifikálhatta a kormánnyal, én azonban neki ilyet sohasem mondtam.«

Megállapítja a bizottság, hogy Rába Dezső vallomásán kívül a bűncselekmény még két másik részesének vallomásában is történt hivatkozás arra, hogy a kormánynak az ügyről hallgatólagos tudomása volna. Így Kurtz Sándor a nyomozás során tett vallomásában előadja, hogy »Windischgraetz határozottan kijelentette, hogy a háttérben a kormány nemcsak hogy jóindulattal kezeli az ügyet, hanem támogatni is fogja.« Majd Virágh János, a Térképészeti Intézet egyik alkalmazottja ugyancsak a nyomozás során tett vallomásában : » Gerő megnyugtató, hogy több magasállású úrnak van tudomása a dologról, így a miniszterelnök nevét is említette, továbbá, hogy a főkapitány is informálva van.« Megállapítja ezzel kapcsolatban a bizottság, hogy ezen vallomásokat hasonlóképpen csak közvetett úton, hallomásból szerezték ezen feltevéseiket, anélkül, hogy azok valóságáról meggyőződést szerezhettek volna.

Azt, az előadottak alapján csak feltevéseken nyugvó állítást, mely szerint a kormány, illetve a miniszterelnök tudott az akcióról,

avagy hogy ahhoz hallgatólagosan hozzájárult, az előadottakon kívül a leghatározottabban megcáfolják a következő tények:

a) Nádós Imrének a kir. ügyészségen tett vallomása, melyben a rra a kérdésre, hogy: »Igaz-e, hogy kormánykörök vannak az ügyben és a kormány tud a dologról«, előadja, hogy: »Egy szó sem igaz abból, hogy kormánykörök és a kormány tudott volna a dologról.«

b) Haits Lajos vezér tanácsnoknak, a Térképészeti Intézet vezetőjének 1924. évi december hó 31-ével történt nyugdíjazása. Kétségtelen tény, hogy ha a kormány tud a frankhamisítás ügyéről s azt támogatja, nem rendeli el a Térképészeti Intézet vezetőjének az akció közepén való nyugdíjaztatását, hogy helyébe más egyént kelljen abba beavatni, a titkot kiszolgáltatni s esetleg kockára tenni a vállalkozás teljes sikerét. Holott a kormánynak, ha tényleg tudott volna az akcióról, mi sem lett volna könnyebb, mint az intézet vezetőjét helyén továbbra és meghagyni az akció befejezéséig.

c) Haits Lajos vezértanácsnoknak a bizottság előtti meghallgatása során tett kijelentése, mely szerint a kormány, azaz a miniszterelnök neve az akció során soha szóba nem jött, előtte Windischgraetz és Nádós a kormányra, illetve a miniszterelnökre soha nem hivatkoztak. Márpedig kétségtelen, hogy ha a kormány támogatta volna az akciót, bármely formában is, lehetetlen, hogy épp a Térképészeti Intézet vezetője előtt hallgatták volna el ezen kétségtelenül igen fontos ténykörülmenyt. Megállapítható az előadottakból, hogy arra vonatkozólag, hogy a kormánynak az akcióról tudomása lett volna, azt bármi módon is támogatta volna, nemcsak hogy pozitív adat nincsen, de sőt a felhozott ténykörülmenyek, bizonyítékok és logikus következtetések ezen feltevésnek épp az ellenkezőjét igazolják.

A nyomozás során Nádosy Imre a fentebb előadottak szerint maga adta elő vallomásában, hogy a kormánynak egyetlen tagjával sem beszólt az akcióról, sőt a miniszterelnöktől kifejezett és határozott utasítást kapott a nyomozásra és amennyiben bűncselekmény jelenségei mutatkoznának, annak a megakadályozására. Windischgraetz Lajos herceg a hozzá ez irányban feltett kérdésekre vonatkozólag a vallomástételt megtagadta; de hogy neki sem volt jogában még csak feltételezni sem ama körülményt, hogy akciója a kormány támogatásával találkozik, azt a már előadottakon kívül meggyőző erővel bizonyítja a miniszterelnöknek a bizottság előtt tett nyílt, határozott és minden tekintetben aggálytalan, tényekkel és vallomásokkal is alátámasztott következő nyilatkozata: »Az, hogy az én tudtommal és hozzájárulásommal folytatták volna ezek az urak az ő működésüket, merő hazugság. Ellenkezőleg, ha Windischgraetz egyáltalán tudott valamit arról, hogy mi az ön felfogásom a pénzhamisításról, úgy azt kellett, hogy tudja, hogy én mindenféle pénzhamisítást, akár irredenta, akár hasonló célra történjék is, a leghatározottabban elítélek és hogy Nádosyt ilyen próbálkozásoknak megakadályozására kimondottan utasítottam volt.

Ennek bizonyítékául fel kell említenem egy beszélgetést, amely ezelőtt három-négy évvel folyt le köztem, Teleki Pál gróf és Nádosy között. Ennek a beszélgetésnek előzményei a következők: Körülbelül három évvel ezelőtt, úgy emlékszem, hogy 1923. elején, de lehet, hogy korábban, már 1922-ben, felkeresett Windischgraetz engem és közölte, hogy néhány barátjával megbeszélte azt a tervet, amely szerint az a szándékuk, hogy az irredentával foglalkozó egyesületek, illetve személyek ezen tevékenységük tekintetében

közös vezetés alá helyeztessenek, közöttük az addig fennállott és a nyugat-magyarországi akciókor tapasztalt súrlódások, rivalitások kikapcsoltassanak, a király kérdésben fennálló nézeteltérések, amelyek a súrlódásokat addig fokozták, lehetőleg megszüntetessenek és ezeket az ellentéteket háttérbe szorítsák s irredenta működésükben a kormány irányításának magukat alávéssék.

Miután én elvileg ellene voltam mindig annak, hogy társadalmi egyesületek irredentával egyáltalában foglalkozzanak és ez ellen éppen abban az időben erős küzdelmet is folytattunk, de ezen felül Windischgraetz személyisége iránt politikai szempontból is a legnagyobb bizalmatlansággal voltam, általánosságban közöltem vele aggályaimat és azt, hogy döntésemet majd Nádosy útján fogom tudomására hozni, mint aki ilyen ügyekben illetékes. Megjegyzem, hogy Windischgraetznek előadásában nem volt egy szó sem arról, hogy pénzhamisítási tervvel is foglalkozik. Ez után magamhoz kérettem Nádosyt és közöltem vele, hogy a Windischgraetz által előadott tervhez nem járulok hozzá úgy elvi, mint személyi okokból. Kifejtettem, – úgy emlékszem, – előtte, hogy mindenféle irredentavállalkozás a tőlünk elcsatolt területen a magyarságnak csakis bajt okoz, ottani működésükre tehát semmi szükség nincsen. Ha pedig közöttünk és valamely szomszédunk között komoly konfliktus ütne ki, akkor azok a személyek, akik szabadcsapatként akarnának működésbe lépni, amúgy is katonai védkötelezettségüknek kellene, hogy eleget tegyenek, nincs tehát semmi szükség arra, hogy itt előre organizálódjanak. E beszélgetés közben jött be Teleki Pál gróf, aki, úgy emlékszem, más ügyből kifolyólag jelentkezett volt, az is lehetséges azonban, hogy Teleki előbb jött és később Nádosy, mert csak arra emlékszem

bizonyosan, hogy a beszélgetésnek Nádosityra vonatkozó része Teleki jelenlétében folyt le. Teleki jelenlétét ugyanis e beszélgetésnél kívánatosnak tartottam, miután ő a külföldi propaganda vezetésével volt részemről megbízva. Ekkor Teleki említette, hogy ő szintén hallott erről a tervről, és hogy ő úgy értesült, hogy Windischgraetz olyan tervvel is foglalkozott, amely szerint a magyar irredenta céljaira szükségelt anyagi eszközöket valamely idegen pénz hamisítása útján teremtsék elő. Egyúttal azonban közölte azt is, hogy Windischgraetz e tervről már lebeszélte, amire én azt mondtam, hogy ez annál komolyabb ok arra, hogy ne járuljak hozzá ilyen irredenta-központ tervéhez. – Ugyanakkor, – és erre a leghatározottabban emlékszem – Nádositynak Teleki jelenlétében a lelkére kötöttem, hogy ha ilyen pénzhamisítási terv megvalósítására irányuló cselekményt észrevenne, elvárom tőle, hogy ezt feltétlenül meg fogja akadályozni. Közöttem és Teleki között, közöttem és Nádosity, vagy Windischgraetz között, vagy közöttem és bárki más között addig, amíg Kozma ismert közlését nekem megtette, erről az ügyről egyáltalában nem volt többé szó. Nem is hallottam, hogy ilyen irredenta-központ létesült volna, sem akcióinak nyomát nem láttam ; azóta sem Nádosity sem Windischgraetz, sem más valaki nem közölte velem, hogy bárminő ilyen pénzhamisítás folyna, vagy hogy azzal foglalkoznának. Windischgraetz 1923-ban, 1924-ben több ízben, talán háromszor vagy négyszer fogadtam még, azonban útlevel- és más ügyeiből, talán valami üzleti ügyéből kifolyólag is, 1925-ben, – ha jól emlékszem – egyáltalában nem is járt nálam, de ezen alkalmakkor sem volt szó többet közöttünk az említett ügyekről.«

Ha már most az előadottak után vizsgáljuk, hogy miből meríthették az akció egyes másodlagos szerepet játszó részesei ama feltevésüket, hogy az akció kormánytámogatásban részesül, úgy az egyes vallomások mérlegelése és az ismert tények összevetése alapján csak a következő logikus következtetésre lehet jutni: Windischgraetz Lajos herceg a résztvevők szemében nagy vagyonnal, előkelő társadalmi állással bíró, miniszter viselt ember, akinek személye magában véve is számba vehető súllyal esik latba az akció komolyságának mérlegelésénél, cél gyanánt hazafias jelszavakat hangoztat a céljainak megnyerendők előtt, akik legnagyobbreszt elszakított területekről származnak, hivatkozik a trianoni béke igazságtalanságaira, szorító béklyóira s megcsilllogtatja szemük előtt a régi, Nagy magyar ország csillogó, reményteljes délibábját. »A határok visszaszerzése, a politikai célok elérése, katonai úton, fegyveresen nem érhető el, mert ahhoz gyengék vagyunk, ahhoz pénz, sok pénz kell« – hangoztatja ismételten a céljainak megnyerendők előtt. A célok hazafias voltának feltüntetése és a hazafias kötelességek hangoztatása után jött a tervek keresztülvitelének plauzibilissá tétele. Végül az utolsó ellenvetésnek, az esetleges rizikónak aggodalmait eloszlatni ott volt Nádosity Imre országos főkapitány, akinek magas hivatali állása alkalmas volt ama látszat feltüntetésére, hogy az; akció mögött a kormány áll s hogy ily módon a részvétel büntetőjogi kockázattal nem jár.

Hogy ezen logikai következtetés kétségtelenül helyes és egyedül helytálló, mi sem igazolja jobban, mint Windischgraetz Lajosnak a Nádosity Imre szerepével kapcsolatban már idézett vallomásai, melyek szerint ő Nádosity Imrét ebben az ügyben mintegy hátvédőnek tekintette, mert úgy vélte, hogy Nádosity mint

országos főkapitány, hivatali állásával is fedezi az ő – Windischgraetz – akcióját, azáltal, hogy azt nemcsak hogy nem akadályozza meg, hanem egyenesen elősegíti és támogatja.

Támogatja továbbá Nádasy Imrének vallomása, melyben hivatkozik arra, hogy őt Windischgraetz az akciónak hazafias jelszavak hangoztatásával nyerte meg, majd vallomásának további részében: »Arra nem gondoltam, hogy az akció sikertelensége esetén hazámnak bajokat okozhatok, mert előttem, laikus előtt oly plauzibilissé tudta tenni a herceg a hamisítványok értékesítésének keresztülvitelét, hogy abban teljesen megnyugodtam.« Támogatja a sok hasonló tartalmú vallomás^ közül Haits Lajos vezértanácsoknak a bizottság előtt tett nyilatkozata : »Én is magyar ember vagyok és az ön mellemet is megfekszi Trianon. Nem tudok lélekzetet venni. Elszakított területre való vagyok én is. Amíg élek, talán nem jövök abba a helyzetbe, hogy lássak megint egy egész Magyarországot. Akkor láttam ezt a kecsegtető nyilatkozatot, egy tiszta, hazafias akciónak van szó, amely esetleg visszasegíti az országot.« Majd pedig vallomása további részén: »Amidőn felettes hatóságról volt szó, Windischgraetz mindig megnyugtatót, utalt Nádasyra és azt mondta, hogy Nádasy csak elég tekintély.«

Végül Kurtz Sándor főtanácsnok nyomozás során tett vallomásának következő része: »Windischgraetz főleg azzal érvelt, hogy a kormány jelen esetben felettes minisztériumom hivatalosan nem vehetné tudomásul azt a bejelentést. Ha azonban minden áron garanciát akarok arra nézve, hogy ez egészen komoly háttérű és hazafias célt szolgáló ügy, úgy hajlandó engem azonnal Nádasy főkapitányhoz vinni.«

Ily körülmények között megérthető a résztvevők – bár ténybelileg alaptalan – feltevése, megállapítható, hogy miként

értelmezendő »a kormánytámogatás« hangoztatása az egyes résztvevők részéről.

A miniszterelnök levele

A bizottság a politikai felelősség szempontjából vizsgálat tárgyává tette ama körülményt, vajjon Kozma Miklósnak, a Magyar Távirati Iroda főnökének a miniszterelnökkel történt közlése után nem merültek-e fel oly jelenségek, amelyekből a miniszterelnök politikai felelőssége megállapítható lenne?

Mindenekelőtt megállapítja a bizottság, hogy Kozma Miklós közlése »feljelentés«-nek, oly komoly természetű értesítésnek, amelynek Folytán feltétlenül indokolt lett volna a rendőrségi eljárás megindítása, nem volt tekinthető. Megállapította ezt a bizottság a közlés tartalmából, módjából és annak összes mellékkörülményeiből. Miként az Kozma Miklósnak a bizottság előtt tett és a nyomozás során tett vallomásával lényegében megegyező, de a miniszterelnöknek a bizottság előtt tett nyilatkozatával, valamint Baross Gábor terheltnek és Horváth Loránd tanúnak egybehangzó vallomásával megerősített előadásából tényként állapítható meg, hogy nevezett a miniszterelnöknek tudomására adott ténykörülményekről közvetett úton, oly egyén útján értesült, akit ő nem ismert, soha nem látott, s aki közlése szerint szintén csak közvetett úton jutott a közölt titok birtokába.

Maga Kozma Miklós sem tartotta komolynak ily módon szerzett értesülését, úgy, hogy előadása szerint sokáig gondolkozott rajta, hogy ezen – saját szavaival élve – »fantasztikus marhaságot« a miniszterelnökkel egyáltalában közölje-e? Végül is úgy döntött, hogy mint » kuriózum«-ot közölni fogja. Hogy mennyire

»kuriózum«-nak és »fantasztikumának tartotta a közlést, mi sem igazolja jobban, mint a közlés módja. Nem keresi a feltétlen alkalmat a közlés megtételére. Várja az alkalmat, melyet a véletlen szolgálat számára a nemzetgyűlés folyosóján, amidőn a miniszterelnök az ülésteremből jövet a folyosón emberek ostromának kiteve, szobája felé siet. Menetközben, sűgva, hogy a körülállók ne hallják, közli a miniszterelnökkel ugyancsak nem komolynak tekinthető formában: »Kegyelmes Uram! Egy olyan fantasztikus marhaságot jelentettek nekem tegnap, amelyet alig akarok neked elmondani, de egy úr, akit ön nem ismertem, és akinek a nevét nem mondhatom meg, azt közölte velem, hogy a Nemzeti Szövetségben francia frankok vannak, amelyek állítólag rossz hamisítványok és ezek értékesítésére állítólag rövid időn belül sor kerül.«

A közlésnek a miniszterelnök nyilván annak módja miatt különösebb jelentőséget nem tulajdonított, aminek meggyőző bizonyítéka ama körülmény, hogy a közlést tevő személyét is elfelejtette, s az csak később, Kozma Miklós személyes jelentkezése után jutott eszébe. Ha már most figyelembe vesszük a közlés módját, figyelembe vesszük a miniszterelnök előadását, mely szerint hozzá, a hasonló név, névtelen, gazdátlan és fantasztikus közlések, puccskísérletek stb. százai érkeztek, természetesnek és érthetőnek fogjuk találni, hogy a miniszterelnök Kozma Miklós közlésének sem tulajdonított nagyobb fontosságot, mint amilyent annak maga a közlő tulajdonított és amelyet az a közlés formájánál fogva megérdemelt.

Szükségesnek tartja a bizottság megjegyezni, hogy Kozma Miklós a miniszterelnökkel nem közölte Windischgrätz herceg nevét, mert miként maga adja elő a bizottság előtti meghallgatása

során, maga döbbsent meg, hogy egy nevet így megmondjon, kapcsolatban a fantasztikusnak minősített tervvel. Bár a miniszterelnök – előadása szerint – a komolytalan formában tett közlésnek különösebb jelentőséget nem tulajdonított, tekintettel arra, hogy a Nemzeti Szövetségről volt szó, amelynek élén egy megbízható és közbecsülésben álló férfiú állott, akit egyben a miniszterelnökhöz meleg barátság is fűzött, levelet intézett hozzá – báró Perényi Zsigmondhoz – s a vele közölt állítással kapcsolatban információt kért.

A bizottság megállapítja, hogy a miniszterelnök ezen intézkedése során semminemű mulasztást nem követett el. Annak megállapítása után ugyanis, hogy Kozma Miklós közlése feljelentésnek minősíthető semmi körülmények között nem volt, s hogy az a közlés módjánál fogja többnek egy anonim feljelentésnél értékelhető nem volt, természetesen következik, hogy a mulasztást a miniszterelnök akkor sem követett volna el, ha azt a többi anonim feljelentések sorára juttatva, semmi intézkedést nem tesz. Csak túlzott lelkiismeretességnek és figyelemnek lehet minősíteni, hogy ennek dacára felvilágosításért fordul barátjához, báró Perényi Zsigmondhoz, akiről tudja, hogy inkorrekt dologra nem vállalkozik, kérve, hogy az ügynek nézzen utána s a tárgyban őt megnyugtassa. Br. Perényi Zsigmond válaszlevelében – melyet a miniszter közvetlenül Genfben való elutazása előtt vett kézhez, – a tekintetben tényleg megnyugtatta a miniszterelnököt, hogy a Nemzeti Szövetség birtokában hamis frankok nincsenek, ilyenek értékesítésével, vagy hasonló manipulációkkal sohasem foglalkozott, és a jelenben sem foglalkozik. Közli azonban a miniszterelnökkel, hogy ebben az ügyben bizonyos információkat szerzett, amelyeket szóbelileg szeretne a miniszterelnökkel közölni.

Megállapítja a bizottság, hogy br. Perényi Zsigmond levele semmi oly új tényállítást nem tartalmazott, amely a miniszterelnökben megerősíthette volna Kozma Miklós közlésének a komolyságát. A levél a Nemzeti Szövetségre vonatkozó tényállítással kapcsolatban kifejezetten cáfolatot tartalmazott. Ama további közlés, mely szerint: »Ebben az ügyben sikerült bizonyos információkat szerezni«, nem tartalmazott oly határozott formájú tényállítást, amely magában véve komoly nyomozási eljárás alapjául szolgálhatott volna. Ehhez legalább is szükség volt arra, hogy br. Perényi Zsigmond tényleg közölje is azon információkat, amelyeket beszerzett. Arra azonban már a miniszterelnöknek módja nem volt, hogy br. Perényit személyesen hallgathassa meg, mert hiszen köztudomás szerint a levelet közvetlenül genfi elutazása előtt vette kézhez, amidőn már br. Perényi meghallgatására kellő idővel nem rendelkezett, mert az országnak a genfi tárgyaláson sorra kerülő eminens érdekei teljes mértékben igénybe vették minden rendelkezésre álló rövid idejét. Feltéve azonban, hogy a miniszterelnök tényleg tudott volna időt szakítani br. Perényi Zsigmond meghallgatására és az általa beszerzett információk, – amelyek végeredményben a nyomozási eljárás megindításához alkalmatlanok is lehettek – tényleg olyanok lettek volna, amelyek alapján a nyomozási eljárást meg kell indítani, a bizottság megállapítása szerint akkor sem tehetett volna többet, mint tett ténylegesen a jelen esetben.

A miniszterelnök br. Perényi Zsigmond levelének vétele után az államtitkárját, br. Prónay Györgyöt megbízta, keresse fel Nádossy Imre országos főkapitányt, közölje vele az előzményeket, adja át neki az utasítást, hogy nézzen utána a dolognak, s ha van benne valami, akadályozza meg. A miniszterelnök tehát –

bár a közlés ténybeli valósága előtte megerősítve nem lett, megtette intézkedését, melynél többet akkor sem tehetett volna, ha komolyabb ténybeli adatok birtokában lett volna, – utasította a nyomozás lefolytatására az arra legilletékesebb faktort, a rendőrség országos főkapitányát.

A bizottság megállapítása szerint semminemű indok nem forgott fenn az intézkedés megtétele időpontjában az országos főkapitány személyével szemben való bizalmatlanságra, mert hiszen a gyanúnak még a leghalványabb árnyéka sem forgott fenn a tekintetben, hogy nevezett a bűncselekményben részes volna. De nem foroghatott volna fenn ezen gyanú akkor sem, ha a miniszterelnök a br. Perényi levelében jelzett »információ«-t tényleg intézkedése előtt meg is kaphatta volna. Ezen következtetés helyes és logikus volta megállapítható br. Perényi Zsigmondnak, a bizottság előtti meghallgatása során tett következő nyilatkozatából: »Sajnos, a miniszterelnök úr engem másnap nem fogadhatott, de talákoztam br. Prónayval, aki nekem azt mondotta, hogy a levelet átadta és a miniszterelnök , úr őt bízta meg azzal, hogy szigorú utasítást adjon Nádasy Imrének az eljárásra. Én teljesen nyugodt voltam, mert meg voltam győződve, hogy az ügy el van intézve.« Br. Perényi Zsigmond tehát maga sem tudott volna oly adatokat szolgáltatni a miniszterelnöknek, amelyből az Nádasy Imre bűnrészessége tekintetében a legcsekélyebb gyanút is táplálhatta volna. Megállapítható ez már magából abból a tényből, hogy a miniszterelnökhöz intézett levelében erről említést sem tesz, s hogy csak a levelet vivőbáró Prónay Györgyöt kérte meg annak a közlésére, hogy a levélben említett »információról«, arról tehát, amit szóbelileg közölhetne, Nádasy Imre is tud. Hogy pedig ezen üzenetet hogyan értelmezte

báró Perényi Zsigmond, az megállapítható tény gyanánt a bizottság meghallgatása során tett következő nyilatkozataiból: »Nem is álmodtam, hogy Nádosy talán mintegy annak a bűnszövetkezetnek – hogy úgy mondjam – tagja lehet. Én csak azt hittem, hogy ő vagy azért, mert barátai vannak benne, vagy más okból nem akar ebben az ügyben eljárni. Ez volt a benyomásom.« Majd: »Én t. i. nem tételeztem fel Nádosyról az utolsó pillanatig sem, hogy aki rendőrminiszter volt, aktív résztvevő lehessen ebben a társaságban. Csak azt hittem, hogy akár azért, mert barátai vannak benne, vagy más okból, amelyeket nem ismerek, nem kívánt ellenük eljárni.« S amaz állítását, hogy Nádosy tud a dologról, úgy értelmezte, hogy: »tud róla és meg tudja akadályozni.« Megállapítható, hogy báró Perényi Zsigmond soha nem aggályoskodott a tekintetben, hogy a nyomozással Nádosy lett megbízva, nyugodt volt, amidőn ezt Próray bárótól megtudta, s miként azt a bizottság előtti meghallgatása során is kijelentette, meggyőződése volt, hogy az a feltevése, hogy Nádosy tud a dologról, az ügy megoldására nézve káros nem lehet. Ezt igazolja egyébként az a tény is, hogy báró Perényi Zsigmond »információ «-it mással nem is tartotta szükségesnek közölni.

Báró Próray György államtitkár a miniszterelnök megbízását Nádosy Imrével közölte is. A nyomozás során tett vallomásaival egybehangzóan, a bizottság előtti meghallgatása alkalmával tett nyilatkozata szerint még aznap, amikor a miniszterelnök megbízását vette, az Apponyi téren találkozót Nádosy Imrével, megmondotta neki, hogy a miniszterelnöktől jön, elmondotta az előzményeket, hogy t. i. Perényi írt egy levelet a miniszterelnökhöz, s átadta a miniszterelnök utasítását : »Nézz utána annak a dolognak, tedd meg a szükséges lépéseket és

akadályozd meg azokat a dolgokat.« Felhívta egyúttal, hogy az ügyről a miniszterelnöknek Genfből való megérkezése után tegyen jelentést.

Báró Prónay György előadása szerint ugyanekkor megkérdezte Nádosy Imrét, hogy vannak-e ez ügyben bizonyos értesülései, mire Nádosy azt felelte: »igen, neki is vannak már bizonyos értesülései, úgy tudja, hogy Windischgraetz foglalkozik ilyen dologgal«. Nádosy Imre a nyomozó hatóságok előtt tett vallomása során beismerte, hogy a miniszterelnök báró Prónay György útján küldött utasítását átvette s hogy báró Prónay Györgynek vonatkozó vallomásai a valóságnak megfelelnek. Beismeri egyúttal azt is, hogy az utasítás dacára semmit sem tett. Báró Prónay Györgynek a bizottság előtti meghallgatása során tett előadásából tényként állapítható meg, hogy nevezett a Nádosy Imrével való beszélgetésről senkinek említést, illetve jelentést nem tett. Indokolja ezt báró Prónay György a következőkben: 1. mert a miniszterelnök közvetlenül Nádosy Imréhez utasította; 2. a nyomozás elrendelésére a legilletékesebb fórum Nádosy volt ; 3. feltétlenül hitte, hogy a legilletékesebb fórumhoz vannak adressálva a miniszterelnök utasításai ; 4. meg volt győződve, hogy Nádosy az utasításnak eleget fog tenni; 5. a múltban is előfordult, hogy a miniszterelnök adott utasítást Nádosynak vagy személyesen vagy általa s azt mindenkor teljesítette. Kijelentése szerint »akkor még kissé fantasztikusnak és hihetetlennek találta az egész dolgot. Meg volt győződve róla, hogy a legilletékesebb emberhez vannak adressálva az utasítások és szentül meg volt győződve, hogy Nádosy azoknak eleget fog tenni, mert azt hitte, hogy Nádosy hivatalos állásánál fogva tud arról a dologról.« Annál is inkább meg volt erről győződve, mert miként a bizottság előtt

kijelentette, találkozásuk alkalmával »semmi olyat Nádosy nem mondott, amiből azt következtethette volna, hogy nem jó helyen tett jelentést. Amikor Nádosyval erről a dologról beszélt, abszolúte nem lepődött meg. Ezt is úgy vette, mint a miniszterelnök úrtól jött utasítást, mint amilyen minden más utasítás szokott lenni.«

Megállapítja a bizottság, hogy a miniszterelnök december hó 13-án érkezett vissza Genfből. Akkor már Jankovich Arisztid, aki december hó 10-én utazott el Budapestről, Amszterdamban volt s másnap, december hó 14-ön megtörtént a letartóztatása. Báró Prónay György a miniszterelnöknek közvetlenül megérkezése után jelentést megbízatásának teljesítéséről nem tett. December hó 17-én rövid időre ugyan fenn volt a miniszterelnöknél, ez alkalommal azonban megbízatásának teljesítéséről jelentést nem tett. Csak december hó 24-én jelentette a miniszterelnöknek, hogy megbízatásában eljár s a nyert utasítást Nádosynak átadta.

A bizottság az előadottak alapján tényként állapította meg, hogy a miniszterelnök Kozma Miklós közlésével, illetve báró Perényi Zsigmond levelével kapcsolatban a kellő intézkedéseket megtette, s hogy azok megtétele során őt a legcsekélyebb mulasztás sem terheli.

A rendőrségi nyomozás

A bizottság eljárása során beható vizsgálat tárgyává tette a rendőri nyomozás egész menetét s ezzel kapcsolatban a belügyminiszter eljárását is, a politikai felelősség szempontjából. Miként az a bizottság által megállapított tényállásból kitűnik, a belügyminiszter a pénzhamisítás bűnügyéről december hó 18-án értesült, amidőn a miniszterelnök közölte vele gróf Khuen Héderváry Sándor rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter jelentését, amely

szerint Jankovich Arisztidet Hollandiában hamis frankok forgalomba hozatala miatt letartóztatták. Egyszersmind közölte a miniszterelnök a belügyminiszterrel azt is, hogy Nádosity országos főkapitány is járt nála, akit utasított, hogy a belügyminiszternek az ügyben jelentést tegyen.

A megállapított tényállás szerint Jankovich Arisztid letartóztatásáról az első értesítés Hágából érkezett, Forster hágai magyar követtől, aki december hó 14-én feladott s ide 15-én délelőtt érkezett táviratában értesíti a külügyminisztériumot, hogy Jankovichot Hágában egy hamis ezerfrankos bankjegy váltása közben letartóztatták, s nevezett arra hivatkozik, hogy Nádosity országos főkapitány által titkos misszióban küldetett ki. A követ egyúttal távirati választ kért a pénzváltás jóhiszeműsége s a hivatalos kiküldetés fennállása tekintetében. A külügyminisztérium annak megállapítása után, hogy Jankovich az országos főkapitány ajánlása, illetőleg személyes közreműködése folytán kapott futárigazolvánnyal utazott hivatalos küldetésben, a távirat elintézése gyanánt terjes jóhiszeműséggel azt válaszolta, hogy a pénzváltás kétségtelenül jóhiszemű, kiküldetés fennáll. A kiküldetés körülményeire és Jankovich Arisztid személyére való tekintettel a külügyminisztérium teljes jóhiszeműséggel lehetett ama feltevésben, hogy Jankovich valamely kellemetlen félreértés áldozata lehet.

A következő napon, december hó 16-án érkezett a hágai kir. követségtől a második távirat, amelyben a külügyminisztériumot arról értesíti, hogy Jankovich Arisztidnek Amszterdamban megtalált poggyászában egész koffer hamis bankjegy találtatott. Ezen távirat vétele után a külügyminisztérium még aznap utasította a hágai követet, hogy Jankovich Arisztid

érdekében minden intervenciótól tartózkodjék és hogy az ügyre nézve az illetékes hatóságtól szerezzen bizalmas információkat. A hágai követnek ezen távirati közlése fontos jelentőségű volt és alapul szolgálhatott volna a nyomozási eljárás megindítására, azonban még ugyanaznap, tehát december hó 16-án este érkezett a hágai kir. követség egy harmadik távirata, amelyben arról értesíti a külügyminisztériumot, hogy megelőző táviratában foglalt információja – mely szerint Jankovich Arisztid poggyászában hamis frankok találtattak – megerősítést nem nyert, ily módon tehát az első adat, amelynek alapján a nyomozási eljárás megindulhatott volna, megdőlt.

December hó 17-én gróf Khuen-Héderváry Sándor a miniszterelnökkel szóbelileg közli a hágai táviratok tartalmát. Ugyanezen vagy a rákövetkező napon a miniszterelnök kihallgatáson fogadja Nádosity Imrét, aki beismeri, hogy a miniszterelnöknek báró Prónay György útján küldött értesítését megkapta, annak azonban eleget nem tett. Hibásnak érzi magát, hogy kellő időben a megfelelő intézkedéseket meg nem tette. A miniszterelnök utasította az országos főkapitányt, hogy ez ügyben a belügyminiszternek részletes jelentést tegyen. Ezen részletes jelentést Nádosity december hó 19-én teszi meg a belügyminiszternek, amikor is ismét beismerte, hogy a miniszterelnök utasítását nem teljesítette.

Kétségtelen, hogy eme körülmény Nádosity Imre országos főkapitány személyével és ténykedésével kapcsolatban gyanút kelthetett, amely gyanú azonban nem terjedhetett tovább ama feltevésnél, hogy Nádosity Imre országos főkapitány hivatalbeli kötelességmulasztást követett el, amidőn a miniszterelnök pozitív formában tett utasítását nem teljesítette. A Hágában történt

letartóztatásokkal kapcsolatban december hó 20-án már bizonyos közlések jelentek meg az esti lapokban. A következő napon a belügyminiszter a hírlapi közlemények alapján utasította a budapesti államrendőrség főkapitányát, Marinovich Jenőt a nyomozás megindítására. Természetes, hogy a nyomozó hatóságoknak ekkor még igen csekély adat állott rendelkezésre s azok sem voltak pozitív adatoknak tekinthetők, s ahhoz, hogy a nyomozás egy bizonyos meghatározott irányban indulhasson meg, feltétlenül szükség volt a hágai nyomozó hatóságok munkájának eredményére. Az amszterdami törvényszék főügyészétől az első átirat december hó 22-én érkezett meg, a budapesti rendőrfőkapitányságra. Ebben megkeresés foglaltatik Nádós Imre országos főkapitány kihallgatására vonatkozólag, tekintettel arra, hogy a letartóztatott Jankovich Arisztid vallomásaiban hivatkozás történik az országos főkapitányra, akivel állítólag a hamis frankok értékesítésének tervét megbeszélte volna.

Nádós Imrét a rendőrség még ugyanazon a napon, december hó 22-én kihallgatta. Vallomásaiban a leghatározottabban tagadja Jankovichnak vele szemben felhozott állításait, hogy t. i. Jankovich vele a hamis frankok értékesítésének tervét megbeszélte volna, s tagadja, hogy egyáltalában tudott volna a hamis frankok forgalomba hozásáról. Előadja, hogy Jankovich számára a kiállított futárigazolványt nevezett ama kérésére állította ki, hogy egy bizalmas természetű ügyben Hollandiába akar utazni. Kételyei nem voltak, mert Jankovichot régóta ismerte és előkelő társadalmi állása, volt vezérkari tiszt mivolta garanciát nyújtottak neki a kérés teljesítését illetőleg.

Kétségtelen, hogy a hollandi átirat a Nádós Imrével szemben felmerült gyanút lényegesen megerősítette. Ez a gyanú

azonban még mindig nem volt oly nyomatékosnak tekinthető, hogy annak alapján az országos főkapitánnyal szemben a bűnvádi perrendtartásban szabályozott eljárásnak lehetett volna helye. A jelzett hágai átiratban közöltetett Jankovich Arisztid ama vallomása is, amely szerint nevezett a hamis frankokat Somlay István és Kovács Adalbert nevű egyénektől kapta, akikkel az értékesítés tervét a Belvárosi kávéházban beszélte meg.

A belügyminiszter a hágai átirat vétele után felszólította Nádosity Imrét, hogy a nyomozásban ne vegyen részt, tekintettel arra, hogy neve a hágai átiratban szerepel, egyúttal utasította Marinovich Jenőt, a budapesti államrendőrség főkapitányát, hogy a hágai átiratban jelzett adatokat a legerélyesebben nyomozza le és a nyomozás minden fázisáról, az országos főkapitány kikerülésével, közvetlenül neki tegyen jelentést.

A holland átirat adatai alapján megindult nyomozás eredményre nem vezetett. Ez természetes is volt, mert miként később megállapítást nyert, az abban szereplő Somlay István és Kovács Adalbert nevek fiktívek és a velük kapcsolatban közölt tényállás hamis volt. A belügyminiszter tehát a nyomozás irányát illetően ismét csak azokra a gyanúokokra volt utalva, amelyeket magának Nádosity Imrének szavaiból merített a miniszterelnök utasítása alapján vele folytatott beszélgetés során. Adatait bizonyos mértékben kiegészítette Prónay György bárónak december 24-én tett jelentése, mely szerint Nádosity Imre előtte akkor, amidőn a miniszterelnök utasítását vele közölte, megemlítette Windischgraetz nevét. Mivel ily módon a hamis frankok forgalomba hozatalával kapcsolatban két személy ellen merült fel gyanú, Nádosity Imre és Windischgraetz Lajos herceg ellen, december 24-én a miniszterelnök utasította a belügyminisztert,

hogy a felmerült gyanúokok alapján a két egyén esetleges bűnrészességét vizsgálja meg és pedig tekintettel a gyanúsítottak személyére, társadalmi helyzetére és Nádasy Imre országos főkapitány közhivatali állására s ezek mellett természetesen arra a politikai jelentőségre is, amellyel éppen ezeknél fogva az ügy bírt, nevezettek személye ellen a nyomozást közvetlenül a belügyminiszter fogatosítja.

Ugyanezen a napon a belügyminiszter felhívta Nádasy Imre országos főkapitányt, hogy hivatalába ne járjon be és kérjen szabadságot. A belügyminiszter a miniszterelnöktől nyert utasítás alapján december 25-én Nádasy Imre útján magához rendelte Windischgraetz Lajos herceget. A cél ezzel, a belügyminiszter előadása szerint, az volt, hogy nevezettektől a nyomozás további menetére vonatkozólag a velük folytatott beszélgetés során lehetőleg további adatokat szerezzen. A beszélgetés nem volt kihallgatás jellegű, tekintve azonban a célt, amelyet annak során a belügyminiszter elérni szándékolt, ez természetes is volt. Ezen beszélgetés a belügyminisztert, a bizottság előtti meghallgatása során tett kijelentése szerint megerősítette ama feltevésében, hogy Windischgraetznek a bűnüggyhez feltétlenül köze van és hogy Nádosynak is tudnia kell a dolgról. A gyanú tehát meg volt, de a bűnügyi eljárás megindításához elegendő adat még rendelkezésre nem állott.

Időközben igen természetesen folyt a rendőrség nyomozó munkája a hágai átírat alapján is, pozitív adat hiányában azonban eredménytelenül. A belügyminiszternek Windischgraetzcel és Nádasyval folytatott beszélgetése során első ízben merült fel a Térképészeti Intézet neve. A belügyminiszter nyomban intézkedett a Térképészeti Intézetben tartandó házkutatás iránt, hogy azonban

ez feltűnő ne legyen, egyidejűleg elrendelte, hogy a rendőrség az összes állami nyomdákban, sőt a jobban berendezett magánnyomdákban is tartson házkutatást. Ez a házkutatás is azonban eredménytelen volt.

A nyomozási eljárással kapcsolatban a bizottsági tárgyalás során joggal merülhetett fel az a kérdés, miért nem hallgattatott meg Kozma Miklós, aki az első közlést a hamis frankokkal kapcsolatban a miniszterelnöknek tette és báró Perényi Zsigmond, aki ugyancsak közölte a miniszterelnökkel azt a bizonyos információt Megállapítást nyert azonban, hogy a miniszterelnök arra, hogy a közlést Kozma Miklós tette, nem is emlékezett. Nevezett tehát kihallgatható nem is volt. Megállapította továbbá a bizottság, hogy báró Perényi Zsigmond december 22-én Bécsbe utazott, ahonnan csak december 30-án érkezett vissza, így kihallgatása eszközölhető szintén nem volt. E tekintetben tehát a nyomozó hatóságokat mulasztás nem terheli.

A nyomozási eljárás tehát annak következtében, hogy az adatok, amelyek alapján elindult, részben hamisak, részben pedig csak pozitív bizonyítékokkal alá nem támasztott szuppozíciók voltak, eredménnyel nem járt egész december 28-ig, amidőn a francia kiküldöttek a nyomozás szempontjából döntő jelentőségű adatokat hoztak. Meghozták nevezetesen a Hollandiában letartóztatott egyének címére Budapesten feladott táviratokat, amelyek alapján a rendőrség rövidesen kikutatta azok feladóját, Rába Dezső személyében és meghozták az első nyomot Kovács Gáspár, Windischgraetz herceg komornyikjával kapcsolatban.

Az ezen az alapon megindult nyomozás eredménye gyanánt rövidesen előállított és előzetes letartóztatásba került Kovács Gáspár és Rába Dezső. Windischgraetz Lajos herceg a

rendőrség által december 31-én kihallgattatván, bűnrészességét a leghatározottabban tagadja.

A rendőrségi nyomozás ezen stádiumában Windischgraetz herceg bűnrészessége kétségtelennek látszott és a nyomozó hatóságok oly adatok birtokában voltak, amelyek alapján nevezett ellen a bűnvádi perrendtartás értelmében való eljárás megindulhatott. Ugyancsak kétségtelennek látszott ama körülmény is, hogy Nádosy Imre a pénzhamisításról tudott s hogy annak meg nem akadályozásával hivatali eljárásában súlyos szabálytalanságot követett el.

A belügyminiszter a nyomozás ezen stádiumáról december 31-én jelentést tett a miniszterelnöknek. Kétségtelen volt, hogy a bűnügyet a legkisebb részleteibe menően ki kell deríteni. Ezt a miniszterelnök a belügyminiszterrel egyetértően ez alkalommal el is határozta. Épp oly kétségtelen volt azonban az a körülmény is, hogy a bűncselekmény kiderítéséből óriási világbotrány fog származni, ami az országra nézve úgy bel-, mint külpolitikai szempontból beláthatatlan következményekkel járhat. Ezen kétségkívül fennforgó és mérlegelendő indokok a bűncselekmény felderítése körüli eljárásban bizonyos meggondoltságra, természetes és legmesszebbmenő körütekintésre intettek. Ezekről az indokokról vezéreltetve, ez alkalommal a miniszterelnök a belügyminiszterrel abban állapodott meg, hogy a sajtót és a pártokat bizonyos irányban tájékoztatni kell, mielőtt Windischgraetz és Nádosy letartóztatásba kerülnének, hogy a letartóztatásoknak a közvéleményre túlságosan nyugtalanító hatása enyhíthessék. Hogy azonban a nyomozás érdekei sérelmet ne szenvedjenek, ugyanezen a napon elhatározatott és

foganatosított is Windischgraetz Lajos herceg házi őrizetbe vétele.

Ilyen előzmények után történt, hogy a belügyminiszter január 3-án magához rendelte Nádasy Imrét, aki az elébe tárt gyanúokok alapján beismerte bűnösségét, s megírta a rendőrséghez intézett, részben beismerő vallomását. A belügyminiszter előadása szerint Nádasy Imre négy szemközt tett beismerését írásba foglalni és a rendőrséggel közölni csak oly feltétel alatt volt hajlandó, ha mód nyújtatik neki ahhoz, hogy Windischgraetzcel beszélhessen, akinek utolsó találkozója alkalmával megígérte, hogy ez ügyben vallani nem fog.

A belügyminiszter ama meggyőződéstől vezéreltetve, hogy Nádasy letartóztatása tárgyában úgy is az ügyészség hivatott intézkedni és hogy az ő beszélgetése Windischgraetzcel a nyomozásra hátrányos nem, csak előnyös lehet, ezen beszélgetés ellen kifogást nem emelt, ama feltétel mellett, hogy Nádasy vallomását előzetesen írásba foglalva rendelkezésére bocsátja. Ez január 3-án este volt.

Nádasy Imre másnap január 4-ön reggel felkereste lakásán Windischgraetz herceget, s közölte vele részbeni beismerő vallomását, amely beszélgetés eredménye gyanánt Windischgraetz Lajos herceg január 4-én ugyancsak beismerő vallomást tett. Ugyanezen a napon megtörtént Windischgraetz Lajos és Nádasy Imre előzetes letartóztatása is.

A bizottság vizsgálata körébe vonta a belügyminiszter ezen eljárását és azt a nyomozás érdekei szempontjából mérlegelés tárgyává tette. Megállapította, hogy Nádasy Imre beismerő vallomása előtt merültek fel Nádasyval szemben gyanúokok, amelyek igazolni látszottak, hogy ő a bűncselekményről már

előzetesen tudott, s voltak gyanúokok Windischgraetz Lajos herceg bűnrészessége mellett is, azonban ezek a gyanúokok pozitív bizonyítékokkal, lényekkel alátámasztva nem voltak.

A belügyminiszternek Nádosy Imrével történt megbeszélése kapcsán a lehetősége merült fel annak, hogy ezen gyanúokok pozitív bizonyítékkal, Nádosy saját vallomásaival, támasztassanak alá, s ugyancsak, hogy Nádosynak egy Windischgraetz-cel történendő beszélgetése során Windischgraetz részéről hasonlóképen beismerő vallomás tételessék. Kétségtelen, hogy a nyomozás szempontjából ezen nagyjelentőségű bizonyítékok beszerzése indokoltta tette a belügyminiszter eljárását.

Mérlegelés tárgyává tette a bizottság másrészt ama hátrányokat is, amelyek Nádosy Imrének a házi őrizetben lévő Windischgraetz Lajos herceggel folytatandó megbeszéléséből származhattak.

Az első hátrány az lehetett, hogy nevezettek összebeszélhetnek a védekezés módját illetőleg. Az ettől való félelem azonban indokolatlan volt, hiszen nevezetteknek megelőzőleg elegendő módjuk, idejük és lehetőségük volt erre.

A másik aggály, amely ezzel kapcsolatban felmerülhetett, a bűnjelek esetleges megsemmisítésének a lehetősége volt. Eltekintve azonban attól, hogy nevezetteknek erre is már megelőzőleg elég idejük volt s hogy Windischgraetz egyébként is már hosszabb idő óta rendőri őrizet alatt állott, ez az aggály is indokolatlannak mutatkozott.

Végül szökés esete sem foroghatván fenn, mindazok az aggályok, amelyek a bűnvádi perrendtartás értelmében egy ilyen megbeszéléssel kapcsolatban fennforoghattak, eliminálódtak.

Ha már most ezekkel az aggályokkal szembeállítjuk az eredményt, – amely tényleg be is következett – t. i. Nádasy Imrének és Windischgraetz Lajosnak beismerő vallomását, ami a nyomozást óriási léptekkel vitte előre s lehetővé tette a bűnügy teljes kiderítését, akkor a körülmények objektív elbírálása mellett más álláspontra helyezkedni nem lehet, mint arra, hogy a belügyminiszter ezen eljárása a cél elérése szempontjából érthető volt és azt az elért eredmény tényleg indokolta is.

A bizottság tehát megállapítja, hogy a nyomozás során oly jelenségek, amelyekből a belügyminiszter politikai felelőssége, akár valamely tényleges intézkedése, akár pedig valamely intézkedés idejében való megtételének elmulasztása következtében megállapítható lenne, fel nem merültek.

A Térképészeti Intézet szerepe

A Térképészeti Intézetnek a bűnügyben való szerepével kapcsolatban a bizottság a következő kérdések tisztázását látta szükségesnek:

- a) Ki ajánlotta Windischgraetz hercegnek Gerő László altanácsnokot, a Térképészeti Intézet technikai szakértőjét a frankhamisítás céljaira?
- b) Kinek a kezdeményezésére történt a Térképészeti Intézetnek az akcióba való bekapcsolása?
- c) Melyik a Térképészeti Intézet felettes hatósága s a Térképészeti Intézet vezetői az intézetben végzett hamisítási munkálatokról tettek-e jelentést felettes hatóságaiknak?
- d) Ki és hogyan nyerte meg az akciónak a Térképészeti Intézet alkalmazottait?

Első kérdésre a válasz megtalálható a tényállás vonatkozó részében, amely szerint Haits Lajos vezértanácsnok, a Térképészeti Intézet akkori vezetője maga adta elő, hogy Gerő Lászlót ő ajánlotta Windischgraetz hercegnek 1924. év elején. Ez alkalommal csak klisé készítéséről volt szó, amelynek alapján a nyomás valahol Sárospatakon, vagy valahol másutt történt volna. Ennek a klisének az elkészítésére kért tőle Windischgraetz herceg egy abszolút megbízható szakértőt s ő Gerőt ajánlotta.

Gerő az ajánlat folytán összekötetésbe is lépett a herceggel s vállalta a megbízatást. Kezdetben tehát csak a klisé-készítés munkálatai folytak a Térképészeti Intézetben, a nyomás más helyen volt tervbe véve. A munkálatok folyamán azután a herceg és Gerő arra a gondolatra jutottak, hogy a tervezett nagyszabású pénzhamisítási akció a legeredményesebben magában a Térképészeti Intézetben volna végrehajtható. Ezen tervnek azonban az intézet vezetőjét, Haits Lajost, aki kezdetben csak a klisé készítéséhez járult hozzá, meg kellett nyerni. Haits ehhez hozzájárulását meg is adta. Ezt aényt megállapította a bizottság Haits Lajosnak a bizottság előtti meghallgatása során tett, s a tényállási részben már ismertetett beismerő kijelentéséből, továbbá Gerő Lászlónak a nyomozás során tett következő vallomásaiból: »Nem 1924. őszén, hanem tavaszán szólt nekem Haits Lajos parancsnokom, hogy egy hazafias célú nehéz munka elvégzéséről van szó, amelyre csak én vagyok alkalmas és majd bizonyos helyről megbízást fogok kapni, ahol majd közölni fognak velem mindent. Ezután kaptam megbízást Windischgraetzről, aki közölte velem, hogy ezerfrankos bankjegyek hamisításáról van szó.« Ezt állítja Haits Lajossal történt szembesítése alkalmával is: »Szembebe mondom Haits Lajosnak, hogy neki a frankhamisítási munkálatok

megkezdését annakidején, a dolgok legkezdetlegesebb stádiumában – emlékezetem szerint már 1924. nyarán – teljes egészében jelentettem. Jelenttem neki, hogy a tervezett munkálatokat a Térképészeti Intézet helyiségeiben, szakmunkásainak felhasználásával és szükség esetén az intézetben lévő eszközök, apparátusok igénybevételeivel fogjuk végeztetni, amennyiben ő, mint az intézet vezetője ehhez hozzájárul. Haits az általam hangoztatott és kifejtett indokok alapján a frankhamisítási akcióhoz teljes mértékben hozzájárult.»

Gerő László ezen vallomását lényegében megismételte a pótnyomozás során tett kihallgatása alkalmával is, amidőn arra a kérdésre: »Ki adta közvetlenül az utasítást Gerőnek, vagy hívta fel, hogy a pénzhamisítási munkálatokban részt vegyen?« előadta, hogy: »1924. év legelején Haits vezértanácsnok magához hivatott és megkérdezte, hogy hazafias érdekből, a haza javára, hajlandó vagyok-e egy titkos nagy munkát vállalni? Igenlő válaszom az volt, hogy a hazámért bármire hajlandó vagyok. Megjegyezte, hogy ilyen munkát még nem végeztem, majd beszélgetés során lassan rátért arra, hogy egy nagyszabású pénzhamisítási ügyről van szó. Én vállaltam a megbízást, az említett szempontok által vezéreltetve. ígéretet tettem neki és azután vártam a fejleményeket. Egyszer felhívást kaptam, menjek fel Windischgraetzhez, akit akkor még nem ismertem. Én a felhívásnak eleget tettem és ott néhány hét múlva megjelentem. Felmentem Windischgraetz lakására 1924. elején, és ott találkoztam először Windischgraetz-cel. Elmondotta, hogy – amint az ügy további részét már előadtam – régebben kísérletezett, t. i. Windischgraetz ezerfrankos bankjegyek hamisításával. Rengeteg pénzt emésztettek fel a kísérletek megfelelő eredmény nélkül, miért is a beszélgetés során azt a

felhívást intézte hozzám, hogy egy nagyszabású ezerfrank hamisításhoz készítsek kalkulációkat, terveket és költségeket az anyagiakat illetőleg is. E megbeszéléseknél jelen volt Nádosy országos főkapitány, aki abban részt is vett. Közölte velem Windischgraetz, hogy itt van már egy német ember, aki a pénzhamisítási ügy lebonyolításának előmunkálataival már foglalkozik, az ő megbízásából, és felkórt, hogy ennek a német egyénnek adjak alkalmat, hogy a vonatkozó kísérleteket az intézetben, az intézet apparátusainak felhasználásával végezhesse. Kijelentettem, hogy ezt csak felettes hatóságom hozzájárulásával tehetem. Haitznak jelentettem Windischgraetz kívánságát, aki nemcsak megengedte, de személyes közreműködését is ígérte. így történt, hogy Schultze az intézetben állandóan kísérletezett, az anyagokat én adtam rendelkezésére, de a kísérletben részt nem vettem.« Gerő László ezen vallomásából szereplésének két fázisa szintén precízen megállapítható. Első fázisa, amidőn Haitz felkéri, hogy lépjen érintkezésbe Windischgraetz-cel egy hazafias akció végrehajtása céljából, a másik pedig, amidőn a Térképészeti Intézet apparátusainak igénybevételéhez Gerő Haitz Lajos hozzájárulását kéri. Ezen vallomás valóságát megerősíti Nádosy Imrének ez ügyben tett vallomása is, melyben kijelenti, hogy: »Gerő László vallomására előadom, hogy 1924. őszén, amikor a herceg először hívatta Gerőt magához, őn is jelen voltam és együtt közöltük Gerő veit az egész tervet.«

A Gerő László fenti vallomására vonatkozóan kihallgatott Haitz Lajos ugyan bizonyos mértékben tagadja annak valódiságát, valótlannak mondván, hogy ő tájékoztatta volna Gerőt és pedig már 1924. év elején a frank hamisítási ügyről, és hogy ő hívta volna tel Gerőt az abban való közreműködésre, ellenkezően

állítja, hogy Gerő intézett felhívást hozzá ily értelemben 1924. nyarán, illetőleg tett neki jelentést az előkészületben lévő ügyről. Ez az ellentét a vallomások között azonban csak látszólagos, az azok helyes összevetése csak megerősíti azon fentebb, Haits Lajos és Gerő László vallomásai alapján megállapított tény, hogy a kezdeményező Haits Lajos volt, aki Gerőt Windischgraetznek ajánlotta, később azonban a Gerő által folytatott munkálatok folyamán Gerő volt az, aki Haitsot megnyerte az ideának, hogy a pénzhamisítás összes munkálatai a Térképészeti Intézetben végeztessenek.

Megerősíti ezen következtetés helyes voltát Haits Lajos fenti vallomásának további részében, amidőn előadja, hogy : »Annak idején, a midőn a bankjegy hamisítás megkezdődött, egyelőre csupán a fényképklisék előállítására folyt, amit főleg Gerő csinált és csupán néhány szakmunkás segített, illetve segíthetett neki.« Az előadottakban arra is megkaptuk a választ, hogy kinek a kezdeményezésére történt a Térképészeti Intézetnek a pénzhamisítási akcióba való bekapcsolódása.

A harmadik kérdésre megtaláljuk a választ Haits Lajosnak a pótnyomozás során tett vallomásában. A hozzáintézetett következő kérdésre: »A Térképészeti Intézetnek, mely felettes hatósága van és tett-e jelentést ezen felettes hatóságának a bankjegy-ügyben, illetve annak létezéséről?«, a következő választ adta: »Az intézet, mint ilyen, a Pénzügyminisztérium XIII/c. osztályát képezi, vagyis a pénzügyminiszter hatósága alatt áll. Az intézet felügyelete közvetlenül Fejér Elemér dr. h. államtitkár hivatali ügyköréhez tartozott. Sem neki, sem egyáltalán semmiféle felettes hatóságnak a bankjegy-ügy létezéséről soha semmiféle formában jelentést nem tettem.« Ezzel a vallomásban foglalt beismeréssel teljesen azonos

tartalmú kijelentést tett Haits Lajos utóda a Térképészeti Intézet élén, Kurtz Sándor főtanácsnok, beismervén, hogy felettes hatóságainak a pénzhamisítás munkálatairól soha jelentést nem tett. Ennek a ténynek magyarázatát Haits Lajos ismertetett kihallgatása során eziránt hozzá intézett kérdésre abban adja, hogy: »Teljes garancia volt az ön szememben a cél hazafias és tiszta voltát illetően Gerő puritán becsületessége, aki először informált engemet az ügy mibenlétéről, azonkívül Windischgratz herceg személye és Nádosy magas hivatali állása.« A bizottság előtti meghallgatása során Haits Lajos a hozzáintézetett ama kérdésre: »nem tartotta-e szükségesnek, hogy felettes hatóságának, vagy barátainak, vagy tanácsadójának, akivel mondjuk, megszokta beszélni a dolgait, említést tegyen erről?«, a következő választ adta: »A hercegnek említettem,, de ő azt mondta, ezt ne tegyem meg, mert azonnal be kellene szüntetni az egész dolgot. Utalt Nádosyra és azt mondta, Nádosy csak elég tekintély. Üljek be az autóba és menjek fel vele Nádosyhoz, ő majd ugyanazt fogja mondani, mint a herceg. Én azonban nem akartam megsérteni a herceget azzal, hogy nem hiszek szavainak, és nem mentem fel vele Nádosyhoz. Ezt sértésnek tekintettem volna.« A negyedik kérdésre a megfelelő választ megadják az intézet letartóztatott alkalmazottai, akik egyöntetűen adják elő, hogy őket az akciónak Gerő László nyerte meg, részben hazafias célok hangoztatásával, részben pedig mint felettes, egyenes parancsot adva a munka teljesítésére alantasainak, akik a parancs megszegése esetén egzisztenciájukat féltették, részben pedig egyenes fenyegetéssel, hogy ha a parancsot nem teljesíti, vagy a munkát elárulja, állását veszítheti, börtönbe juthat, sőt életével is játszik.

Az előadottakból érthetővé válik, hogyan volt lehetséges, hogy a Térképészeti Intézetben hosszú hónapokon keresztül folyt a pénzhamisítás munkája a nélkül, hogy az a felsőbb ellenőrző hatóságok tudomására juthatott volna. A vezetők jelentést nem tettek, az alantas alkalmazottak pedig az ügy felfedését részben hazafiatlan cselekedetnek tartották, részben pedig félték a munkát elárulni a parancsnokuk fenyegetéseinek hatása alatt. Bár felette sajnálatos, hogy a tragikus eset megtörténhetett, az előadottak alapján azonban meg kellett állapítani, hogy annak megghiúsítása az intézet felettes hatóságának módjában nem állott.

Berlini követség és Kánya Kálmán szerepe

A bűnügyi eljárás során felmerült az a gyanú, hogy a berlini magyar követség, illetőleg annak vezetője Kánya Kálmán rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter a bűnügybe ugyancsak be lett volna avatva. Ennek e gyanúja elsősorban Jankovich naplójának következő feljegyzése alapján merült fel: »Berlin, Kánya Kálmán segíthet«. Ugyancsak említés tétetett a naplóban Sztojakovics nevééről, akiről megállapították, hogy a berlini követség egyik alkalmazottja. Végül, a napló következő kitételéből »félnévjegyek, konzignáció Berlin számára, rólam is (ír) Kányának«. Ezekkel a naplóbeli adatokkal kapcsolatban Rába Dezső a bizottság előtti meghallgatása során előadta, hogy Sztojakovics a berlini követségen van alkalmazva és hogy tudomása szerint Jankovichnak – megállapodás szerint – Kányát és Sztojakovicsot fel kellett volna keresnie, hogy a megállapodás a bűncselekmény tettesei és részesei között az volt, hogy a hamis frankok forgalomba hozatalával szerzett értékeket Berlinbe kellett volna vinni, ahol a követségen lett volna a találkozás s az értékeket Jankovich vette volna át.

Rába Dezső előadását megerősíteni látszik Winkler István terheltnek a nyomozás során tett vallomása, amelyben előadja, hogy vele Mankovich György közölte, hogy visszautazásukat a berlini követség fogja lehetővé tenni új útlevelekkel.

Rába Rezső és Winkler István terheltnek fenti vallomásaival szemben Windischgraetz Lajos a nyomozás során tett vallomásában a következőket mondja: »Jankovich említette, hogy Kánya Kálmán neki jó barátja és hogy neki az a terve, hogy Hollandiából visszajövet Berlinben várja be az eredményt és ott Kányát felkeresi, de Kánya Kálmánnak semmi tudomása és semmi köze ehhez az ügghöz nincsen.«

Nádasy Imre a nyomozás során tett vallomásában a következőket mondja: »Előadom, hogy Kánya Kálmánnak ebben az egész ügyben semmi szerepe nem volt és ő nem tudott róla. Levelt neki nem írtam.«

A naplónak »fél névjegyek, konzignációk Berlin számára« kitételére vonatkozóan előadja, hogy »ez a bejegyzés azt jelenti, hogy tervbe volt véve, hogy a kiküldöttek, amennyiben visszatérésük alkalmával a hamis útlevelet nem tudják használni, magyar útlevéért a berlini magyar követségen fognak jelentkezni és személyazonosságuk igazolásául használták volna fel névjegyük felét, viszont a névjegyek másik felét és a kiküldöttek jegyzékét Berlinbe az ottani magyar követséghez megküldtem volna és Kányának is írtam volna e tárgyban. Ez a terv azonban kivitelre nem került, én a berlini követségnek semmit sem küldtem és semmit sem írtam.«

Végül Rába Dezső a bizottság előtti meghallgatása során kijelentette, hogy semmi tudomása arról nincs, hogy a berlini

követség a frankhamisítási ügyről tudott, illet róla még csak nem is szupponált.

A bizottság a vallomások és a rendelkezésre álló egyéb adatok alapján tényként állapította meg, hogy arra vonatkozóan, miszerint a berlini követségnek avagy Kánya Kálmánnak a frankhamisítási ügyben valami része lett volna, vagy azt valami módon elősegítette, vagy elősegíteni szándékolta volna, pozitív adat fel nem merült.

Futárigazolvány kérdése

A bizottság vizsgálata körébe vonta annak megállapítását, hogyan vált lehetségessé, hogy Jankovich Arisztid hollandiai utazása alkalmával futárigazolványt szerzett és hogy a poggyászában lévő hamis frankok diplomáciai pecséttel láttattak el. A bizottság ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a futárszolgálattal vonatkozásban álló ügyeket a m. kir. külügyminisztérium elnöki osztálya és ennek közvetlenül alárendelt futárosztálya intézi. A külügyminisztérium részéről indított rendes futárok személyét, valamint azt, hogy a külképviseleti állomáshelyekre utazó egyének részéről, kinek a futárszolgálati vétessenek a külügyminisztériumnak való felajánlás esetében ennek részéről igénybe, kivétel nélkül az elnöki osztály állapítja meg. Így gyakori eset, hogy egyes társ miniszterek megkeresésére a külügyminisztérium alkalmi futárigazolványt állít ki más minisztériumok kebelébe tartozó tisztviselőknek és lepecsételi külföldi tárgyalásaikra magukkal vitt irataikat. Ismételten járt el a külügyminisztérium ugyanilyen módon oly esetekben is, midőn egyes közéleti férfiak, kiknek megbízhatósága tekintetében kétség

nem forgott fenn, külföldi útjukkal kapcsolatban felajánlották a külügyminisztériumnak, hogy annak futárpostáját magukkal viszik.

A múlt év decemberének másodikán vagy harmadikán megjelent a külügyminisztériumban az elnöki osztály vezetőjénél Nádossy Imre országos főkapitány és előadta, hogy Jankovich nyűg. vezérkari ezredest külön megbízatással Hollandiába, Dániába és Svédországba küldi ki és felkérte a külügyminisztériumot arra, hogy kiküldöttje részére futárigazolványt állítson ki, magával viendő iratsomagjait pedig zárja le a külügyminisztérium pecsétjével.

Miután Jankovich személye olyan volt, hogy Önmagában is minden garanciát látszott nyújtani megbízhatósága tekintetében, továbbá mivel egyes minisztériumok gyakrabban fordultak ilyen irányú kérelemmel a külügyminisztériumhoz és ez a megkeresés is a belügyminisztérium egyik legmagasabb állású főtisztviselőjétől eredt, az elnöki osztály vezetője a minisztériumok közötti gyakorlatnak megfelelően hozzájárult a kérelem teljesítéséhez s az erre vonatkozó utasításokat az elnöki osztály illetékes szerveinek és a futárosztálynak megadta.

December 7-én reggel megjelent Jankovich a külügyminisztérium elnöki osztályában, ahol részére a futárigazolvány a nyert utasításhoz képest kiállítatott. A futárosztály az elnöki osztálytól azt az utasítást vette, hogy Jankovich Arisztid iratsomagjai, amelyek Stockholmba, Koppenhágába és Amszterdamba szólnak, lepecsételendők.

Az elnöki osztályból távozva, Jankovich a futárosztályba ment egy barna bőrönddel és az elnöki osztály által közöltekre való hivatkozással, csomagjainak lepecsételését kérte. A futárosztály vezetője, nyert utasítása alapján, a Jankovich által bőröndjéből

kivett és állítólag iratokat tartalmazó csomagokat megfelelő pecséttel ellátta.

A külügyminisztérium által a bizottság rendelkezésre bocsátott felvilágosító iratból megállapíthatóan a minisztériumok részéről kiküldött egyének nyilvánvalóan, iratokat tartalmazó csomagjainak a futárosztály részéről való külön átvizsgálása nem szokásos, sőt a futárosztály vezetőjének kijelentése szerint még ha a csomagolás folyamán kétségtelen meggyőződést szerzett volna arról, hogy a csomagok idegen valutákat tartamaznak, akkor sem tehetné volna ezt kifogás tárgyává, miután az egyes minisztériumok megbízottaik útján igen gyakran továbbítanak értékeket hivatalos ügyből kifolyólag a külföld nagyobb városaiba.

Gróf Khuen-Héderváry Sándor rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter meghallgatása során előadta, hogy a futárigazolvány kiállításával kapcsolatban a külügyminisztériumban vizsgálat is folytatott le, amelynek során azonban az eljárás teljes szabályossága állapíttatván meg, a fegyelmi vizsgálat elrendelésére sor nem került.

A bizottság ezek alapján megállapította, hogy a futárigazolvány kiállítása körül olyan jelenségek, amelyekből politikai felelősség volna megállapítható, nem merültek fel.

Hamis útlevelek ügye

Az ismertetett tényállásból megállapíthatóan Rába Dezső 1925 nyarán »Badó Dénes« néven, Jankovich Arisztid pedig »Járay Antal« néven, végül ugyancsak Jankovich 1925. év decemberében Járay Andor néven a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitánysága útlevélosztályánál hamis útleveleket szereztek. A bizottság vizsgálat tárgyává tette, hogy nevezettek mi módon és

mily összeköttetések révén juthattak hozzá a hamis útlevelekhez és a rendelkezésre álló iratok, továbbá Nádasy Imrének és dr. Hetényi Imrének az államrendőrség útlevélosztálya főnökének vallomása alapján megállapította, hogy mind a három hamis útlevél dr. Nádasy Imre egyenes rendeletére állíttatott ki. Megállapította, hogy ezek kiállítására vonatkozólag a rendeleteket Nádasy Imre, mint a m. kir. államrendőrség országos főkapitánya adta ki dr. Hetényi Imrének, az államrendőrség útlevélosztálya főnökének, aki tehát az útleveleket hivatali feljebbvalója utasítása és parancsa alapján állította ki, a nélkül azonban, hogy az útlevelek céljáról s azok felhasználásának módjáról s különösen a hamis frankok tervezett forgalomba hozataláról tudomása lett volna.

Megállapította a bizottság, hogy a »Badó Dénes«, illetőleg »Járay Antal« névre kiállított útlevéllapokhoz Nádasy Imre országos főkapitánynak egy-egy levele van csatolva, amelyekben dr. He tény i Imrét, az útlevélosztály főnökét felkérte, hogy a levéllel jelentkező által előterjesztett kérést teljesítse. Megállapítja továbbá dr. Hetényi Imre vallomása alapján, hogy a harmadik útlevele vonatkozó utasítást az országos főkapitány telefonon adta le. A rendelkezésre álló iratokból megállapította a bizottság, hogy a fenti három útlevélen kívül Nádasy Imre országos főkapitány Windischgraetz Lajos herceg felkérésére további hat hamis útlevelet szerzett, még pedig abból a célból, hogy a hamis frankok külföldre szállítására vállalkozó egyének zavartalanul és a felfedezés veszélye nélkül utazhassanak. Hogy pedig esetleges tettenérésük esetén ne derüljön ki, hogy az illetők Magyarországból utaztak külföldre, hanem úgy lássék, mintha más államok alattvalói volnának, az útleveleket romániai eredetűeknek tüntette fel. Ily módon Andor Endre számára Andre Anders, Vinkler István

számára Walacsek Iván, dr. Schwetz Tibor számára Selezák Mulei, dr. Mankovics György számára Georg Metz, dr. Marsovszky József számára Georg Melius, s végül Olchváry Ödön számára Olesák Dimitre álnévre állíttatott ki hamis román útlevelet.

Ezekre vonatkozóan Nádasy Imre vallomása során előadta, hogy azokat ő egy bizalmi embere útján pénzért szerezte, hogy azonban hol és kinek a révén, erre vonatkozólag a vallomástételt megtagadta.

A bizottság annak megállapítása után, hogy a m. kir. államrendőrség útlevélosztálya által kiállított útlevelek ténylegesen Nádasy Imre az államrendőrség országos főkapitánya, tehát az útlevélosztály főnökének hivatali feljebbvalója egyenes utasítására állíttatott ki, s hogy az útlevélosztály főnöke a fennálló szolgálati szabályzat értelmében felettes hatóságának meghagyásait teljesíteni tartozott, a nélkül, hogy azok jogosságát vizsgálat tárgyává tehetne volna, úgy találta, hogy az anonim útlevelek kiállításának tényéből kifolyólag politikai felelősség senkit sem terhel.

Ezen megállapításnál különös figyelemmel volt a bizottság ama körülményre, hogy a belügyminisztériumnak a kir. ügyészséghez intézett átirata értelmében belügyi és rendőrségi okok más esetekben is szükségessé tették és tehetik azt, hogy valaki ne a saját nevére, hanem idegen névre kiállított útlevelet használjon.

Albrecht királyi herceg

Jankovich naplójának egy feljegyzésével kapcsolatban, mely szerint Hans Mayer, Albrecht kir. herceg titkára részt vett egy megbeszélésen, amelyen Jankovich Arisztid is jelen volt, a bizottság szükségesnek látta megállapítani, vajjon ezen állítólagos

megbeszélés a bűncselekménnyel bármilyen vonatkozásban állott-e, továbbá, hogy a cél, amelyet az akció résztvevői maguk elé kitűztek, összefüggésben állott-e az Albrecht kir. herceg érdekében kifejtett mozgalommal? Ennek kapcsán a bizottság tény gyanánt megállapította, hogy arra vonatkozólag, hogy az akció bármily királysági mozgalommal összefüggésben állott volna, ténybeli adat az eljárás során egyáltalában nem merült fel. Sőt Nádasy Imre országos főkapitány és Windischgraetz Lajos herceg vallomásaikban a leghatározottabban kijelentették, hogy akciójuk ilyen értelemben teljesen politikamentes volt és minden királysági mozgalomtól teljesen távol állott.

Nádasy Imre a nyomozás során tett vallomásában kijelenti, hogy arról, hogy Albrecht kir. herceg királysága érdekében tanácskozás lett volna, nem tud, ilyenén soha részt nem vett és azt sem tudja, hogy valaki az akció résztvevői közül ilyen tanácskozáson részt vett volna. Windischgraetz Lajos herceg a bizottság előtti meghallgatása során pedig e kérdéssel kapcsolatban a következőket adta elő: »Az egész akció ilyen értelemben teljesen politikamentes volt és Albrecht főherceg politikája tőlem rendkívül távol áll, mert hiszen úgyszólván évek óta nem láttam és nem érintkeztem vele. Semmi vonatkozásba nem állok övele és úgy Albrecht, mint akármilyen királysági vagy pártpolitikai mozgalomtól ez az akció minden tekintetben teljesen távol állott.«

A bizottság tényként állapította meg, hogy az eljárás során adat arra fel nem merült, hogy az akció az Albrecht kir. herceg érdekében megindult mozgalommal összefüggésben állott volna.

Gömbös Gyula

Rába Dezső terhelt úgy a nyomozati eljárás során tett vallomásában, mint a bizottság előtti meghallgatása alkalmával ismételtén hivatkozott arra, hogy Gömbös Gyula nemzetgyűlési képviselőnek a frankhamisítási akcióról tudomása volt s hogy Windischgraetz Lajos herceg telefonfelhívása alapján Gömbös Gyula a hamis bankók külföldi forgalomba hozatala céljából fiatalembereket ajánlott volna. Állította, hogy Windischgraetz Lajos herceg egyízben kijelencette előtte, hogy Gömbös Gyulát az ügybe beavatta és hogy a pénzből Gömbös is fog kapni. A bizottság előtti meghallgatása során Gömbös Gyula a leghatározottabban kijelentette, hogy az üggyel semmiféle vonatkozásban nem volt, hogy arról nem tudott, Windischgraetz tőle fiatalembereket nem kért és hogy ilyeneket nem ajánlott. Windischgraetz herceggel régi baráti viszonyban áll, politikai meggyőződésük azonban ellenkező volt, vele a herceg a pénzhamisítási tervet soha nem közölte.

A nyomozás során kihallgatott Windischgraetz Lajos herceg vallomásában előadta, hogy Gömbös Gyulának – akivel, különben baráti viszonyban volt – ebben az ügyben egyáltalában semmi szerepe nem volt, nem igaz, hogy a hamis bankók terjesztésére Gömbös ajánlott volna fiatalembereket.

Marsovszky György, aki egy időben Gömbös Gyula titkárja volt, sem az ő ajánlata alapján került bele az akcióba. Ezt – miként Windischgraetz herceg vallomásában előadja, onnan tudja, mert Marsovszky György és Mankovich György elfogatása után találkozott Gömbössel és akkor Gömbös meglepődve mondta, hogy hiszen Marsovszky az ő volt titkárja, akinek a »Szózat«-tól ő adott szabadságot családi ügyeinek elintézésére, a nélkül, hogy tudta volna, hogy ehhez az ügghöz valami köze van.

Windischgraetz herceg vallomását, mely szerint Gömbös Gyulának az ügyhöz semmi köze nem volt s hogy az egészről semmit sem tudott, fenntartotta a Rába Dezsővel történt szembesítése után is. Rába Dezső Windischgraetz herceg ezen vallomására kijelentette, hogy ő az esetre úgy emlékezett, lehet azonban, hogy rosszul emlékezett. Hasonlóan nyilatkozott Windischgraetz herceg a bizottság előtti meghallgatása során is, kijelentve, hogy a frankhamisítási ügyet Gömbössel nem közölte.

Megállapította a bizottság, hogy Rába Dezső ismételtelen módosított és ingadozó vallomásán kívül, amely azonban tényállításokat szintén nem tartalmazott, az eljárás során olyan adat egyáltalán nem merült fel, mely szerint Gömbös Gyula nemzetgyűlési képviselő a frankhamisítás ügyével bármi vonatkozásban állott vagy arról tudott volna.

Gróf Teleki Pál

Rába Dezső a bizottság előtti megjelenése során a frankhamisítás bűnügyével kapcsolatban megemlítette gr. Teleki Pál nevét is. Állítása szerint gr. Teleki Pál lett volna az, aki Gerő Lászlót Windischgraetz Lajos herceggel megismertette, saját szavaival élve; »Ő közvetítette az egészet.« Nádossy Imre országos főkapitány a kir. ügyészség előtt tett vallomásában e tárgyban megkérdezettve, kijelentette, hogy arról, hogy gr. Teleki Pálnak az egész ügyben bármily szerepe volna, tudomása nincs.

Gerő László a nyomozás során tett vallomásában ismételtelen kijelentette, hogy őt a frankhamisítás eszméjének Haits Lajos, a Térképészeti Intézet vezetője nyerte meg és hogy az az egyén, aki őt Windischgraetz Lajos herceggel összehozta, illetőleg a közvetlen kapcsolatot a bankjegyhamisítás ügyében létrehozta,

1924. év elején, Nádosy Imre volt. Windischgraetz Lajos herceg e kérdésre meghallgatva kijelentette, hogy nyilatkozni nem óhajt.

A bizottság e tárgyban meghallgatta gr. Teleki Pált, aki Rába Dezső vádjával szemben a következőket adta elő: »Ha jól emlékszem, négy éve, 1922. első felében felkeresett lakásomon Windischgraetz herceg és előadta, hogy egy idegennel áll összeköttetésben, akinek frankjegy nyomására alkalmas kövek állanak rendelkezésére és hogy ő ezt fel szeretné használni hazafias célokból. A hazafias célokat nem tudta pontosabban megjelölni, azaz beszélt azokról, de ön nem tudtam azokból határozott, világos célt kivenni.

Azután azt mondta, hogy azért is keresett fel, mert tudja, hogy mint geográfus és mint térképek készítésével, azaz inkább rajzolással foglalkozó, összeköttetésben állok nyomdai és valószínűleg térképészeti körökkel is és ő szeretné ezt szakértőkkel is megnézetni, szóval szakértőre is volna szüksége, habár szakértője ezen szándékának végrehajtásához van is. Már különösen miniszterelnök koromból, de az utánról is eléggé ismertem és féltem azoktól a különböző kísérletektől és gondolatoktól, amelyek hazafias céllal, de meggondolatlanul terveztettek, úgy hogy ön ettől a gondolattól is meglehetősen megijedtem. Engem nem is érdekelt annak a hazafias célja, azért is nem emlékszem detailokra⁹¹ ebben a tekintetben. Engem az érdekelt, hogy vajjon fennforog-e a végrehajtás veszélye, igen vagy nem, mert a lényegét ebben láttam. A véletlen kezembe adta annak lehetőségét, hogy ezt megvizsgáljam s éppen ebből kifolyólag egyik percről a másikra az a gondolatom támadt, hogy meg fogom ezt vizsgálatni, hogy magamat elsősorban megnyugtassam s

⁹¹ detail = részlet.

hogy megnyugtatót adhassak esetleg, hogy ha nem végrehajtható, ha pedig végrehajtható, akkor a szerint járjak el. Mind a két esetben természetesen megfelelő helyen tudatni akartam a dolgot. Erre magamhoz kértem Gerő Lászlót, aki ugyan nem annak a térképészeti intézetnek volt tisztviselője, amelynek elnöke vagyok és voltam akkor is, de akiről úgy tudtam, tisztviselői állásánál fogva, amelyet az állami térképészetnél viselt, – ahol tudvalevőleg ez az állás szigorral lett kezelve – de annak folytán is, hogy sok közös ismerős révén – mert hiszen geográfusok és kartográfusok, minthogy kevesen vagyunk, ismerjük egymást – úgy voltam informálva róla, hogy mindig megbízható, kötelességtudó ember volt, elhívtam tehát és azt mondtam neki: Itt van egy ilyen dolog, amelyet szeretnék megnézetni, kérem, menjen el, ha vállalkozik rá, nézze meg, ne bocsátkozzék senkivel semmiféle egyéni beszélgetésbe, mint tisztán a technikai vonatkozásokra nézve és tisztán nekem tegyen erről jelentést, nekik véleményt ne nyilvánítson. Mikor azután Ő értesített engem arról, hogy vizsgálatával megvan, tisztában van a dologgal, akkor Windischgraetz herceget értesítettem arról, hogy én a dolgot elítélem, hogy támogatásomra természetesen semmi körülmények között ne számíton és hogy ajánlom, hogy egyáltalában hagyjanak fel az ilyenekkel. Gerő Lászlónak pedig, akivel ugyanezeket közöltem, természetesen, azt mondtam, hogy missziója be van fejezve és nagyon köszönöm, hogy ezt elvégezte. Ő azt a választ adta rá, hogy ő a maga részéről is köszöni, mert nem szívesen foglalkozott ezzel a dologgal. Akkor én kértem, világosítson fel technikailag, hogy hát mit gondol, hogy ebben a végrehajthatóság veszélyét mennyiben látja, illetve mennyiben nem látja? Ő azt mondta, hogy három kő van, – úgy emlékszem hármát mondott

– három kis kő van, amelyek alkalmatlanok is és elégtelenek is arra, hogy ezzel azt a célt, amelyet ezek az urak kitűztek, végre lehessen hajtani. Azután egy-két technikai detailt adott ezekre nézve. Én azután azt mondtam, azt fűztem még a végén hozzá, hogy ez a misszió, mint mondtam, már be van fejezve, de én még különösen is szükségesnek tartom nyomatékosan is figyelmeztetni arra, hogy ezekkel az urakkal nemcsak hogy természetesen minden összeköttetést hagyjon fel, azonban ha keresnék is önnel az összeköttetést, semmi körülmények között ne érintkezzék velük és forduljon hozzám, ha ilyen próbálkozás volna. Ezzel az ügy ővele és Windischgraetzel be volt fejezve. Én azután utólag felmentem a miniszterelnök úrhoz különböző dolgokban, amint emlékszem, és ott találtam Nádosy főkapitány urat. Én akkor a miniszterelnöknek említettem, részletek nélkül, – a nyomdai részleteket ő úgy sem értette volna, a többi nem volt, fontos – csak annyit mondtam neki, hogy pénzhamisítási dolgokkal akartak egyesek foglalkozni. Erre ő rendkívül ingerült lett s azt mondta: Hogyan lehet ilyen dolgokat gondolni és csinálni akarni, mire megnyugtattam, hogy technikailag, nézetem szerint, kivihetetlen, tehát én nem tartom végrehajthatónak hogy valaki ezt megcsinálja. Ennek ellenére ő azután azt mondta a főkapitány úrnak, hogy mindazonáltal, ha így is áll, a szemed legyen rajta. Úgy emlékszem, hogy körülbelül ilyeneket mondott. Ezzel az ügy tulajdonképp reám befejeződött.«

Abbeli kérdésre pedig, hogy később Gerővel érintkezett-e, gróf Teleki Pál a következőket mondja: »Ennek, ha jól emlékszem négy éve. Nem tudom a hónapot megjelölni, de körülbelül ennyi lehet. Azóta semmit, a legcsekélyebbet sem hallottam annak ellenére, hogy Nádosyval az Országos Kaszinóban igen gyakran

érintkeztem, ha Pesten voltam, Windischgraetzet, minthogy ugyanabba a társaságba jártunk, akárhányszor láttam, Gferovel pedig technikai okokból sokszor érintkeztem.«

Ebből a nyilatkozatból a bizottság a következő tényállítások kiemelését tartja szükségesnek:

a) hogy gróf Teleki Pált Windischgraetz herceg az 1922. év első felében értesítette arról, hogy frankjegyek nyomására szolgáló kőkliséknek van a birtokában, amelyeket szeretne felhasználni hazafias célból;

b) hogy gróf Teleki Pál megijedve a gondolattól, abból a célból, hogy a terv végrehajthatatlanságáról Windischgraetzet meggyőzze, elhatározta a jelzett kőkliséknek szakértő által való megvizsgálását.

c) Ezen szakértői tisztre felkérte Gerő Lászlót, – akit megbízható, kötelességtudó embernek ismert – s akinek meghagyta, hogy az állítólagos kőkliséket szemlélje meg s a nélkül, hogy bárkivel is e tárgyban – beszélgetésbe bocsátkoznék, neki a terv végrehajthatósága kérdésében mondjon véleményt

d) Gerő László a jelzett kőkliséket megszemlélve, gróf Teleki Pál előtt kijelentette, hogy azok franknyomás céljaira teljesen alkalmatlanok, s így a Windischgraetz által említett terv végrehajthatatlan.

e) Teleki Pál gróf a jelentésben megnyugodva, még külön is figyelmeztette a herceget, hogy a dolgot a maga részéről elítéli és hogy Windischgraetz az ilyen tervezésekkel hagyjon fel. Ezen időponttól kezdve Windischgraetz terveiről és akciójáról semmit nem hallott, dacára, hogy úgy Windischgraetzcel, mint Nádosyval az Országos Kaszinóban gyakran találkozott. Abban a tudatban volt tehát, hogy a tervezett akció végrehajthatatlan maradt.

Ha már most ezen állításokat egybevetjük a bizottság által megállapított tényállással, melynek során megállapítást nyert, hogy Windischgraetz 1922-ben kísérletezett bizonyos ismeretlen egyének által készített kőklisékkel, amely kísérletezések azonban a klisék tökéletlensége folytán tényleg eredménytelenül végződtek, s Windischgraetz az akcióval felhagyott, megállapíthatjuk, hogy gróf Teleki Pál a Windischgraetz értesítése és figyelmeztetése után joggal lehetett abban a meggyőződésben, hogy Windischgraetz Lajos herceg eredménytelen tervezgetéseivel egyszer s mindenkorra felhagy.

Továbbá, ha figyelembe vesszük a tényállás során megállapított ama körülményt, mely szerint herceg Windischgraetz Lajos jóval később, mintegy két óv múlva, külföldi útja alkalmával szerezte meg azon szabadalmat, amely a kőklisék használatát teljesen feleslegessé teszi, úgy megállapíthatjuk, hogy Windischgraetznek ez a vállalkozása egy teljesen új, önálló s a megelőző sikertelen kőklisés kísérletezésétől teljesen független vállalkozás volt, amelyről Teleki Pál grófnak tudomása nem volt. A herceg Windischgraetz Lajos által felvetett első terv és a később tényleg kivitelre került elhatározás között tehát okozati összefüggés meg nem állapítható.

Ha tehát Gerő László, akit gróf Teleki Pál megkért az első eredménytelen kísérletnél szerepelt kőklisék megsemmisítésére, ez alkalommal tényleg meg is ismerkedett volna Windischgraetz herceggel, ebből a körülményből a legmerészebb fantáziával sem lehet azt a következtetést levonni, hogy tehát Teleki Pál gróf a későbbi és teljesen önálló hamisítási akció céljából és azzal összefüggésbe hozhatóan ismertette volna meg Gerőt Windischgraetzszel.

Annál kevésbé volna ezen összefüggés megállapítható, mert hiszen Gerő László vallomásában Windischgraetz Lajos herceggel és Nádosy Imrével teljesen egybehangzóan adja elő, hogy Windischgraetz Lajos herceggel a bűnvádi eljárás alapjául szolgáló frankhamisítási ügyben első ízben az 1924. év első felében találkozott, tehát mintegy két évvel azután, hogy őt gróf Teleki Pál felkérte az említett kőklisé meg szemlélésére.

Végül ha ezen tényállításokat összevetjük Hajts Lajos, Gerő László és Nádosy Imre már ismertetett vallomásaival, melyek szerint a büntető eljárás alapjául szolgáló frankhamisítási ügyben a kapcsolatot Windischgraetz és Gerő között Haits teremtette meg, a tervet Windischgraetz Szép-utcai lakásán Windischgraetz, Nádosy és Gerő beszélték meg, úgy megállapítható, hogy Rába Dezsőnek Teleki Pál gróffal kapcsolatban hangoztatott állítása teljesen alaptalan.

Haits Lajos egyébként a bizottság előtti meghallgatása során határozottan kijelentette, hogy arról, hogy Teleki Pál gróf a hamisítás ügyéről tudott volna, tudomása nincs, hogy Teleki a munka iránt soha nem érdeklődött, ami pedig legalább is valószínűtlen volna az esetben, ha nevezett a hamisításról tényleg tudomásai bírt volna.

Megállapítja végül a bizottság, hogy Rába Dezső, Teleki Pál grófra vonatkozólag tett kijelentését nem közvetlen tapasztalatból, hanem állítása szerint hallomásból szerezte, Gerő Lászlótól és herceg Windischgraetz Lajostól, akik közül pedig az előbbi vallomásaiban Rába Dezső ezen állítását ismételten megcáfolja. Ily módon Rába Dezsőnek egyébként is ingadozó és ellenmondásokkal telített vallomása elfogadható bizonyítók gyanánt nem szolgálhat annak igazolására, hogy Windischgraetz

herceget ezen pénzhamisítás céljából Gerő Lászlóval, gróf Teleki Pál hozta volna össze. Ezzel szemben a való tény az, hogy gróf Teleki Pál 1922. évben éppen abból a célból kérte fel Gerőt, a Windischgraetz által megemlített kőklisék megszemlélésére, hogy a herceg tervének keresztülvihetetlenségét igazolja és őt arról lebeszélje, amely célját tényleg el is érte, Windischgraetz herceg ez alkalommal tervével fel is hagyott. A jelen bűnügy tervei pedig csak mintegy két évvel később fogamzottak meg a hercegeben, úgy hogy a két cselekmény között okozati összefüggés nincs.

Teleki Pál gróf közlése a miniszterelnökkel 1922. évben

A miniszterelnök a bizottság előtti meghallgatása során előadta, hogy gróf Teleki Pál egy alkalommal – ez 1923. év elején, de lehetséges, hogy még 1922-ben volt – amidőn éppen Windischgraetz Lajos hercegnek egy^ az irredentával foglalkozó egyesületek, illetve személyeknek közös vezetés alá helyezésével foglalkozott s a miniszterelnök előtt előterjesztett tervéről tanácskoztak, megemlítette, hogy ő is hallott erről a tervről és hogy ő úgy értesült, »hogy Windischgraetz olyan tervvel is foglalkozott, amely szerint a magyar irredenta céljaira szükséges anyagi eszközöket valamely idegen pénz hamisítása útján teremtsék elő.« Ezen megjegyzéssel kapcsolatban felmerül a kérdés: ha a miniszterelnök már 1922-ben tudott arról, hogy Windischgraetz hamispénz készítésének tervével foglalkozott, nem követette el mulasztást akkor, amidőn Kozma Miklós közlése után a nyomozásnak Windischgraetz személye elleni elrendelése iránt nem intézkedett? A kérdés eldöntése előtt mérlegelendőek a következő tények:

- a) Teleki Pál gróf fenti beszélgetése a miniszterelnök – de saját előadása szerint is – 1923. év elején, de lehet, hogy még 1922. évben történt, tehát mintegy három évvel a Kozma Miklós által tett közlés előtt;
- b) maga Teleki Pál gróf úgy említette meg a dolgot a miniszterelnök előtt, hogy Windischgraetz előtte csak tervekről beszólt és hogy azokról is sikerült őt Telekinek lebeszélnie;
- c) a miniszterelnök ennek dacára figyelmeztette Nádossy Imre országos főkapitányt, hogy ügyeljen a dologra s ha ilyen pénzhamisítási terv megvalósítására irányuló cselekményt észrevenne, azt feltétlenül akadályozza meg.

A tárgyalás során megállapította a bizottság, hogy Kozma Miklós közlése alkalmával Windischgraetz Lajos herceg nevét a miniszterelnök előtt nem említette meg. Ezen megállapított ténynek a fentebb előadottakkal való összevetésével megkapjuk a természetes magyarázatát annak, hogy amidőn a miniszterelnök Kozma Miklós közlését hallotta – saját előadása szerint – nem is gondolt a három év előtti beszélgetésre, nem is sejtette, hogy a kettő között összefüggés lehetséges ; annál kevésbé sejtethetett összefüggést, mert hiszen előtte Teleki Pál gróf a dolgot úgy említette, mint egy régebbi tervet, amelynek megvalósításáról Windischraetzet lebeszélni sikerült s hogy az azóta elmúlt mintegy három év alatt arról többé soha, semmilyen alakban nem hallott.

A legkritikusabb szemmel vizsgálva Kozma Miklós közlésének tartalmát, valamint báró Perényi Zsigmondnak a miniszterelnökhöz intézett levelét, teljes objektivitással állapítható meg, hogy azokban hivatkozás Windischgraetzre nem történt s azok alapján a gyanúnak még csak leghalványabb árnyéka sem merülhetett fel a tekintetben, hogy a közlések és a Teleki Pál gróf

által három év előtt említett terv között bármiféle összefüggés foroghatna fenn.

Ismételten hangsúlyozza egyébként a bizottság, hogy a miniszterelnöknek semmi oka sem volt annak feltételezésére, hogy Nádosy Imre országos főkapitány a neki átadott utasítást teljesíteni nem fogja, hogy tehát ha volna is valamely ténybeli alapja Kozma Miklós közlésének, illetőleg a báró Perényi Zsigmond levelében jelzett »információ«-nak, joggal és okkal lehetett abban a meggyőződésben, hogy Nádosy Imre országos főkapitány a tényállást fel fogja deríteni s az esetleges bűncselekményt meg fogja akadályozni. Ha tehát tudott volna is hirtelenében okozati összefüggést találni a Teleki Pál gróffal folytatott három év előtti beszélgetés és Kozma Miklós szűkszavú közlése között, akkor is indokolt, de egyúttal teljesen kielégítő is lett volna egyébként is megtett intézkedése a rendőrség országos főkapitányának a tényállás felderítésére, s illetve az esetleges bűncselekmény megakadályozására vonatkozó utasítása.

A miniszterelnök a Teleki Pál gróffal folytatott három év előtti beszélgetésre csak akkor emlékezett vissza, amidőn a gyanú Windischgraetzre kezdett irányulni, ezen beszélgetését nyomban közölte a belügyminiszterrel, majd az igazságügy miniszterrel, aki előtt arra vonatkozó készségét is kijelentette, hogy az előadottakat jegyzőkönyvbe adja. Mivel azonban a büntető eljárás alapjául szolgáló pénzhamisítási ügy a megállapítás szerint egy teljesen önálló, a három év előtti elejtett tervtől teljesen független bűncselekménynek mutatkozott, mivel továbbá a bejelentés a nyomozás előbbre vitele szempontjából fontosnak nem látszott, a bizottság természetesnek találja, hogy a jegyzőkönyvbe vételtől ez alkalommal eltekintettek.

Az előadottakból tehát a bizottság megállapítja, hogy a miniszterelnök úgy Teleki Pál grófnak vele történt három év előtti, mint pedig Kozma Miklós közlésével kapcsolatban és azok alapján teljes körültekintéssel járt el s mindent megtett a bűncselekmény elhárítása, illetőleg kiderítése érdekében; s ha mindezek dacára a bűncselekmény elkövetett, ebből a miniszterelnökkel szemben politikai felelősség fennforgása meg nem állapítható.

A szokolügy

A bizottság a bűnügy hátterének megvizsgálása során kitért az 1920. és 1921. évek folyamán folytatott szokolhamisítási, majd hamis szokolok forgalomba hozásának ügyeire is. Megállapította, hogy a bűnvádi eljárás alapjául szolgáló ezen frankhamisítási ügy és a hivatkozott szokolhamisítási ügyek között okozati összefüggés nincs s jelentésében azoknak részletes tárgyalására ki nem tér. A bizottság ezen ténymegállapításának indokai a következők:

- a) A hivatkozott szokolhamisítások külföldön követték el, a trianoni béke becikkelyezése előtt, oly időben tehát, amikor, bár már a háború befejeződött, de a béke még meg nem kötött, így a bűncselekmény büntetőjogi minősítése teljesen más;
- b) mások a bűncselekményt elkövető személyek;
- c) más eszközök felhasználásával követték el bűncselekmény;
- d) mások a hamispénz értékesítésére vállalkozott egyének.

Mindezen tényektől eltekintve is, a bizottság úgy találta, hogy hatásköre kizárólag a frankhamisítási bűnügy politikai hátterének kivizsgálására terjed ki, azokkal okozati összefüggésben nem álló bűncselekmények vizsgálata hatáskörén kívül esik, miért

is úgy határozott, hogy a szokolügyek részletes megvizsgálására ki nem tér.

Véleményét a következőkben terjeszti a t. Nemzetgyűlés elé:

A rendelkezésre álló anyag tüzetes és lelkiismeretes megvizsgálása és mórlegelése után megállapította:

a) hogy a bűncselekmény kezdeményezésének gondolatától, annak támogatásától és fedezésétől úgy a kormány, mint a nemzetgyűlés minden tagja távol állott;

b) hogy a bűncselekmény felfedezése után a miniszterelnök és a kormány minden eszközt felhasznált, hogy a bűnügy minden vonatkozásában kideríttessék és annak tettesei és részesei az illetékes bíróság elé állíttassanak;

c) végül, hogy a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban annak megelőzése, megghiúsítása, valamint a tettesek és részesek személyének megállapítása körül oly jelenségek, amelyekből a kormány bármely tagjának politikai felelőssége az 1848. évi III. t.-cikk 32. §-a alapján megállapítható lenne, akár valamely tényleges intézkedése, akár pedig szükséges intézkedések idejében való megtételének elmulasztása következtében, fel nem merültek.

Mínthogy az előadottak alapján ezen ügyből kifolyólag a bizottság semmi további intézkedésnek szükségét nem látja, Indítványozza, hogy a t. Nemzetgyűlés a bizottság jelentését helyeslőleg vegye tudomásul és a bizottság eljárását tekintse befejezettnek.

Javasolja egyúttal a bizottság a t. Nemzetgyűlésnek, hogy jelentésének tárgyalására a sürgősséget kimondani méltóztassék.

Kelt Budapesten, a frankhamisítási bűnügy politikai hátterének kivizsgálására kiküldött bizottságnak 1926. évi február hó 23-án tartott ülésében.

Zsitvay Tibor s. k.
a bizottság elnöke

Rubinek István s. k.
a bizottság előadója.

A TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁSOKBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA

Bánffy Miklós (1874–1950) gróf, erdélyi magyar író, politikus, külügyminiszter. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte. 1906-tól 1909-ig Kolozs vármegye és Kolozsvár főispánja. 1901-től szabadelvű programmal, 1910-től pártonkívüli programmal országgyűlési képviselő. Később csatlakozott a Nemzeti Munkapárthoz. 1913–18-ban az állami színházak intendánsa. A Kisfaludy Társaság tagja. 1921. április 14-étől 1922. december 19-éig a Bethlen-kormányban a külügyminiszteri tárcát töltötte be, de mellette végig kulturális tevékenységet is folytatott. 1926-ban visszaköltözött Erdélybe és vezető szerepet játszott az erdélyi magyar irodalomban. 1939-ben vezetője lett a Nemzeti Újjászületési Front keretében szervezett Magyar Népközösségnek. 1940-ben behívott erdélyi felsőházi tag. Szerkesztette az Erdélyi Helikont, foglalkozott zenével, festészettel, színpadi rendezéssel, irodalommal, valamint Kisbán Miklós néven drámákat is írt. 1950-ben, birtokaitól megfosztva, szegényen, mellőzötten hunyt el Budapesten. Pályájáról, elsősorban irodalmi és kultúrpolitikai munkásságáról lásd bővebben: SZÁSZ László, *Bánffy Miklós. Az erdélyi szellem arisztokratája*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2020.

Berzeviczy Béla (1870–1922) katonatiszt, tábornok, a honvéd vezérkar főnöke. A bécsújhelyi Terézia Katonai Akadémián végzett, 1980-ben avatták hadnaggyá. Az Osztrák-Magyar

Monarchia hadseregében csapatszolgálatot teljesítet, 1899-től a bécsi II. hadtest parancsnokságán beosztott vezérkari tisz, 1906-tól a magyar honvédség lovassági felügyelőjének vezérkari főnöke volt. Az I. világháború idején harctéri szolgálatot teljesített, több hadtest parancsnokaként szolgált. 1919-ben nyugállományba helyezték, de szolgálatra jelentkezett a Nemzeti Hadsereg síófoki Fővezérségénél. Horthy Miklós kinevezte a kaposvári katonai körlet parancsnokává. 1919-ben a Honvéd Vezérkar főnöke lett. Jelentős szerepe volt az első világháborúban összeomlott magyar hadsereg újjászervezésére tett kísérletekben, a Horthy-féle Nemzeti Hadsereg Magyar Királyi Honvédséggé történő átalakításában, illetve ezzel együtt az országszerte tevékenykedő irreguláris katonai alakulatok leszerelésében és / vagy regularizálásában.

Bethlen István (1874–1946) gróf, jogász, politikus, diplomata, miniszterelnök, a Horthy-korszak politikájának egyik kulcsfigurája. Már fiatalon Ferenc József egyik magyar bizalmasa volt. 1919 februárjában kezdeményezésére alakult meg az ellenforradalmi Nemzeti Egyesülés Pártja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az ellenforradalmi komité egyik vezetője lett. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozta az egységes kormányzópártot, de az új kormányt nem sikerült megalakítania. A Teleki-kormány bukása után, 1921. április 14-én miniszterelnök lett. Titkos politikai egyezséget kötött a szociáldemokrata párttal, majd miután a Kisgazda Párt felszámolására irányuló több kísérlete sikertelen maradt, híveivel együtt belépett a pártba, amelynek Nagyatádi Szabó István mellett az egyik vezetője lett. E pártból és a hozzá csatlakozott konzervatív pártokból létrehozta a Keresztény

Kisgazda Földműves és Polgári Pártot (a korabeli köznyelvben: Egységes Párt), amely magva volt a későbbi kormánypártnak. 1922-ben szűkítette a választójogot, a városok kivételével visszaállította a nyílt szavazás rendszerét. A népszövetségi kölcsön megszerzésével és a súlyos adóemelésekkel elősegítette az ország gazdasági konszolidációját, amit 1929-ig további nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével tartott fenn. 1926-ban a személyét is érintő frankhamisítási botrány megingatta pozícióját. 1931-ben lemondott, de továbbra is jelentős szerepet játszott a magyar politikában, mint a kormányzó bizalmas barátja és tanácsadója. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett az Egységes Pártból és ellenzékbe vonult. Az 1939-i választások után Horthy a felsőház örökös tagjává nevezte ki. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé közeledő politikai áramlatnak, a sikertelen kiugrási kísérletnek. 1944 őszén a szovjetek letartóztatták, egy ideig házi őrizetben tartották, majd Moszkvába vitték, ahol 1946-ban egy rabkórházban hunyt el.

Csáky Károly (1873–1945) gróf, tábornok, honvédelmi miniszter. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1894-ben vezérkari szolgálatba osztották be. 1907-től a honvéd központi lovasiskola tanára, 1910-től a honvédelmi minisztériumbann szolgált, később a honvéd lovassági felügyelő vezérkari főnöke lett. 1914-ben egy lovas seregtest vezérkari főnöke volt az orosz harctéren, sebesülése után a honvédelmi minisztériumába osztották be, 1915-ben ezredes lett. 1917-ben Bukovinában harcolt, 1919-ben nyugdíjba ment, 1923. június 28-ától 1929. október 10-éig a Bethlen-kormányban honvédelmi miniszter. Sürgette az Antant Katonai Bizottság ellenőrzésének beszüntetését, fedezte a tiltott

fegyvervásárlást és csempészt, egy szélsőjobboldali ausztriai katonai puccs előkészítése céljából részt vett az ausztriai Heimwehr finanszírozásában is. 1924-ben altábornagy, 1927-ben lovassági tábornok lett. 1925-től 1930-ig egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1945-ben hunyt el.

Csörgey Károly (1878–1928), született Uhlig, katonatiszt, tábornok. 1901-ban végezte el a Ludovika Akadémiát. 1906-1912 között a Honvédelmi Minisztériumban teljesített szolgálatot. Részt vett az I. világháborúban, 1912-től százados kapitány volt, a világháborút végigharcolta. A Tanácsköztársaság alatt vezérkari tisztként szolgált, 1919 szeptemberétől 1922-ig a budapesti honvéd karhatalom vezérkari főnöke volt. Egyes források szerint a Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos katonai alakulat egyik vezetője volt. 1922 és 1924 között a Ludovika Akadémián harcászatot és hadseregszervezést tanított. 1922-ben vitézi címet kapott, ekkor a nevét édesanyja, Csörgey Mária vezetéknévére magyarosította. Tábornokká való kinevezése után, 1927-től haláláig a várpalotai és hajmáskéri honvéd gyakorlótábor parancsnoka volt. 1928-ban több társával együtt egy balesetben vesztette életét a Várpalota közelében lévő honvédségi lőtéren, amikor egy titokban kifejlesztett légvédelmi ágyú lögyakorlat során felrobbant.

Daruváry Géza (1866–1934) diplomata, politikus, miniszter. Jogi tanulmányai után a budapesti törvényszéknél kezdte pályafutását, majd az igazságügyminisztériumba került. 1894-től külügyi szolgálatba lépett, konzul volt több külföldi államban. 1905-ben, mint udvari tanácsos, Ferenc József kabinetirodájába került, ahol 1910-ben a miniszteri osztály vezetője lett. IV. Károly trónra

lépésekor nyugalomba vonult, az ellenforradalmi rendszer első éveiben azonban ismét hivatalt vállalt. A Bethlen-kormányban 1922. június 16-ától 1923. június 11-éig igazságügy, részben ezzel párhuzamosan 1922. december 19-étől 1924. október 7-éig külügyminiszter. Minisztersége idején zajlottak le a Szovjetunióval a kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok felvételére irányuló, végül is eredmény nélkül maradt tárgyalások. 1934-ben hunyt el.

Friedrich Ebert (1871–1925) német szociáldemokrata politikus, 1918-ban porosz tartományi miniszterelnök, 1918-19-ben német szövetségi kancellár, majd 1919 és 1925 között Németország első szövetségi államelnöke. Az első világháború után jelentős szerepe volt a monarchia parlamentáris demokráciává történő átszervezésében, illetve igyekezett fellépni a politikai szélsőségek, így a Hitler–Ludendorff-csoport ellen is. 1925-ben hunyt el.

Hermann Erhardt (1881–1971) német tengerésztiszt, paramilitáris vezető, radikális jobboldali politikus. Az első világháborúban a német haditengerészet korvettkapitányaként szolgált, a háború végén egységével a Baltikumban harcolt. A weimari köztársaság évei alatt egyike volt a befolyásos német radikális jobboldali politikusoknak és szabadcsapat-parancsnokoknak – a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások alá eső német hadsereg fémhivatalos kiegészítő alakulataként működő milíciájában, az Erhardt Tengerészdandárban mintegy hatezer ember szolgált. 1920-ban részt vett a Kapp-Lütwitz-puccsban, majd annak sikertelensége után az 1923-as müncheni sörpuccs során már passzivitást mutatott. Székhelyét az 1920-as években Bajorországban rendezte be, tengerészkülönítménye formális

feloszlata után létrehozta az Organisation Consul nevű titkos katonai terrorszervezetet, mely számos politikai gyilkosságért volt felelős. Az erősen jobboldali bajor tartományi kormány és a hadsereg hallgatólagosan támogatta Erhardt tevékenységét. Volt tengerészdandárja számos tagja az 1920-as évek során csatlakozott az egyre erősödő Nemzetiszocialista Párthoz és annak félkatonai alakulataihoz, Erhardt azonban monarchista nézeteket vallott, és egyre kevésbé nézte jó szemmel a nácik előtörését. Az Organisation Consul megszűnése után megalapította a Viking Szövetséget, egy nagy létszámú politikai–félkatonai szervezetet, mely 1928-ig működött. Az 1933-as nemzetiszocialista hatalomátvétel után Erhardt más korábbi Freikorps-parancsnokokhoz hasonlóan formális szövetségre lépett a nácikkal, Himmler, az SS birodalmi vezetője pedig SS-tábornokká is kinevezte. 1934-ben, mikor Hitler minden politikai ellenfelével leszámolt, Erhardt is szerepelt a meggyilkolandók listáján, azonban sikerült időben elmenekülnie Németországból, és előbb Svájcban, majd 1936-ban Ausztriában telepedett le. A katonai tevékenységtől és a politikától teljesen visszavonult, családjával együtt megvásárolt egy birtokot, és hátralevő életét gazdálkodással töltötte. Az egykori paramilitáris vezető 1971-ben, 90 éves korában hunyt el az ausztriai Brunn am Waldéban.

Georg Escherich (1870–1941) német radikális jobboldali politikus, polgári szakmájára nézve erdőmérnök, paramilitáris vezető. A Bajor Néppárt tagja és képviselője a német birodalmi törvényhozásban. 1919-ben a Bajor Tanácsköztársaságot leverő jobboldali milícia, az Einwohnerwehren egyik vezetője. Nem sokkal később megalapította saját ORGESCH (Organisation

Escherich) névre hallgató jobboldali paramilitáris alakulatát. Szoros kapcsolat fűzte Rudolf Kanzler paramilitáris vezetőhöz, az ORKA (Organisation Kanzler) milícia alapítójához, és az osztrák Heimwehr-milíciákhoz. Szervezetét 1921-ben a német szövetségi kormány feloszlatta más szabadcsapatokkal együtt, de 1928-ban újszervezte azt Heimatschutz néven. 1933-ben, Hitler hatalomra jutása után szervezete feloszlott, illetve beolvadt a Nemzetiszocialista Párt paramilitáris alakulataiba. Escherich ezután visszavonult a politikától, 1941-ben hunyt el Münchenben.

Friedrich István (1883–1958) legitimista politikus, miniszterelnök, mérnök, gépgyáros. A budapesti és charlottenburgi műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, majd a budapesti és a berlini egyetemen jogot hallgatott. 1908-ban gépjavító műhelyt, majd Mátyásföldön vas- és gépgyárat alapított. 1918-ban a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár volt. A Tanácsköztársaság idején, mint az egyik ellenforradalmi csoport vezetőjét letartóztatták, de megszökött. A Fehér Ház nevű ellenforradalmi szervezet tagjaként 1919. aug. 6-án részt vett a Peidl-kormányt eltávolító puccsban. Habsburg József főherceg megbízása alapján rövid ideig 1919. augusztus 7-étől november 25-ig (vitatható legitimitással rendelkező) miniszterelnök, majd 1920. március 15-ig hadügyminiszter. 1920 áprilisában kilépett a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából és külön pártot alapított, amely 1922-ben egyesült ifjabb Andrássy Gyula csoportjával és felvette a Szövetkezett Keresztény Ellenzék nevet. Az 1920-as évek elején megalapította a Szittyák Tábora elnevezésű szélsőjobboldali szervezetet. Tisza István gyilkosainak perében vád alá helyezték, de a bíróság felmentette. 1921-ben részt vett a nyugat-magyarországi

felkelésben. 1922-ben az újjáalakult, erősen ellenzéki Keresztény Nemzeti Párt (Andrássy–Friedrich párt) budapesti déli listájának vezetőjeként, 1926-ban a Keresztény Gazdasági Párt színeiben, 1928-ban a budapesti déli kerület egyéni képviselőjeként nyert képviselői mandátumot, 1931-ben és 1935-ben a budapesti északi választókerület egyéni képviselője lett. 1938-ban már nem szerzett mandátumot, kikerült a politika élvonalából. 1951-ben mint politikus már elfeledettnek számított, de júliusban mégis letartóztatták Grósz József koncepciós perének kapcsán, majd augusztusban a budapesti Fővárosi Bíróság a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének hamis vádjával 15 évi börtönbüntetésre ítélte. A váci börtönben hunyt el 1958-ban.

Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus, Magyarország honvédelmi minisztere, majd miniszterelnöke. Hivatásos katonatiszt volt, az I. világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. Az 1918. okt.-i forradalom után a honvédelmi minisztériumban teljesített szolgálatot, majd Zágrábban katonai attasé, 1918 végétől a honvédelmi minisztériumban a hadműveleti osztály balkáni csoportját vezette. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választották. Vezetőségi tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Bécsben részt vett az ellenforradalmi komité szervezésében, a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára, 1919 júliusától Bécsben a szegedi kormány meghatalmazottja. Horthy bizalmas híve, 1920-ban Törökszentmiklóson kisgazdapárti programmal mandátumot szerzett. Nagy szerepe volt az 1921. szeptember-

októberében részt vett a nyugat-magyarországi felkelés szervezésében és IV. Károly második, 1921. októberi visszatérési kísérletének letörésében. 1922 januárjában csatlakozott a Bethlen–Nagyatádi-féle Egységes Párthoz és irányította az 1922. évi választási harcot. Az 1920-as években a jobboldali tömegszervezeteket tömörítő, elsősorban az ÉMÉ-t, a MOVÉ-t és a Területvédő Ligát összefogó Társadalmi Egyesületek Szövetsége alelnöke, így a nacionalista mozgalmak egyik irányítója volt. 1923 nyarán kilépett a kormánypártból és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban megegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár lett. 1929. október 10-étől a Bethlen- és a Károlyi-kormányban honvédelmi miniszter. 1932. október 1-étől a nagybirtokosok és a jobboldali katonai körök támogatásával miniszterelnök. Meghirdette 95 pontból álló programját, törvényt hozatott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről, átszervezte a kormánypártot (Nemzeti Egység Pártja), intézkedéseket léptetett életbe a totális fasizmus kiépítésére, a nagybirtok megsegítése érdekében (hitbizományi reform, törlesztések részleteinek elhalasztása, telepítési törvény), kísérletezett a szakszervezetek felszámolásával, a munkásosztály fasiszta jellegű szervezetekbe való bevonásával (Nemzeti Munkaközpont). Folytatta a fasiszta Olaszországgal és Németországgal való szoros együttműködés kiépítését. 1933 júniusában a kormányfők közül elsőnek kereste fel Hitlert. 1934-ben szerződést kötött Olaszországgal és Ausztriával (római hármass paktum), majd Németországgal is, és elkötelezte magát a németek agressziós politikája mellett. Az 1934 októberében Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter ellen elkövetett marseille-i merénylet

Magyarországon való előkészítése miatt súlyos külpolitikai bonyodalom keletkezett, melyet csak Olaszország támogatásával tudott leküzdeni. 1935 márciusában szembekerült a kormánypárt konzervatívabb Bethlen-csoportjával, de felülkerekedett. Átalakította kormányát, majd kormányzói kézirattal feloszlatta a nemzetgyűlést. Az általa irányított 1935. évi választásokat a minden addiginál erősebb kormányterror jellemezte. A választások után régi szegedi különítményes tisztársait fontos politikai és katonai pozíciókba helyezte. 1936-ban, vesebetegségben hunyt el. Életéről az egyik legfrissebb monográfia: VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.; valamint ennek jelentősen bővített változata: VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Gratz Gusztáv (1875–1946), magyar politikus, gazdasági szakember, történész. 1917-ben Magyarország külügyminisztere, a Tanácsköztárság alatt a Bécsben székelő antikommunista magyar emigráció, az Antibolsevista Comité tagja volt. Az ellenforradalmi rendszer hatalomra kerülése után 1919 novemberétől 1921 januárjáig bécsi magyar nagykövet volt. 1921 januárjától áprilisáig külügyminiszter volt Teleki Pál első kormányában, ezt követően IV. Károly király az uralkodó magyar trónra való visszatérését előkészítő magyarországi megbízottja volt. Legitimista elkötelezettsége miatt a király két visszatérési kísérlete és IV. Károly trónfosztása után politikailag háttérbe szorult, 1926-tól visszatérhetett a politikai életbe, újra országgyűlési képviselő lett. 1946-ban hunyt el Budapesten.

Habsburg-Lotharingiai Albrecht vagy Albert (1897–1955) magyar királyi herceg, földbirtokos, politikus. 1926-ban a frankhamisítási per egyik vádlottja, 1927-től a magyar országgyűlés felsőházának tagja. 1930-ban rangon aluli házasságot kötött, ezért a Habsburg család hagyományai szerint utódait már nem illette meg a főhercegi cím. Hitler 1933-as hatalomra kerülése után a szélsőjobboldal aktív politikusa lett, egyike a vállaltan nácibarát magyar politikusoknak. Baráti kapcsolatok fűzték a Harmadik Birodalom elitjéhez, különösen Heinrich Himmler SS-vezetőhöz, a világháború alatt az SS és a Gestapo társadalmi kapcsolataként működött, a háború vége felé pedig már aspirált a magyar kormányzói címre is. 1945-ben a Vörös Hadsereg elől Ausztriába, majd Argentínába menekült, ahol emigrációban hunyt el 1955-ben.

Hir György (1880–1926) földbirtokos, honvéd altiszt, különítményparancsnok. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik vezetőségi tagja, az Etelközi Szövetség tagja. Aktív résztvevője volt a frankhamisításnak. 1920-ban kisgazda, 1922-ben egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1926-ban hunyt el gyanús körülmények között, nem kizárható, hogy a frankhamisítási ügyről ellenzéki politikusoknak adott leleplező nyilatkozatai miatt gyilkolták meg.

Horthy Miklós (1868–1957) katonatiszt, politikus, régens kormányzóként 1920 és 1944 között Magyarország államfője. 1883-ban végezte el a Fiumei Haditengerészeti Akadémiát. 1892 és 1894 között föld körüli úton vett részt a SAIDA nevű korvett fedélzetén. 1909 és 1914 között I. Ferenc József császár egyik szárnysegédje és bizalmasa volt, ekkoriban szerezte első politikusi tapasztalatait. Az első világháborúban a NOVARA gyorscirkáló

parancsnokaként szolgált, ekkor aratott katonai győzelmei tették ismertté a nevét, IV. Károly 1918. február 28-án kinevezte az osztrák–magyar hadiflotta parancsnokává. Az első világháború elvesztése után Horthynak kellett végrehajtania az osztrák–magyar hadiflotta leszerelését, illetve a hajók Szerbiának történő átadását. A háború után rövid ideig családja kenderesi birtokán gazdálkodott, majd 1919-ben a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenkormány felkérte a hadügyminiszteri tisztség elvállalására, mint a felbomlott monarchia egykori hadseregének legmagasabb rangú magyar nemzetiségű tisztjét, aki sem az őszirózsás forradalomban, sem a tanácsköztársaságban nem vállalt szerepet. Megszervezte az úgynevezett Nemzeti Hadsereget, majd annak fővezéréként részben függetlenítette magát a szegedi ellenforradalmi kormánytól, és az ország egyetlen használható fegyveres ereje felett rendelkezett. Egy ideig kacérkodott a katonai diktatúra bevezetésének gondolatával, de polgári politikusok és az antant képviselőinek nyomására elvetette ennek lehetőségét. Egyes források szerint jelentős felelősség terheli a tanácsköztársaság utáni jobboldali megtorlás-sorozatban, a több száz ember életét követelő fehérterrorban. Az antant is egyre inkább Horthyval tárgyalt, mint a magyar államhatalom tényleges képviselőjével, ily módon pedig egyre esélyesebbnek látszott az államfői pozícióra is. 1919. november 16-án csapatai élén bevonult Budapestre, az országgyűlés pedig 1920. március 1-jén választotta Magyarország kormányzójává, ezáltal a királyt helyettesítő ideiglenes államfő és a fegyveres erők főparancsnoka lett. 1921-ben kétszer hiúsította meg IV. Károly visszatérési kísérleteit, majd megindulhatott a Bethlen István miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció tízéves időszaka. Az 1929-es gazdasági világválságnak jelentős szerepe volt

az ország jobbra tolódásában, közvetve ez vezetett Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezése is. Horthy mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali mozgalmakkal szemben állt, az 1930-as években mindenféle radikalizmust igyekezett háttérbe szorítani. Államfőként az 1930-as években aktivitás, később az ország Németország agressziós politikája melletti elköteleződése idején egyre inkább a passzivitás jellemezte, bár a revizionista törekvéseket végig élénken támogatta. 1942-től igyekezett csökkenteni az ország háborús részvételét, 1944 októberében hozzá hű, mérsékelt politikai körök közreműködésével megkísérelt kiugrani a második világháborúból, ám részben a németbarát főtisztek hadseregen belüli túlsúlyának ez nem sikerülhetett. Horthyt mindenképpen közvetett felelősség terheli a magyarországi holokausztért, bár 1944-ben arra még volt ereje, hogy a budapesti zsidóság deportálását leállítsa. Magyarország német megszállása után, 1944. október 16-án kényszer hatására lemondott, kényszerűen átadta a hatalmat a Szálasi Ferenc vezette németbarát nyilas kormánynak, és a németek őrizetébe került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, részben idős korára tekintettel vádat nem emeltek vele szemben. 1948-tól családjával portugáliai emigrációban élt családjával, ahonnan élénk kapcsolatot tartott az emigráns magyar politika is és katonai körökkel. 1957-ben hunyt el. Terjedelmes emlékiratot hagyott hátra, melyben saját politikusi szerepét pozitívan értékeli: HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

Gustav von Kahr (1862–1934) német jogász, jobboldali politikus, 1921 és 1921 között Bajorország tartományi miniszterelnöke és párhuzamosan belügyminisztere, 1923–1924-ben statáriális

jogkörrel felruházott bajor fő kormánybiztos. Közel állt Hitlerhez és Ludendorffhoz, azonban különleges jogköröket gyakorló fő kormánybiztosként mégis ki akarta őket hagyni az új bajor állam vezetéséből. A müncheni sörpuccs után Kahr egy ideig bíróként dolgozott Bajorországban, majd visszavonult a közszolgálatból. 1934. június 30-án, a hosszú kések éjszakáján gyilkolták meg, mikor Hitler minden lehetséges politikai ellenfelével leszámolt.

Rudolf Kanzler (1873–1956) német katonatiszt, radikális jobboldali politikus, polgári szakmájára földmérő mérnök, paramilitáris vezető. A Centrupárt képviselője a bajor tartományi törvényhozásban, 1919-ben a Bajor Tanácsköztársaságot leverő egyik jobboldali milícia, a Bürgerwehr vezetője. Szoros kapcsolatok fűzték Georg Escherichez, az ő paramilitáris szervezete (ORGESCH) mintájára alapította meg ORKA (Organisation Escherich) névre hallgató saját szabadcsapatát. Szorosan együttműködött az osztrák Heimwehr-milíciákkal és a magyar radikális jobboldali szervezetekkel egy közép-európai revizionista szövetség létrehozása reményében. 1921-ben, a német szabadcsapatok kormányzat általi feloszlata után Kanzler a monarchista Bayerischer Heimat- und Königsbund politikai szervezethez csatlakozott, melyet az 1933-as nemzetiszocialista hatalomátvétel után betiltottak. Kanzler egy idő után radikális jobboldali nézetei ellenére monarchistaként nem szimpatizált különösebben a nemzetiszocialistákkal, akik árulásért be is börtönözték egy időre. Kanzler ugyanakkor túlélte a második világháborút, és 83 éves korában, 1953-ban hunyt el.

Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata, politikus, külügyminiszter. Diplomáciai pályafutását Konstantinápolyban kezdte mint alkonzul, 1904-ben konzullá nevezték ki, 1905-től a közös külügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1913-ban a Monarchia mexikói követe, meghatalmazott miniszter. 1920-tól 1925-ig a külügyminiszter állandó helyettese. 1925-ben berlini követ lett, majd 1933. február 4-től 1938. november 28-áig külügyminiszter a Gömbös-, Darányi- és Imrédy-kormányokban. Az ő külügyminisztersége alatt ment végbe Magyarország csatlakozása a Berlin–Róma-tengelyhez a revizionista politikai törekvések jegyében. Ezen belül az Olaszországgal való fokozott együttműködéssel igyekezett ellensúlyozni Németország egyre növekvő hegemóniáját, de megkísérelt a lehetőségekhez képest jó kapcsolatokat fenntartani a nyugati hatalmakkal, illetve a kisantant felé is tett közeledő lépéseket. 1938 augusztusában Horthy és Imrédy németországi látogatása napjaiban Bledben megegyezett a kisantant államokkal Magyarország fegyverkezési egyenjogúsága elismerésének kérdésében, amivel legalizálni kívánta a magyar háborús készülődést. 1938. szeptember 20-án Imrédy miniszterelnökkel Berchtesgadenbe repült és felkérte Hitlert a magyar területi igények támogatására. 1938 októberében vezetője volt a komáromi magyar–csehszlovák tárgyalásokon részt vevő delegációnak. Miután az 1938. november 21-ei német olasz demars miatt Kárpát-Ukrajna tervezett megrohanásától az Imrédy-kormánynak el kellett állnia, lemondott a külügyminiszterségről. 1935. október 4-én Horthy örökös felsőházi taggá nevezte ki. A II. világháború idején a Bethlen–Kállay vezette politikai csoporthoz tartozott. 1945-ben hunyt el. Pályájáról lásd bővebben: TÓTH

Imre, *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

Kozma Miklós (1884–1941), katonatiszt, politikus. A Ludovika Akadémia elvégzése után huszár hadnagyként szolgált, emellett jogot is tanult. 1919-ben Szegeden a Nemzeti Hadsereg propaganda- és védelmi osztályának vezetője volt, majd 1922-ben Horthy kinevezte a Magyar Távirati Iroda élére. 1934-től felsőházi tag lett, majd 1935. március 4-étől 1937. február 3-áig a Gömbös-, majd Darányi-kormány belügyminisztere. Ő irányította az 1935. évi választásokat. Darányi kezdetben mérsékelt, a parlamentre támaszkodó politikájával nem értett egyet, és ez vezetett lemondásához. 1937 márciusában ismét az MTI és az érdekkörébe tartozó vállalatok elnökévé választották. 1938 őszén a Kárpátalja visszafoglalására indult diverziós vállalkozás egyik vezetője, 1940–41-ben a visszafoglalt Kárpát-Ukrajna (Kárpátalja) kormányzói biztosa volt. Kormányzói biztosként fontos szerepe volt az első magyarországi zsidódeportálás elindításában, melynek értelmében mintegy 15 ezer, a zöldhatáron át Magyarországra menekült úgynevezett hontalan galíciai zsidót, aki nem rendelkezett hivatalos iratokkal, visszatoloncoltak a határon túlra, ahol azonban többségüket a megszálló német hadsereg meggyilkolta. 1941-ben hunyt el. Irathagyatéka a korszak igen értékes, sokat kutatott történelmi forrása: HU-MNL-OL-K 429. Belügyminisztériumi levéltár – Kozma Miklós iratai.

Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff (1865–1937), az első világháború kiemelkedő német tábornoka, a weimari köztársaság ideje alatt radikális jobboldali politikus, a német szélsőjobb egyik

vezetője, aki folyamatosan a köztársaság megbuktatásán dolgozott. Az 1920-as Kapp-puccs és az 1923. november 8-án végrehajtott müncheni sörpuccs egyik vezéralakja és értelmi szerzője. Hitler mellett a feltörekvő Nemzetiszocialista Német Munkáspárt egyik vezetője és parlamenti képviselője. 1925-ben visszavonult a politikai élettől, és egyre zavarosabb, okkult tudományokkal foglalkozott. A nemzetiszocialista pártvezetés élete végén elhatárolódott tőle. 1937-ben hunyt el.

Marinovich Jenő (1868–1942), jogász, rendőrtiszt, 1921 és 1928 között a Magyar Királyi Államrendőrség budapesti főkapitánya.

Mészáros Gyula (1883–1957) etnográfus, turkológus, egyetemi tanár. 1904–06-ban török nyelvi tanulmányokat folytatott Konstantinápolyban. 1906-tól másfél évet töltött a Volga vidéki csuvasok és tatárok között folklórgyűjtéssel. 1909-ben Budapesten doktorált török-tatár nyelvből. 1909–15 között az Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályán dolgozott. 1916-tól az I. világháború végéig egyetemi tanár, a magyar tanszék vezetője Konstantinápolyban. 1920–21-ben részt vett a szokolhamisításban, Bécsben letartóztatták, majd óvadék elletében szabadon bocsátották. Tevékeny szerepet játszott a frankhamisítás előkészítésében is. A 20-as évek közepétől az ankarai néprajzi múzeum tudományos vezetője. 1932-ben hazatérve a Műemlékek Országos Bizottságának munkatársa. 1943–44 közt az újvidéki keleti kereskedelmi főiskola tanára. Később Törökországban, 1951-től New Yorkban élt emigrációban. Elméleti eredményeit a turkológiai kutatás nem fogadta el, csak néprajzi anyaggyűjtése, elsősorban csuvas anyaga képvisel jelentős tudományos értéket.

Josef Metzger (1870–1919) osztrák katonatiszt, tábornok, paramilitáris vezető. 1888-ban végzett a bécsi Theresianum Katonai Akadémián, majd hadnagyként a bécsújhelyi 3. gyalogezredhez került. 1904-ben őrnaggyá, 1909-ben alezredessé, 1915-ben vezérőrnaggyá, 1916-ban altábornaggyá léptették elő, majd a Császári és Királyi Hadsereg vezérkari főnökének helyettese lett. 1917-ben a Mária Terézia-rend Lovagkeresztjével tüntették ki. 1919-ben nyugállományba vonult, és a köztársasággá alakult Ausztria nacionalista, radikális jobboldali politikai erőihez csatlakozott. Egyik vezetője lett a Keresztényszocialista Párt radikális jobbszárnyához kötődő Heimwehr paramilitáris alakulatoknak. 1921-ben hunyt el. Irathagyatéka megtalálható a bécsi Österreichisches Staatsarchivban (AT-OeStA/KA NL 821 (B)).

Nádossy Imre (1872–1935). jogász, országos rendőr-főkapitány (1920–1926). Az Etelközi Szövetség Vezéri Tanácsának tagja, illetve 1920-ban a Wolff Károly vezetésével működő titkos társaság képviselője az Egyesült Keresztény Liga vezéri tanácsában is. Tagja lehetett a Kettőskereszt Vérszövetségnek is (Vö. L. NAGY, i. m. 16.). Irányító szerepe volt a frankhamisításban. A Kúria 1926 októberében három és fél évre ítélte, de 1928 ápriliásban kormányzói amnesztiában részesült, végül nyugdíjazták. A politikától végleg visszavonult, további állami hivatalt nem viselt, haláláig családja helesfai birtokán élt. 1935-ben, váratlanul hunyt el Budapesten.

Nagy Emil (1871–1956) jogász, politikus. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1898-tól ugyancsak a fővárosban gyakorló ügyvéd, az Esterházy hercegi hitbizomány jogtanácsosa 1923-ig. 1905-től Kossuth-párti programmal országgyűlési képviselő 1911-ig. Széleskörű publicisztikai működést fejtett ki a Budapesti Hírlap hasábjain. 1922-től nemzetgyűlési, majd 1935-ig országgyűlési képviselő. 1923. június 11-étől 1924. február 21-éig a Bethlen-kormány igazságügyi minisztere. 1924-ben kilépett a kormánypártból, majd Angliába távozott hosszabb tanulmányútra. 1926-ban pártunkívüliként újra parlamenti képviselő volt, 1927-ben újra Angliába utazott, ahol előadásokat tartott a trianoni békeszerződés revíziójának szükségességéről, és barátságot kötött lord Rothermere-rel, aki brit részről ekkoriban karolta fel a magyar revizionizmus ügyét. 1935-ig volt parlamenti képviselő. 1956-ban hunyt el Budapesten.

Prónay György, báró tótprónai és blatnicai (1887–1968) jogász, nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő, a felsőház tagja, államtitkár. Prónay Pál katonatiszt, különítményparancsnok rokona. 1910-ben a Budapesti Tudományegyetemen az államtudományok doktorává avatták. 1910 és 1911 között gazdasági gyakornok lett Habsburg Frigyes főherceg uradalmában. Az első világháborúban katonaként szolgált, 1915-ben Przemyslnél orosz hadifogságba esett. 37 hónapot töltött hadifogságban Szibériában, de megszökött és hazajött. 1919-től acsai birtokán gazdálkodott, majd több párt programjával Kiskunhalas országgyűlési képviselője volt. 1922 és 1924 között az Élelmezési Minisztérium államtitkára volt, majd 1924-ben ugyanezen minisztérium felszámolását vezette. 1924-től 1928-ig a miniszterelnöki hivatal államtitkáraként dolgozott. 1926-ban a frankhamisítási botrány nyomán megindult büntetőper egyik

koronatanúja volt. 1928-tól 1931-ig a Földművelésügyi Minisztérium államtitkára és a Külforgalmi Bizottság elnök volt, ő képviselte a kormányt a különböző külföldi gazdasági tárgyalásokon. Később több párt tagjaként Megyaszó országgyűlési képviselője volt 1931–1932-ben. 1933-tól a Külkereskedelmi Tanács elnöke volt, majd Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye felsőházi taggá választotta. Bethlen István miniszterelnök szűkebb köréhez tartozott, felsőházi felszólalásaiban gyakran szembeszállt a szélsőjobboldali mozgalmakkal. Élete utolsó 24 évét a politikától visszavonultan, Gödöllőn töltötte.

Rakovszky Iván (1885–1960) jogász, politikus. Jogi tanulmányai után pályáját Turóc vármegye szolgálatában kezdte. 1910-tól 1918-ig munkapárti, 1920-tól 1935-ig egységes párti képviselő volt. 1922. június 16-a és 1926. október 15-e között belügyminiszter Bethlen István kormányában. A frankhamisítási botrány miatt lemondott, majd 1928-tól 1935-ig a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke lett. 1941. április 28-ától a Közigazgatási Bíróság elnöke és felsőházi tag volt. 1944. augusztus 29-étől október 16-áig vallás- és közoktatásügyi miniszter volt a Lakatos-kormányban. Nevéhez fűződik a rendőrség újjászervezése, a vármegyei törvényhatóságok reformja és az 1925. évi választójogi törvény.

Anton Rintelen (1876–1946) osztrák jogász, jogtudós, keresztényszocialista politikus. 1898-ban a Grazi Egyetemen szerzett jogi diplomát, majd a Prágai Egyetemen tanított. 1919 és 1926, majd 1928 és 1933 között Stájerország tartományi miniszterelnöke (Landeshauptmann) volt, 1926 és 1933 között Ausztria szövetségi oktatási minisztere volt. Élénk kapcsolatban állt a radikális jobboldali, nacionalista Heimwehr-milíciákkal, felmerült benne a hatalom erőszakos átvételének gondolata Benito

Mussolini „Marcia su Roma” akciójának mintájára. 1933-tól Ausztria római nagykövete volt, ahol kapcsolatba került a német nemzetiszocialistákkal, támogatta az Anschlusst. 1935-ben bebörtönözték az Anschluss-párti puccskísérlet miatt, Ausztria és Németország 1938-as egyesülése után szabadult. Bár szimpatizált Hitlerrel, 1938-tól már nem vett részt a politikában, 1946-ben hunyt el.

Siménfalvy Tihamér (1878–1929) ezredes, később tábornok, radikális jobboldali katonatiszt volt a Horthy-korszakban, aki többek között a német és az osztrák szélsőjobboldali körökkel is kereste a kapcsolatot. Az első világháború vége felé a Székely Hadosztály vezérkari főnöke volt, majd az ellenforradalom idején Horthy Miklós belső körének tagja lett, és a Fővezérség titkosszolgálati feladatokat ellátó, II/b osztályának belső szervezeti alosztályát vezette. A rendelkezésre álló adatok szerint ő volt az 1920-as években ő volt Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka. Az 1920-as évek elején vezérkari tisztként részt vett a katonai titkosszolgálat, a későbbi 2. vkf. osztály, illetve az ugyancsak titkosszolgálati feladatokat is ellátó későbbi 5. vkf. sajtó- és propagandaosztály megszervezésében is (Vö. UJSZÁSZY István, *Vallomások a boltak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 355.). 1926-ban vezérőrnagyi rendfokozatú tábornokká léptették elő. Befolyásos tagja volt az Etelközi Szövetségnek is, később a Vitézi Rend egyik vezetője, vitézi törzskapitány lett. 1929-ben váratlanul hunyt el.

Gustav Stresemann (1878–1929) német üzletember, liberális politikus, 1923. augusztus 13-a és november 30-a között a weimari köztársaság szövetségi kancellárja, majd 1923 és 1929 között Németország külügyminisztere. Vezetése alatt tört ki a müncheni sörpuccs. Külügyminiszterként kifejezetten sikeres volt, tevékenysége hozzájárult az első világháborút elvesztett Németország nemzetközi konszolidációjához, 1926-ban jelentős része volt a weimari köztársaság Népszövetségbe történő felvételében. Munkásságát 1926-ban Nobel-békedíjjal ismerték el. 1929-ben hunyt el Berlinben.

Teleki Pál (1879–1941) politikus, miniszterelnök, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. Egyetemi tanulmányai után 1903-ban államtudományi doktor, majd a budapesti egyetem földrajzi tanszékén egyetemi gyakornok lett. A külföld 1909-ben figyelt fel tudományos munkásságára. Svájcban érte a Tanácsköztársaság kikiáltásának híre, 1920. április 19-étől a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, július 19-étől 1921. április 13-áig Magyarország miniszterelnöke. Ratifikálta a trianoni békét, fellépett a különítmények garázdálkodása ellen, meghozatta a nemzetgyűléssel a zsidóellenes numerus clausus törvényt, a Nagyatádi Szabó-féle földreformot. IV. Károly első visszatérési kísérlete után lemondott. 1926-ban belépett a kormánypártba, 1927-től 1938-ig felsőházi tag, majd ismét képviselő. 1924–25-ben népszövetségi megbízásból tagja volt a moszuli olajvidék Irakhoz tartozását javasoló szakértői bizottságnak. Kiállt a Párizs környéki békék revíziója mellett, számított Németország közreműködésére az európai status quo megbontásában, de elsőként ismerte fel a

hitleri birodalom veszélyességét is. 1938. május 14-től vallás- és közoktatásügyi miniszter Imrédy Béla kormányában. 1938-ban a komáromi cseh-magyar tárgyalásokon előkészítője az első revíziós eredménynek. 1939. február 16-ától 1941. április 3-áig másodízben miniszterelnök. Csatlakozott az antikomintern paktumhoz, végrehajtotta Magyarország kilépését a Népszövetségből. Meghozatta a második zsidótörvényt és egy mérsékelt földreform-törvényt. A II. világháború kitörésekor elhárította a német csapatok átszállítási kérelmet, az olasz semlegességre támaszkodva a fegyveres semlegesség álláspontján állt, a lengyel menekülteket befogadta. Jugoszláviával örökbarátsági szerződést kötött semlegesítése céljából. Az 1941. márciusi belgrádi németellenes fordulat nyomán azonban Hitler éppen Jugoszlávia ellen kívánt katonai együttműködést, revíziós lehetőséget ajánlva fel Magyarországnak. 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el, Horthyhoz írt búcsúlevelében elítélte a Jugoszlávia elleni magyar támadást. Pályájáról lásd bővebben: ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Trebitsch Ignác (1879–1943) magyar születésű nemzetközi szélhámos, kém és kalandor, aki beutazta a világot, és számos titkosszolgálatnak dolgozott, olykor párhuzamosan is. Kalandos, regényes életpályája során volt többek között brit parlamenti képviselő, presbiteriánus lelkész, végül buddhista szerzetes is. 1943-ban, Kínában hunyt el Csao Kung néven, buddhista apátként, feltehetőleg éppen a Japán kormány szolgálatában. Életéről lásd bővebben: Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.

Vázsonyi Vilmos, született Weiszfeld (1868–1926) ügyvéd, miniszter, polgári liberális legitimista politikus. Budapesten végzett jogot, azután ügyvéd lett. 1894-ben megalapította a Demokratikus Kört, és még ugyanebben az évben bekerült Budapest törvényhatóságába. 1901-ben demokrata párti programmal képviselővé választották. 1904-ben a vasutassztrájk idején vezette a sztrájkolók és a kormány közötti tárgyalásokat, majd a perbe fogott vasutasok védőügyvédje volt. Mint ügyvéd sikert aratott a Polónyi-Lengyel Zoltán-féle sajtóperben, majd a Lukács-féle panamaperben is. 1917. június 15-től augusztus 18-áig az Eszterházy-, majd 1918. január 25-től május 8-áig igazságügy-miniszter a második Wekerle-kormányban, közben választójogi tárcanélküli miniszter. Élesen fellépett a megélénkülő háborúellenes, forradalmi mozgalmak ellen, ellenezte a forradalmi Oroszországgal való békekötést. Választójogi törvényjavaslata védte az uralkodó körök érdekeit. Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom napján emigrált, csak a proletárdiktatúra bukása után tért haza. Nemzeti Demokrata Polgári Párt néven újjászervezett pártjával a legitimistákat támogatta. Tevékenyen részt vett az 1924-ben alakuló, a baloldali ellenzék egy részét összefogó Demokrata Blokk létrehozásában és működésében. A frankhamisítási ügy parlamenti tárgyalásán a kisebbségi vélemény egyik szerkesztője volt, emiatt súlyos támadások érték a szélsőséges sovíniszta, nacionalista körök részéről. A parlamentben többször felszólalt az antiszemitizmus és a szélsőjobboldali mozgalmak által elkövetett atrocitások ellen. 1926-ban külföldre utazott gyógykezeltetés céljából és a frankhamisítás bírósági tárgyalása idején hirtelen meghalt.

Zadvarecz István (1884–1965) hitszónok, ferences szerzetes, tábori püspök. Tizennégy éves korában lépett be a ferences közösségbe, teológiából és filozófiából doktorált, 1907-ben szentelték pappá. Baján és Gyöngyösön tanított teológiát, majd a szegedi ferences plébánia házfőnöke lett. Az 1919-es kommunista diktatúra idején nyíltan szót emelt az embertelenséggel szemben barátjával, Lőw Immanuel szegedi rabbival együtt. Az ellenforradalom idején Szegeden alakult ki szoros barátsága Horthy Miklóssal, Magyarország későbbi kormányzójával. Horthy felkérésére Csernoch János hercegprímás Zadavreczet felterjesztette Rómánál tábori püspöki kinevezésére, egyben felkérte őt a magyar tábori püspökség megszervezésére. Tábori püspökként aktívan részt vett a politikában, támogatta a kormányzat irredenta céljait. A király visszatérési kísérleteinek idején legitimista álláspontra helyezkedett, ezért barátsága Horthyval meggyengült. 1925–26-ban valószínűleg részt vett a frankhamisításban is. 1927-ben lemondott a tábori püspökségről, ezután papi tevékenységet folytatott, pasztorációs úton kétszer járt Amerikában, egyszer a Szentföldön. Könyveket írt, beszédeket tartott. Személyiségének érdekes vonása, hogy ugyan következetesen irredenta eszméket vallott, ezzel együtt pedig radikális jobboldali politikusokhoz is kapcsolatok fűzték, egyáltalán nem volt antiszemita. A nyilas uralom alatt jelentős zsidómentő tevékenységet folytatott, ennek ellenére 1945-ben letartóztatták és két év börtönre ítélték, 1947 tavaszán szabadult. 1947 és 1950 között a máriagyúdi ferences kolostorban lakott, 1950-ben a kolostor bezárása után Budapestre, a Lotz Károly utcába költözött. A Kádár-korszakban Budapestről kitiltották, a politikai rendőrség

folyamatosan megfigyelte. 1965. november 13-án hunyt el Zsámbékon. Pályájáról, valamint 1944-45-ös zsidómentő tevékenységéről lásd többek között: VESZPRÉMY László Bernát, „*Ne hagyjátok őket elcipelni!*”. *Zadravecş István és a holokauszt*, Sapiientiana, 2016/1, 78–91.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (HU-ÁBTL)

HU-ÁBTL-4.1. A-686. Etelközi Szövetség.

HU-ÁBTL-4.1.A-650. Összefoglaló. Prónay-különítmény alakulása és tevékenysége 1919–1945.

HU-ÁBTL-4.1. A-687 Az 1919-es ellenforradalmi kormány által megalakított szervezetek (1947).

HU-ÁBTL-4.1. A-719. Zadaveczen István tábortüspök "Hét év a táborban" című naplója dokumentumokkal.

HU-ÁBTL-4.1. A-720/1 A Horthy-rendszer jobboldali szervezetei.

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-VII-18-d-193/1926. Windischgrätz Lajos és társai pere.

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HU-HL)

HU-HL-VKF. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnöke Levéltára, 1919–1945.

Szakirodalmi források

ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56.

ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

ANGYAL Béla, *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből*, Fórum Intézet–Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 2002.

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról (1918–1934). I. kötet. Az 1920-as évek, forráskiad. NÉMETH István, Budapest, Magánkiadás, 2017.

BEREND T. Iván, *Magyarország gazdasága az első világháború után 1919–1929*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

Bethlen István titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZŰCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

BODÓ Béla, *The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups*, Austrian History Yearbook, 2011/42, 133–163.

BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

FIZIKER Róbert, *Habsburg kontra Hitler. Legitimisták az Anschluss ellen, az önálló Ausztriáért*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.

FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó.

G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

G. SOÓS Katalin, *Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/XVII, 3–43.

G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918-1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.

GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

Horthy Miklós titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZŰCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. I. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921, forráskiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. III. Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. IV. Az ellenforradalmi rendszer külpolitikája 1927. január 1–1931. augusztus 24., forráskiad. KARSAI Elek, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

KARSAI Elek, *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*, Budapest, Táncsics Kiadó, 1969.

KEREKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.

KEREKES Lajos, *Ausztria történelme 1918–1955*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

KEREKES Lajos, *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangel báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet –Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történelmi Kutatócsoport, MOSZT-füzetek 1., 2015.

NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

NÉMETH István, *Magyarok és németek (1914–1934)*, Budapest, Magánkiadás, 2017.

NÉMETH István, *Császárságból diktatúrába. Németország a 20. század első felében*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

NÉMETH István, *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Az 1920-as évek (1. rész)*, Valóság, 2017/6, 45–80.

NÉMETH István, *Német haditengerészeti és légi lépések a versailles-i békeszerződés kijátszására a weimari köztársaság (1919–1933) éveiben*, Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae, 2017/XLIV, 523–534.

ORMOS Mária, *Hitler*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994.

ORMOS Mária, *Mussolinitól Hitlerig*, in *Akik nyomot hagytak a 20. századon. Diktátorok – diktatúrák*, szerk. ERÉNYI Tibor, Budapest, Napvilág Kiadó, 1997, 27–47.

ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, Budapest, PolgArt Kiadó, 2001.

PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

PATAKI Ferenc, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973.

PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968.

PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin, SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

Thomas L. SAKMYSTER, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy, 1918–1944*, Washington, Columbia University Press, 1994.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad Perneki Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

SIPOS Péter, *A konspiráció mítosza. Titkos szerveződések Magyarországon 1919–1944*, Beszélő, 1995/29–30.

SZÁSZ László, *Bánffy Miklós. Az erdélyi szellem arisztokratája*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2020.

SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archívnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

TURBUCZ Dávid, *Horthy Miklós*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.

UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

VONYÓ József, *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2012.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a batalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

ZEIDLER Miklós, *Külpolitika és revízió – Mindent vissza?*, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 175–196.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

SUMMARY

—

COUNTERFEIT FOR PATRIOTIC PURPOSES? REPORT OF THE PARLIAMENTARY COMMITTEE FOR INVESTIGATING THE POLITICAL BACKGROUND TO THE FORGERY OF FRENCH FRANCS ABOUT FINISHING ITS ACTIVITY AND ITS RESULTS, 1926

After the signing of the Peace Treaty of Versailles, which was grossly unjust for many states on the losing side of World War One, some politicians of the defeated countries were understandably not resigned to the defeat and sometimes to the significant territorial losses, and sought the possibilities of revision and revenge. The so-called scandal of forgery of French francs broke out in Hungary in 1925 was one of these notable attempts of the defeated states to somehow take revenge on the Entente powers, mainly on France.

The roots of the affair went back to 1922, when Hungarian right-wing circles wanted to take revenge on France for the Treaty of Trianon by mass counterfeiting of one-thousand-franc banknotes and to secure money for their irredentist enterprises. The forgery was carried out with the knowledge of the highest Hungarian political circles, including Prime Minister Count István Bethlen and former Prime Minister Count Pál Teleki. However, after the arrests of Hungarian citizens in Amsterdam, in December 1925, the scandal rose to international levels with great speed, and a number of arrests were made in Hungary.

The counterfeiting of the French francs had been being prepared for years, and it was a political experiment to take revenge on France. The forgery was carried out mainly at the State Institute of Cartography in Budapest, which was in fact a clandestine military organisation under the supervision of the Ministry of Defence, in order to circumvent the restrictions of armament of the Treaty of Trianon, but formally was subordinated to the Ministry of Finance. The equipment – machines, paper, presses, envelopes – came mainly from Germany and Austria, and the idea itself to counterfeit French francs as revenge originally derived from German right-wing politicians and military officers like General Erich Ludendorff. Yet the Germans finally resigned from the risky and difficult enterprise, and the forgery project was finally realised by their Hungarian allies. Once the counterfeiters had the necessary supplies, they began to produce the largest denomination, the 1,000-franc note. The result was 30,000 counterfeit “bleu et rose” 1,000-francs, of which 4,400 were of good quality, 9,000 of medium quality and 16,000 of poor quality. This blue-and-rose French banknote had been issued in 1890, and was a modified, recoloured version of the black 1842 design and the blue 1862 thousand franc, so the design was 81 years old in 1923, dating from 1842. The security features of French banknotes at that time were intaglio printing, polychrome printing and watermarks, as well as the special quality of the particularly thin but strong, membranous, typical French banknote paper. Together, these made the barriers of the counterfeiters almost insurmountable. The Banque de France, the French National Bank replaced this 1,000-franc note in 1929 with the so-called “Cérès et Mercure” type because of the Hungarian counterfeit attempt, and

withdrew it from circulation in 1933. When the counterfeit project was over, the printing machines, plates and other equipment were destroyed.

On 14 December 1925, Hungarian Colonel Aristid Jankovich, brother-in-law of Hungarian Minister of Defence General Count Károly Csáky was finally caught in the Netherlands trying to change counterfeit 1000-franc banknotes in a bank. He and his two companions were quickly arrested by the Dutch police, and millions of counterfeit francs were confiscated from them. The detective investigated a vast, international network of counterfeiters in Hamburg, Copenhagen and Milan. In Hungary, Prince Lajos Windischgraetz, former Minister of Public Supplies, one of the well-known radical right-wing politicians of the period and his secretary Dezső Rába were arrested by the police, as well as Imre Nádosy, National Commissioner of the Royal Hungarian State Police. As it ironically turned out, Police Commissioner Nádosy supported the counterfeiters for years instead of investigating and arresting them. Several employees of the Institute of Cartography were also detained. Windischgraetz's partner, a Lithuanian banker called Arthur Schultze was also deeply involved in the forgery. The scandal soon reached the highest political circles, including Prime Minister Count István Bethlen and former Prime Minister Count Pál Teleki, who were perhaps not directly involved, but had some information about the intentions of the counterfeiters. While Prime Minister Bethlen had wanted to stop them, it seemed that former Prime Minister Count Teleki, a professor of cartography in his civilian profession supported them so some degree, deeply agreed with their irredentist goals, and used

his professional contacts in the Institute of Cartography to help the realisation of the counterfeiting project.

The perpetrators were finally accused, and before the Hungarian court as defendants they confessed their crimes as a patriotic actions, which, in the given political situation, seriously mitigated their punishment. Prince Lajos Windischgraetz was sentenced to four years in prison, but most part of this time he spent in sanatoriums and hotels. His partner Arthur Schultze died prematurely for some unknown reason, while national police commissioner Imre Nádosy was sentenced to three and a half years in prisons, but in the meantime he was pardoned officially by the Regent Governor Miklós Horthy, and was released and retired. Minister of the Interior Iván Rakovszky, the superior of the National Police Commissioner strongly seemed to have been involved in the counterfeiting at some level as well, and finally he had to resign for not preventing his subordinate Nádosy. After the remarkably light sentences were handed down, the aggrieved Banque de France asked for a symbolic 1 franc as compensation.

In fact, the counterfeit scandal caused a serious loss of prestige to Hungary. The post-war consolidation endeavours of Bethlen's government had sought to establish good international relations, which were unpleasantly affected by the scandal. At the beginning of 1926, a major debate took place in the Hungarian Parliament, and opposition MP Tibor Farkas of Boldogfa strongly and publicly condemned those who were involved in the scandal. He handed a motion proposing that the parliamentary committee of inquiry should be given serious jurisdictions, should continue its work independently, and that all persons who were involved in the franc affair should be interrogated under oath, and those who had

refused to appear before the committee or who had refused to give evidence on certain questions despite their appearance should be compelled to give evidence by the coercive means of the law. However, the result of the vote kept on 24 March 1926 was that the large majority of the Parliament rejected Tíbor Farkas's motion, and the franc affair was not dealt with the Hungarian state authorities officially any longer.

The events and the background of the forgery and the ideological driving forces behind the action are now largely known to historians, and the role of irredentist secret societies of the period, including the secret military organisation called Double Cross Blood Union and its civilian counterpart consisting of politicians, the Union of Etelköz, the influential political secret society of the Horthy Era in the case seems also to be provable, since Colonel Tihamér Siménfalvy, the commander of the Blood Union helped in the attempts to cover up the franc affair because of his confidential position within the Ministry of Defence (he was one of the head intelligence officers those times), and mediated between the defendants during the trial. For example, according to Lajos Windischgrätz's diary, Colonel Siménfalvy wrote a letter to him in the prison stating that Prime Minister Bethlen would guarantee that Windischgrätz would comply with his wishes if he remained silent at the trial. (Like many other trials of far-right political characters of the time, Windischgrätz was defended by Dr. Ferenc Ulain, a well-known lawyer and politician of the radical right-wing political forces of Hungary in the trial) The name of the above mentioned Double Cross Blood Union was even noted at the trial, and the judge openly asked József Vass, the Minister of Welfare and Labour and Deputy Prime Minister what he knew

about the role of right-wing secret societies in the case, but he said that he knew them by name only from the opposition press and had no knowledge of their activities or their role in the forgery of francs.

The Hungarian opposition and the international press, unfortunately, portrayed both Bethlen and Teleki and Regent Governor Miklós Horthy in a very negative light for years, and the French State did not hide its opinion that it held the highest Hungarian politicians responsible for the embarrassing and unfriendly incident. Former Prime Minister Teleki who cleared himself legally before the court was for some time still labelled in diplomatic documents as “*involved in the forgery of francs*”, and for a time he withdrew from parliamentary politics – for example, he did not stand as an MP-candidate of the governing party in the elections of 1926.

The story of the undoubtedly patriotically motivated, but rather ill-fated counterfeit attempt is now largely known to historians, but the large number of people involved and sources related to the case mean that new details are still emerging time and again. The present source publication introduces a summarising source, the report of the Hungarian parliamentary committee that was set up to investigate the case, which is available to anyone, yet is relatively under-cited, and although it is not completely impartial and obviously seeks to clarify the role of certain politicians of the governing party, it provides a rather good summary of this peculiar and strange chapter in Hungarian political history of the period between the two world wars.

A számos állam számára súlyosan igazságtalan versailles-i békeszerződés aláírása után a vesztes államok egyes politikusai érthető módon nem nyugodtak bele a vereségbe és a jelentős területi veszteségekbe, és minden eszközzel a revízió, illetve a politikai bosszú lehetőségét. Nem volt ez másként Magyarország esetében sem, ahol bizonyos jobboldali politikai körök úgy gondolták, komoly kellemetlenséget okozhatnak a trianoni békediktátumért felelősnek tartott Franciországnak, és jelentősen gyengíthetik a francia gazdaságot, ha nagy mennyiségű hamis frankot hoznak forgalomba. Az 1925-ben kitört, frankhamisítási botrányként elhíresült ügy, melyben minden valószínűség szerint a legmagasabb magyar kormánykörök is érintettek voltak, a francia gazdaságnak nem okozott különösebb károkat, azonban annál kellemetlenebb diplomáciai következményekkel járt Magyarországra nézve, s még egy kisebb kormányválságot is okozott. A kétségtelenül hazafias motivációktól hajtott, ám végül meglehetősen balul elsült pénzhamisítás története nagy vonalakban mára ismert a történettudomány számára, azonban a résztvevők és az ügghöz kapcsolódó források nagy száma miatt még mindig derülhetnek és derülnek ki időről időre újabb apró részletek. Forráskiadványunk egy elérhető, mégis viszonylag kevés helyen idézett összefoglaló forrást, az ügy kivizsgálására létrehozott magyar parlamenti bizottság 1926-os jelentését adja közre, mely bár nem mentes az elfogultságoktól és nyilván egyes kormánypárti politikusok szerepének tisztázására törekszik, mégis jó összefoglalóját nyújtja a két világháború közötti magyar politikatörténet e sajátos, furcsa fejezetének.